

Karisma Kontroll Knutby

Sunniva Salem Hjelle



Masteroppgave i religionshistorie ved institutt for kulturstudier
og orientalske språk.
Det humanistiske fakultet.

UNIVERSITETET I OSLO

3.juni 2013

© Sunniva Salem Hjelle

2013

Karisma Kontroll Knutby

Sunniva Salem Hjelle

<http://www.duo.uio.no>

Oslo

Sammendrag

Denne masteroppgaven er en studie av hvordan religiøse karismatiske ledere kan skaffe seg makt og kontroll innen religiøse bevegelser. Dette gjøres gjennom en casestudie av Knutby-menigheten. Knutby-menigheten ble kjent for verden i 2004 da et av medlemmene i menigheten drepte pastorens kone. Etter rettsaken falt dommen, og pastoren fikk livstid fordi han ved sin påvirkning var medvirkende til drapet. Ved å belyse Knutby-menigheten i Sverige, som er et enkelttilfelle der en religiøs leder fikk makt og kontroll over et av sine medlemmer, vil dette bidra til innsikt og forståelse av hvordan et slik tilfelle kan forekomme.

Asbjørn Dyrdal skrev i en artikkel publisert på forskning.no at om en leder får en sterk maktposisjon og han eller hun ikke må stå til ansvar for sine handlinger, kan dette øke muligheten for å misbruke makt. For klarhet i denne hypotese vil oppgaven behandle ulike begrepet, som for eksempel karismatiske ledere. Mennesker med karisma appellerer lettere til andre og kan derfor ofte få tildelt en lederposisjon i gruppen. Karismatiske ledere kan ha en enestående form for ledelse. Nye religiøse bevegelser som blir grunnlagt har ofte vært bygget på et karismatisk menneske som har representert nye tradisjoner. For at en bevegelse skal bli grunnlagt, må den karismatiske lederen ha tilhengere som har tro og tillit til lederen. Dessverre er det tilfeller der tilliten mellom lederen og tilhengerne har blitt utnyttet.

Hjernevask og manipulasjon er to begreper som oppgaven gjennomgår. Hjernevask er en systematisk psykisk påvirkning, hvor hensikten er å innprente gruppen med en allerede eksisterende ideologi som skal trekke gruppen mot et felles mål. Denne psykiske påvirkningen behandles under begrepet manipulasjon som betyr å bevist gi en falsk presentasjon av virkeligheten overfor andre i en bestemt hensikt som oppfyller en fordel for manipulatorens. Manipulasjon er noe som foregår mellom individer, der et individ påvirker et annet individs *indre oppfatning*. Hjernevask er den eksisterende ideologi i gruppen som drar gruppen mot et felles mål, hvor individet kan bli påvirket av gruppens *ytre oppfatning*. Oppgaven behandler ulike områder av det indre og ytre perspektivet for å besvare hvordan religiøse karismatiske ledere skaffer seg makt og kontroll. Slik blir de ulike aspektene av hjernevask og manipulasjon betraktet som en kompleks oppbygging av ulike brikker som blir satt i rett kontekst for å oppnå kontroll.

Forord

Det er flere jeg ønsker å takke i forbindelse med gjennomføring av denne masteroppgaven. Jeg vil først takke veilederen min Sigurd Hjelde. Han fortjene er stor takk for å ha lest gjennom oppgaven og gitt gode, konstruktive tilbakemeldinger. Jeg vil takke Siri Graff Leknes ved det Psykologiske Institutt og Gun Abrahamsen avdelingsleder for traumebehandling på Modum Bad. De har begge foreslått gode bøker som har vært til stor nytte i oppgaven. En takk går også til Uppsala tingsrett som ga meg domsprotokollen av Knutby-saken.

Jeg vil takke familiene min. Pappa som minnet meg på Knutby-saken og mamma som presset meg videre. Takk for all støtte og kjærighet dere har vist meg.

Jeg er velsignet med flotte venner som har gitt meg pågangsmot og tatt godt vare på meg i denne skriveprosessen. Jeg vil takke Gina som har gitt gode tilbakemeldinger og Julie som har hjulpet med korrigerer av litteraturlisten. Takk til Yvonne som har lest gjennom oppgaven og gitt meg verdifulle kommentarer. En spesiell takk vil jeg gi Geir som har gitt oppgaven en grundig korrekturlesing og takk for den hyggelig mailkorrespondanse. En takk går også til Veronika som har vært viktige for meg i denne tiden. Hun har gjort mastertilværelsen positiv og lystbetont. Tusen takk.

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	IX
FORORD	XII
INNHALDSFORTEGNELSE	XV

INNLEDNING	3
-------------------	----------

1.1 TEMAPRESENTASJON	4
1.2 FORSKNINGSSPØRSMÅL	5
1.3 MATERIALE	8
1.4 TEORI OG METODE	9
1.5 OPPGAVENS STRUKTUR	10

KAPITTEL 1	13
-------------------	-----------

TEORI

DEL 1	13
--------------	-----------

SEKT	14
-------------	-----------

1.1 ETYMOLOGI, KLASSISK TEOLOGISK OG FOLKELIG BRUK AV BEGREPET	14
1.2 FUNDAMENTALISME	17
1.3 TIDLIG RELIGIONSSOSIOLOGI	18
MAX WEBER	19
ERNST TROELTSCH	21
1.4 NYERE RELGIONSSOSIOLOGI	22
BRYAN WILSON	22
NYERE RELIGIØSE BEVEGELSER	24
1.5 OPPSUMMERING	24

DEL 2	25
--------------	-----------

HJERNEVASK OG MAIPULASJON	25
----------------------------------	-----------

2.1 VEIEN INN	25
2.2 TILKNYTNINGSPROSESSEN	28
2.3 HJERNEVASK	31
2.4 MANIPULASJON	32
2.5 OPPSUMMERING	34

DEL 3	36
--------------	-----------

KARISMA	36
----------------	-----------

3.1 ETYMOLOGI OG KARAKTERISTIKK AV KARISMATISKE PERSONLIGHETER	36
3.2 MAX WEBER, LEGITIMASJON AV MAK	38
3.3 KARISMATISKE BEVEGELSER	40
KJENNETEGN VED KARISMATISKE MØTER	40
3.4 OPPSUMMERING	41

KAPITTEL 2	43
-------------------	-----------

EMPIRI

DEL 1	45
LITTERATUREN OM KNUTBY	45
1.1 KNUTBY-KODEN	45
1.2 INTE BARA KNUTBY: DRØMMEN OM DET FULLKOMLIGA	46
1.3 BARNEPIKEN I KNUTBY: DRAMADOKUMENTAR	46
1.4 HIMMEL OCH HELVETE: MORD I KNUTBY	47
1.5 DOMSPROTOKOLLEN	48
DEL 2	49
FILADELFIA-FORSAMLINGEN I KNUTBY FREM TIL 1985	49
DEL 3	50
FILADELFIA-FORSAMLINGEN I KNUTBY 1985-2004	50
3.1 KIM WINCENT (1985)	50
3.2 ÅSA WALDAU (1993)	51
3.3 HELGE FOSSMO (1997)	52
3.4 SARA SVENSSON (1999)	53
DEL 4	56
SENTRALTE TREKK VED DET RELIGIØSE LIVET I KNUTBY	56
4.1 DE TO INNFLYTelsesRIKE BEVEGELSENE FOR KNUTBY-MENIGHETEN	56
4.2 PASTORENES INNTEKT	58
4.3 TRENINGSSKOLEN	58
4.4 ET TEOKRATISK STYRE	59
4.5 OM ÅSA WALDAU I KNUTBY-MENIGHETEN	60
4.6 PROFETIER	61
DEL 5	62
SENTRALE TREKK VED RELASJONENE MELLOM HOVEDPERSONENE I KNUTBY	62
5.1 HELGE OG HELÉNE	62
5.2 HELGE OG ALEXANDRA	63
5.3 HELGE OG SARA	64
5.4 MAILEN	65
5.5 SARA BLIR ISOLERT FRA MENIGHETEN	66
5.6 HELGE OG ANETTE	67
DEL 6	68
DEN DRAMATISKE HENDELSEN I 2004	68
6.1 HAMMERNATTEN	68
6.2 10. JANUAR 2004	70
6.3 PÅGRIPELSEN AV HELGE FOSSMO	70
6.4 TILTAEN OG DOMMEN	71
SARA SVENSSON	71
HELGE FOSSMO	71
6.5 ETTER TRAGEDIEN I KNUTBY	71

KAPITTEL 3	73
-------------------	-----------

ANALYSEN

DEL 1	75
DET INDRE	75
1.1 IDENTITET	76
1.2 MESTRING	78

1.3 BEHOVET FOR Å GJENSKAPE TRAUMA	79
1.4 OKSYTOCIN HORMONET	80
1.5 LYDIGHET	81
1.6 SKYLDFØLELSE	82
1.7 UTESTENGING FRA SOSIALGRUPPEN	84
1.8 OPPSUMMERING	85
DEL 2	86
DET YTRE	86
2.1 DET SOM INNEBÆRER AT KNUTBY-MENIGHETEN KAN OMTALES SOM EN SEKT	86
2.2 BIBELTOLKNING	90
2.3 PROFETIENES ROLLE I MENIGHETEN OG DEN KOSMISKE KAMPEN	92
2.4 LEDERSKAPET I KNUTBY-MENIGHETEN	94
2.5 OPPSUMMERING	96
AVSLUTNING	97
INNHALDSFORTEGNELSE	102

Innledning

1.1 Temapresentasjon

Dette er en masteroppgave som vil redegjøre for hvordan karismatiske ledere oppnår makt og kontroll innen religiøse bevegelser. Når mennesker er samlet som en gruppe over lengre tid, utvikles det naturlig en leder som ønsker å samle gruppen slik at den kan manøvreres mot et felles mål. Mennesker med karisma appellerer lettere til andre og kan derfor ofte få tildelt en lederposisjon i gruppen. Karismatiske ledere kan ha en enestående form for ledelse. Nye religiøse bevegelser som blir grunnlagt har ofte vært bygget på et karismatisk menneske som har representert nye tradisjoner. For at en bevegelse skal bli grunnlagt, må den karismatiske lederen ha tilhengere som har tro og tillit til lederen. Dessverre er det tilfeller der tilliten mellom lederen og tilhengerne har blitt utnyttet. Slike utnyttelser kan skje i mindre grupper der lederen har stor makt, og hvor uhavhengig kontroll i liten grad finner sted. I en bevegelse der tilhengerne har fått sin tillitt utnyttet, kan det ha blitt brukt metoder som hjernevask og manipulasjon for å kunne kontrollere medlemmene. Dette gir lederne stor makt. Denne masteroppgaven vil betrakte hjernevask og manipulasjon som metoden til å oppnå makt og kontroll i en religiøs bevegelse. Hjernevask er en form for tankekontroll som kan endre menneskers oppfatninger. Slik forstår oppgaven hjernevask som en systematisk psykisk påvirkning, hvor hensikten er å innprente gruppen med en allerede eksisterende ideologi som skal trekke gruppen mot et felles mål. Dette er altså noe som omhandler helheten av hvordan gruppen fungerer. Hvordan den psykiske påvirkningen foregår, forstår oppgaven som manipulasjon. Manipulasjon betyr å bevisst gi en falsk presentasjon av virkeligheten overfor andre med en bestemt hensikt som oppfyller en fordel for manipulatoren. Manipulasjon er noe som foregår mellom individer, der et individ påvirker et annet individs indre oppfatning. De sterkeste manipulatorene i en religiøs gruppe er de karismatiske lederne. Thomas Hylland Eriksen, professor i sosialantropologi, bruker cellen som en metafor for å forklare at sosiale relasjoner er avhengig av en kulturell kontekst, noe som han kaller for kulturell osmose.¹ Masteroppgaven ønsker å bruke denne cellemetaforen for å besvare forskningsspørsmålet. Her blir cellens helhet sammenlignet med menighetens ideologi: altså det som kan oppfattes fra et ytre plan. Cellekjernen kan sammenlignes med lederne som styrer det helhetlige ved å

¹ Thomas Hylland Eriksen, *Samfunn* (Oslo: Universitetsforlag, 2010), 195.

virke på menneskene i menigheten, dette kan oppfattes som et indre plan. Denne cellemetaforen vil masteroppgaven vende tilbake til i kapittel tre.

Denne masteoppgaven vil benytte Knutby-menigheten i Sverige som et tilfelle av en karismatisk leder som hadde makt og kontroll over ett av sine medlemmer. Ved å belyse et enkelttilfelle der en religiøs leder fikk makt og kontroll over et medlem, vil dette bidra til en helhetlig innsikt og forståelse av hvordan et slik tilfelle kan forekomme. Knutby-menigheten ble kjent for verden i 2004 da et av medlemmene i menigheten drepte pastorens kone. Etter rettsaken falt dommen og pastoren fikk livstid fordi han ved sin påvirkning var medvirkende i påvirkningen til drapet.

1.2 Forskningsspørsmål

Det som har vært fascinerende ved studiet av religion har vært korrespondansen mellom kropp, sinn og ånd. Fascinasjonene ligger i prosessen rundt hvordan mennesket resonnerer seg til tro og hvordan tro virker på mennesket, noe som er har vært begrunnelsen for valget av masteroppgavens tema. Denne masteroppgaven ville gjøre et studium av enkelte mennesker som styrer andres trosoverbevisning slik at de ikke lenger er i stand til selvstendige tanker og meninger. Dette kan virke uforståelig for utenforstående, fordi her oppfattes det religiøse livet som noe farlig der total underkastelse inntreffer og oppfattelsen av sjelslivets eget ansvar ligger hos noen andre. I det begynnende arbeidet med å skaffe kunnskap rundt Knutby-menigheten, kom jeg over en interessant artikkel på forskning.no skrevet av Asbjørn Dyrendal. Han skrev: ”Jo mer makt uten uavhengig kontroll, desto større sjanse for misbruk”.² Dette forstås som at om en leder får en sterk maktposisjon og han eller hun ikke må stå til ansvar for sine handlinger, øker muligheten for å misbruke makt. Dette var en interessant forskningstilnærming og ble derfor en hypotese oppgaven hadde lyst til å utforske videre. Slik kom det frem at denne oppgaven vil bidra med en klarhet av religiøse karismatiske ledere og deres utøvelse av makt og kontroll på sine tilhengere.

² Asbjørn Dyrendal, forskning.no ”Religiøs organisering og maktmisbruk”, publisert 12.08.04
<<http://www.forskning.no/artikler/2004/august/1092042590.89>>

Forskningsspørsmålet for denne masteroppgaven ble da slik:

Hvordan skaffer karismatiske religiøse ledere seg makt og kontroll over sine sektmedlemmer?

For å teste Dyrendal sin hypoteses holdbarhet, blir dette forskningsspørsmålet noe som vil besvare hva en religiøs karismatisk leder er og på hvilken måte de kan få makt og kontroll over sine tilhengere. Dette gjøres ved å betrakte et tilfelle der dette har oppstått. Ut fra forskningsspørsmålet blir det vesentlig å definere gjennom masteroppgaven hva en sekt er, hva karismatiske religiøse ledere er og hvilke metoder som kan brukes for å oppnå makt og kontroll. Masteroppgaven har valgt Knutby-menigheten som et dekkende tilfelle der makt og kontroll har oppstått, ettersom det omhandler en pastor som hadde oppnådd makt og kontroll over et av sine medlemmer. Samfunnet måtte ta stilling til pastoren og medlemmet på grunnlag av pastorens innflytelse.

Jone Salomonsen, professor i teologi, og Asbjørn Dyrendal, professor i religionsvitenskap, har begge skrevet en analyse av hva som skjedde i Knutby-menigheten ut fra deres forskingsståsted. Salomonsen skrev et kapittel som blant annet omhandlet Knutby-menighetens kjønnsperspektiv og bibeltolkning i boken *Spirits of Globalization: The Growth of Pentecostalism and Experiential Spiritualities in a Global Age* av Sturla J. Stålsett.³ Asbjørn Dyrendal sin analyse av Knutby-menigheten omhandler religiøst maktmisbruk, og er å finne i artikkelen *Religiøs organisering og maktmisbruk* publisert på forskning.no.⁴ Disse er begge svært korte analyser av Knutby-menigheten som ikke har vært utfyllende nok for å besvare forskningsspørsmålet. Denne masteroppgaven ønsker å betrakte forholdet mellom det religiøse og det sosiale livet for å finne ut av hvordan ledere skaffer seg makt og kontroll over

³ Sturla J. Stålsett, *Spirits of globalization: the growth of Pentecostalism and experiential spiritualities in a global age* (London: SCM Press, 2006), 107-130.

⁴ Dyrendal, "Religiøs organisering og maktmisbruk".

<<http://www.forskning.no/artikler/2004/august/1092042590.89>>

sine medlemmer. Forskningsspørsmålet vil bli besvart ut ifra opparbeidet kunnskap basert på teori, og gjennom opplysninger av hvordan Knutby-menigheten var, både religiøst og sosialt. Slik vil oppgaven komme frem til en forståelse og redegjørelse av hvordan religiøse ledere kan oppnå makt og kontroll, og hvordan dette kan virke på medlemmenes trosoppfatning.

Begrunnelsen for valget av dette temaet for masteroppgaven, er at fordi jeg har opplevd at kunnskapen rundt området som omhandler forholdet mellom den religiøse leder og tilhenger, der tilliten har blitt utnyttet, er noe mangelfull. Litteratur som allerede eksisterer omhandler prosessen rundt hvordan et medlem blir en del av en sekt som utøver makt og kontroll over sine medlemmer, ikke sammenhengen mellom lederen og dens tilhengere. Dette er et område som er lite vektlagt i religionshistorisk områdestudie til tross for at det er svært vesentlig. Det er vesentlig fordi det kan bidra med innsikt til hvorfor og hvordan religiøse ledere får gjennomslag for sin vilje. De aller fleste religiøse bevegelser har vært dannet av en karismatisk leder og deres hengivne etterfølgere som har total tro og tillit til sin leder. Selv om dette er basis for de fleste religiøse bevegelser, er korrespondansen mellom tilhengerne og lederen lite behandlet. Derfor synes jeg det er interessant å se nærmere på denne interaksjonen innenfor en religiøs bevegelse.

Hensikten med studiet er å tillegge fokus rundt temaet *religiøse lederes herredømme over sektmedlemmer*, noe som vil bidra til å heve kunnskapen på dette området. Ved økt kunnskap blir det mulig å utføre analyser og refleksjoner som hjelper med å forstå hvordan religiøse karismatiske ledere skaffer seg makt og kontroll. Et problem med historiefaget er at det er vanskelig å koble følelser til en tragedie som har skjedd, med mindre det finnes en direkte erfaring å knytte det til. Det er ofte bare et tall på hvor mange som døde, uten virkelig å forstå omfanget av det. Josef Stalin sa ”når et menneske dør, er det en tragedie. Når millioner dør, blir det statistikk”.⁵ Ettersom historien om Knutby omhandler et offer og en manipulator, kan dette være et bilde på utallige mennesker i en lignende situasjon som har opplevd manipulasjon og kontroll av en religiøs leder. Selv om Knutby er en trist historie, er det også en hendelse som kan bidra med innsikt i hvordan noe slikt kan forekomme. Målet med oppgaven er å bidra med økt kunnskap og dypere innsikt i hvordan karismatiske ledere utøver sin makt.

⁵ Sitat av Josef Stalin, <http://www.brainyquote.com/quotes/authors/j/joseph_stalin.html>

1.3 Materiale.

Materialet er stoffet som er brukt i masteroppgaven, slik at en vitenskapelig undersøkelse av forskningsspørsmålet er mulig. Materialet er brukt i metodevalget av empirien om Knutby-menigheten og trenger et avsnitt for å gi en innføring av hva empirien er bygget på. Empirien er basert på en primærkilde, som er domsprotokollen til rettsaken i Uppsala tingsrett, og fire sekundærkilder, nærmere bestemt fire bøker som omhandler menigheten og hendelsen i Knutby. Det finnes en rikelig litteratur rundt og om Knutby-menigheten, og slik ble det naturlig å begrunne oppgaven ut fra denne litteraturen. Det ble derfor ikke nødvendig å foreta intervjuer eller fysiske observasjoner, fordi den allerede eksisterende litteraturen på temaet er omfattende og gjennomført av fagpersoner fra ulike disipliner. Dette ble derfor vurdert som tilstrekkelig til å dekke kildematerialet. Oppgaven tar for seg Knutby-menigheten frem til 2004 og tidsrommet etter dette er derfor ikke tatt med.

a) sekundærkildene.

Sekundærlitteraturen er bøker som er skrevet av fire forskjellige forfattere som alle presenterer en ulik synsvinkel på menigheten ettersom de kommer fra forskjellige disipliner med ulike forutsetninger. Bøkene oppgaven har valgt er «Inte bara Knutby» av presten Göran Bergstrand, «Barnepiken i Knutby» av journalisten Thomas Sjöberg, «Knutby-koden» av sosiologiprofessoren Eva Lundgren og «Himmel och helvete» av journalisten Terese Christiansson.

b) primærkilden.

Primærkilden er domsprotokollen som ble gitt fra Uppsala tingsrett. Protokollen var nyttig ettersom den gjengir hendelsesforløpet frem til drapet og gir grunnlag for dommen som ble gitt. Domsprotokollen bygger på det som kom frem under politiavhørene, etterforskningsarbeidet, ulike fagpersoners vurdering og den psykologiske utredningen. Hovedaktørene i Knutby-saken er vektlagt i alle kildene.

1.4 Teori og metode.

Teorien danner utgangspunktet for forskningsspørsmålet, og gir kunnskap som gjør en dypere forståelse mulig. Teori hjelper forskeren med å gi forskningsarbeidet retning. Den teorien som brukes i denne hovedoppgaven er basert på religionssosiologisk og religionspsykologisk vitenskap. Religionssosiologi er basert på forholdet mellom religion og samfunn der religiøse ytringer blir satt i sammenheng med det sosiale og kulturelle. Det ble vesentlig for oppgaven å bruke det sosiologiske aspektet av religion for å greie ut om hva sekt og karisma er. Religionspsykologi er kunnskapen om religiøse uttrykksformer i forhold til psykologiske prosesser. Dette er en disiplin som gjør rede for hvordan religion manifesterer seg i menneskets liv, noe som ble brukt for å greie ut om hvordan hjernevask og manipulasjon virker.

Metoden er tråden som vever teorien og materialet sammen. Religion er noe som går på tvers av mange områder, og historie er et studie som kan bidra til en forståelse av nåtiden. Dette gjør at faget religionshistorie har et mangfold av ulike studieområder, som også gir et mylder av metoder å bruke. I religionsstudiet har metoden ”til hensikt å avdekke, forstå eller forklare religion”.⁶ Metoden er med andre ord en fremgangsmåte for hvordan man skal utføre forskningen. Denne masteroppgaven vil benytte ulike metoder gjennom studier. *Dokumentstudie* er en av disse metodene, og den omhandler innsamling, behandling og tolkning av data. Dataene i denne oppgaven utgjør en annen metode som kalles *casestudie*. Dette betyr å gjøre undersøkelser av et enkelttilfelle ved å belyse og analysere tilfellet gjennom litteratur som er vurdert som relevant for å besvare forskningsspørsmålet. Casestudie er en forklarende eller deskriptiv undersøkelse av et enkelttilfelle innen en virkelig kontekst som er et relevant tilfelle for området. Knutby-menigheten er casen som blir studert i denne masteroppgaven. I sosiologien har denne metoden blitt brukt for å belyse et fenomen ut fra en helhetlig fremstilling av en enkelt hendelse. Fordelen ved en slik metode er at det kan foreslå forklaringer til et komplekst område gjennom opparbeidet ny innsikt og kunnskap. Ulempen ved dokumentstudie som metode er at litteraturen som har blitt valgt som relevant for oppgaven er selektivt valgt ut ifra forfatterens egne meninger og standpunkt.

⁶ Siv Ellen Kraft og Richard J. Natvig, *Metode i religionsvitenskap* (Oslo: Pax, 2006), 7.

Annen litteratur kan gi andre resultater. Å bruke casestudie som metode kan være en ulempe om enkelttilfellet er vanskelig å sette inn i en større kontekst, da dette kan gi mindre verdifulle resultater. Resultatene som kommer frem i denne masteroppgaven er ikke nødvendigvis en generalisering av hvordan makt og kontroll oppnås, men en redegjørelse av hvordan makt og kontroll ble oppnådd i Knutby-menigheten. Kjennemerker og trekk av casestudier kan bli avslørt gjennom empiriske undersøkelser.

Masteroppgaven bruker også en *empiribasert metode* for å utføre forskningsarbeidet. Empiri betyr «erfaringsmessig» og innebærer forskning basert på sanselige erfaringer. For masteroppgaven utgjør dette opplysningene litteraturen kunne frembringe fra virkeligheten via observasjoner og erfaringer. Empirien masteroppgaven er basert på, er litteratur av erfaringene og observasjonene gjort om Knutby-menigheten. Empiribasert teoriutvikling innebærer at teorien fremstilles i nær tilknytning til det som fremkommer av dataene.⁷ Fordelen ved å bruke en empiribasert metode er at den bruker et eksempel som er relevant for å besvare forskningsspørsmålet som er observert og reelt, og som derfor kan bekreftes eller avkreftes. Ulempen ved en empiribasert metode er at empiriske undersøkelser gjort av et lignende område kan gi andre resultater.

Analyse er også en metode som brukes i hovedoppgaven. Analyse er en systematisk undersøkelse som stiller seg kritisk til forskningsmaterialet ved å fortolke og avdekke perspektiver rundt emnet. Oppgaven fremstiller en empirianalyse i kontekst av teorien. Fordelen ved denne metoden er at det kan gi grunnlag for nye teoretiske perspektiver. Ulempen ved å bruke analyse som metode er at den blir gjort ut fra forfatterens utgangspunkt, noe som kan virke inn på resultatene.

1.5 Oppgavens struktur.

Oppgaven er inndelt i tre hovedkapitler. Kapittel en tar for seg teorien som igjen er inndelt i tre deler: *sekt* som omhandler hvordan en sekt kan defineres, *hjernevask* og *manipulasjon* som omhandler tilknytningsprosessen til en sekt samt hva hjernevask og manipulasjon er, og

⁷ Tove Thagaard og Ole Lindegård Henriksen, *Systemtikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode 3.utg* (Bergen: Fagbokforlaget, 2009), 175.

karisma som omhandler hvordan karisma kan defineres og dens karaktertrekk, samt hva karismatiske bevegelser er.

Kapittel to tar for seg empirien om Knutby-menigheten, altså opplysninger om et enkelttilfelle eller casestudie som omhandler forskningsspørsmålet. Kapitlet er inndelt i seks deler for å gi den beste oversikten over menigheten og dens hovedaktører. Del en beskriver og gir en vurdering av litteraturen som er brukt i empirien. Del to gir en kort innsikt inn i Knutby-menighetens historie frem til 1985. Del tre omhandler forsamlingen etter 1985, der hovedvekten ligger på de sentrale aktørene i menigheten. Del fire omhandler hvordan det religiøse livet var i Knutby-menigheten. Del fem behandler sentrale trekk ved relasjonene mellom hovedpersonene i menigheten. Den sjette delen omhandler den dramatiske hendelsen i 2004. Denne delen behandler også hendelsesforløpet som ledet frem til drapet i Knutby, samt tiltalen og dommen som falt.

Kapittel tre tar for seg analysen, som er en drøfting av empirien i lys av teorien. Dette kapitlet er inndelt i to deler. Den ene delen tar for seg hvordan det religiøse livet og menighetens ideologi kan ha vært en faktor i oppnåelsen av makt og kontroll. Den andre delen tar for seg hvordan relasjonene mellom individene i menigheten kan ha vært et annet bidrag til et annet moment i oppnåelsen av makt og kontroll. Den første delen kan betraktes som et indre perspektiv, mens den andre delen kan betraktes som et ytre perspektiv.

Til slutt vil det komme en avslutning av masteroppgaven som gir en kort oppsummering av det som har blitt behandlet, for deretter å besvare forskningsspørsmålet ut fra materialet som har blitt opparbeidet.

Kapittel 1

Teori

Del 1

Sekt

Formål med denne masteroppgaven er å besvare spørsmålet som omhandler hvordan religiøse karismatiske ledere skaffer seg makt og kontroll over sine sektmedlemmer. Sektmedlemmer er de menneskene som er medlem av en sekt. Ettersom de fleste sektmedlemmer ikke ønsker å innrømme sitt medlemskap til en sekt, blir det nødvendig med en utgreiing av hva en sekt er for å bedømme hvem som er sektmedlemmer. Denne delen vil ta for seg hva en sekt er ved først å betrakte begrepet ved å se på dets etymologi og hvordan begrepet brukes, både innenfor klassisk teologi og folkelig anvendelse. Her vil også begrepet kult bli trukket frem, ettersom det er en viss likhet mellom sekt og kult. Deretter følger et avsnitt om begrepet fundamentalisme. Dette fordi fundamentalisme brukes om sekter og deres skrifttolkninger, som ofte er årsaken til sektdannelse. Hovedvekten i sektdelen vil brukes på den religionssosiologiske forståelsen av begrepet. Det er naturlig å bruke en sosiologisk tilnærming ettersom en sekt dreier seg om en av samfunnets sosiale institusjoner. Her vil oppgaven skille mellom eldre og nyere religionssosiologisk forskning. I den eldre vil Max Weber og Ernst Troeltsch sin forskning bli trukket frem, mens Bryan Wilson sin forskning rundt sekt vil representere den nyere forskningen. Masteroppgaven velger å bruke disse sosiologenes forskning for å forså begrepet sekt ettersom de er mest brukt og anerkjent innenfor sektforskningen. Under nyere religionssosiologi vil det også komme et avsnitt som vil behandle likheter mellom sekter og nyreligiøse grupper. Avslutningsvis vil det følge en oppsummering som vil ta for seg hovedmomentene sektdelen har fremstilt.

1.1 Etymologi, klassisk teologisk og folkelig bruk av begrepet.

En sekt kan forstås som et trossamfunn som har valgt å gå vekk fra samfunnets hovedreligion på grunn av overbevisninger som blir sterkt betonet i sekten. Etymologisk kan ordet «sekt»

komme fra det latinske ordet *sequi* som betyr «å følge». Dette kan betegne en gruppe som har en felles tro eller deler samme lederskap.⁸

Med andre ord er en sekt en gruppe mennesker med samme religiøse overbevisning som har skilt seg fra den religiøse hovedstrømning for å følge sine egne overbevisninger. I deres religionsleksikon definerer Per Kværne og Kari Vogt sekt som ”religiøse grupper som har brutt ut av et annet religiøst samfunn og opprettholder sitt særpreg gjennom bestemte betingelser for medlemskapet”.⁹ En sekt forstås gjennom denne definisjonen som religiøse grupper som skiller seg på visse områder fra den allment aksepterte religion den har formet seg ut fra. Medlemskapet til sekten er forstått som en frivillig tilslutning, gjerne markert ved voksendåp. Sekter er ofte preget av en streng puritanisme og en antisakramental vekkelsesfromhet.

Karl-Erik Nylund er prest i den Svenska kyrkan og omtalt av svensk media som sektekspert. I boken *Att leka med elden* (2004) definerer han sekt som: ”En religiös eller annan rörelse som avviker kulturellt, socialt och religiöst från den rådande och allmänt accepterade strukturen. En sekt har ett unikt budskap och godkänner inte andras tolkningar eller värderingar av det religiösa budskapet”.¹⁰ Ut fra definisjonen blir en sekt forstått som en religiøs retning som praktiserer en annen verdensoppfatning som den etablerte samfunnsstrukturen ikke deler. Sektmedlemmer har en bastant overbevisning rundt sine religiøse tolkninger og anser dets budskap som korrekt, der andre meninger er uakseptable. Begge definisjonene betrakter en sekt som et brudd fra det allmenne. Definisjonene er forskjellige ved at Per Kværner og Kari Vogt velger å definere sekten ut fra medlemskapets betingelser, mens Karl-Erik Nylund definerer sekten ut fra dens innhold og budskap. Begge definisjonene er av verdi for å kunne besvare hva en sekt er og for å kunne besvare oppgavens hovedspørsmål.

Det er ulike årsaker til sektdannelser, hvorav den vesentligste årsaken er å fremheve momenter som kan være forsømt i kirken.¹¹ Dette kan være momenter som en åpenlys emosjonell spontanitet i den religiøse opplevelsen. Sekten kan oppmuntre til individuelle opplevelser som gir en følelse av enhet med Gud. I sekten er det et sterkt fokus på det

⁸ Mircea Eliade, *The encyclopedia of religion* bind 13, (New York: Macmillan, 1987), 154

⁹ Per Kværne og Kari Vogt, *Religionsleksikon, religion og religiøse bevegelser i vår tid*, (Oslo: Cappelen akademiske, 2002), 328.

¹⁰ Karl-Erik Nylund, *Att leka med elden: Sekternas värld*, (Stockholm: Sellin & partner, 2004), 39.

individuelle, følelsesmessige og personlige som står i strid mot den religiøse institusjon og den kristne dogmatikken kirken vektlegger. Bønnen som blir brukt i sekten indikerer en tro om at det guddommelige er til stede, stadig klar til å handle i hverdagen.¹² Sekten gir tilhørerne sine en eksklusiv frelse, ettersom medlemmene oppfatter seg som en utvalgt elite som har funnet den eneste rette veien til frelse.¹³ Denne oppfatningen kan omtales som *extra ecclesiam non est salus* som er latin og betyr «utenfor kirken finnes ingen frelse».¹⁴

Begrepet sekt har blitt brukt folkelig som et negativt ladet uttrykk, som en nedsettende betegnelse på religiøse grupper som det er en viss skepsis overfor, eller som mislikes.¹⁵ De fleste religioner begynte som en sekt som nytolket en eldre tradisjon. Kristendommen har blitt beskrevet som en sekt sprunget ut fra jødedommen. Videre er kirkehistorien fylt av brudd og skisma som gikk hardt utover de utsatte menneskene (for eksempel jesuitter).¹⁶ Geels og Wikstrøm forklarer at en sekt er noe fremmed eller avvikende fra det allmenne. Den kan derfor bli betraktet med mistenksomhet. Det er flere fordommer forbundet med hvordan sektene behandler sine medlemmer, noe som bidrar til mistenkeliggjørelsen. Dette kan være tilfeller som at de hjernevasker medlemmer, tar pengene deres, berøver deres frie vilje, misbruk og at det finnes en større risiko for å begå selvdrap*. Sekter som strekker seg etter perfektjon krever total forpliktelse. Restriksjoner blir derfor som en støtte og hjelp dannet for å avskjerme innflytelse fra omverdenen slik at den religiøse prosessen ikke avspores. Denne isolasjonen fra omverdenen gir liten innsikt for utenforstående til å forstå hva som skjer. Restriksjonene av innsyn i sekten underbygger derfor mistenksomhet rundt sekten, noe som danner negativitet.

* Ordet selvdrap ble innført i 1990 som en erstatning for selvmord. I norrøn tid ble mord brukt om skammelig eller vanærende drap. Drap har en mer nøytral betydning virker mindre fordømmende og unngår å skape et inntrykk av en planlagt veloverveid handling (Erlend Hem, Tidsskrift for den norske legeforening, 10.12.2001 <<http://tidsskriftet.no/article/465515>>).

¹² Kværner, *Religionsleksikon*, 328.

¹³ Eliade, *The encyclopedia of religion* bind 13, 155

¹⁴ Latin-engelsk online ordbok for latinske uttrykk

<<http://www.eudict.com/?lang=lateng&word=salus%20extra%20ecclesiam%20non%20est>>

¹⁵ Audhild Skoglund, Arne Tord Sveinall, Majken Paulsen og Inger-Lise Lien, *Religiøse grupper og bruddprosesser: kunnskapsstatus, erfaring og hjelpebehov*, (Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, 2008), 39.

¹⁶ Antoon Geels og Owe Wikstrøm, *Den religiösa människan: en introduktion till religionspsykologin. En introduksjon till religionspsykologien* 5. Utg., (Stockholm: Natur och Kulturs, 2006), 411-12

Kult er et uttrykk som har nær den samme folkelige negative ladningen som sekten, og uttrykket trenger derfor en forklaring. Kult (cult) er et uttrykk som blir brukt i engelskspråklig faglitteratur og som innholdsmessig kan assosieres med sektbegrepet ettersom kult også blir brukt om religiøse grupper det er oppstått fordommer og antagonisme rundt.¹⁷ I media har begrepet kult blitt brukt nedsettende om alle ukjente religiøse bevegelser. Arne Tord Sveinall er sjelesørger og leder ved Institutt for Sjelesorg på Modum Bad. Han er ledende i hjelp av mennesker som har fått problemer som medlem av en lukket sekt. I boken *Troende til litt av hvert* (2000) skriver han at kult er et religiøst fellesskap av ikke-kristen art. Begrepet indikerer grupperinger som har falt utenfor kristne rammer, mens sekt viser til de som er innenfor.¹⁸ En kult er karakterisert som en løs sammenslutning av personer med privat religiøsitet. Kulter oppstod rundt populære forestillinger om bestemte lokale hellige personer og steder.¹⁹ En kult kan bli dannet uten å bryte ut fra en annen religiøs gruppe. Gilhus og Mikaelsson forklarer kultbevegelsen som ”en religiøs organisasjon som dekker alle religiøse behov hos medlemmene. En kultbevegelse trenger ikke nødvendigvis å ha en sterk organisasjon eller strenge betingelser knyttet til medlemskapet”.²⁰ I sosiologiske termer er de fleste religiøse bevegelsene mer nøyaktig karakterisert som sekter, og slik henger det en negativ merkelapp rundt begrepet kult.²¹

1.2 Fundamentalisme.

En sekt kan ha tendenser i retning fundamentalisme. Fundamentalister har sin forståelse av hvordan den hellige teksten skal bli lest og implementert. De ønsker å holde fast ved det fundamentale, det opprinnelige eller autentiske budskapet.²² Den hellige skriften har en stor betydning for religiøse fundamentalister. Betydningen er basert på skrifttolkningene som er utviklet gjennom egne prinsipper. Tolkningene anvendes i argumenter og begrunner det

¹⁷ David V. Barrett, *The new believers: a survey of sects, cults and alternative religions* (London: Cassell & Co, 2001), 19-21.

¹⁸ Arne Tord Sveinall, *Troende til litt av hvert: om religiøs sekterisme og sjelesorg* (Oslo: Verbum, 2000), 77.

¹⁹ Meredith B. McGuire, *Religion: the social context* 5. Utg. (Belmont, Calif.: Wadsworth Thomson Learning 2002), 151.

²⁰ Ingvild Sælid Gilhus og Lisbeth Mikaelsson, *Kulturens refortrylling: nyreligiøsitet i moderne samfunn* 2. Utg. (Oslo: Universitetsforlaget, 2005), 27.

²¹ McGuire, *Religion*, 152.

²² Senteret for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 'Fundamentalisme', publisert 16.05.11.
<<http://www.hlsenteret.no/kunnskapsbasen/livssyn/fundamentalisme/fundamentalisme.html>>

fundamentalistiske menneskets atferd. Dette er for fundamentalister en måte å tolke og forholde seg til verden. Meningen med livet finnes i de hellige tekstene.²³ Fundamentalister forstår at et løfte om et salig liv etter døden blir gitt som resultat av å leve et rettferdig og gudfryktig liv på jorden. Det å leve etter en fundamentalistisk skrifttolkning kan være utfordrende i dagens samfunn, men vil gi en belønning.²⁴ Dette er et verdibehov som gir et meningsfylt liv.

Fra et psykologisk perspektiv lokker religion mange med en moralsk trygghet og stabilitet som bidrar til en følelse av sammenheng i en ellers kaotisk verden.²⁵ Owe Wikström hevder at sekten fyller flere psykologiske funksjoner for medlemmene, for eksempel ved å tilby et sosialt liv for ensomme mennesker, svar på eksistensielle spørsmål, følelsen av en tilknytning til noe større enn seg selv, etc.

Fundamentalister går ofte innunder stereotypen om å være trangsynte. Det at de er lite åpne for andres syn kan diskuteres, ettersom de leter i hellige tekster etter kunnskap.²⁶ Gud åpenbarer seg i kommunikasjon med mennesket gjennom Ordet, som er ufeilbarlig og bør leses bokstavelig.²⁷ Lydighet til Gud praktiseres gjennom hva teksten forteller.²⁸ Det teksten sier er i samsvar med Guds hensikt for mennesket, og slik kan den trangsynte fundamentalist faktisk være åpen for alt så lenge det kan begrunnes ut fra teksten.²⁹

1.3 Tidlig religionssosiologi.

Opprinnelig ble begrepet sekt utviklet innenfor sosiologien fordi det var et behov for å skille kristne trossamfunn fra hverandre etter organisasjonsform. Her brukes begrepet nøytralt og ikke nedlatende.³⁰

²³ Ralph W. Hood, Peter C. Hill og W. Paul Williamson, *The psychology of religious fundamentalism*, (New York: Guilford Press, 2005), 16.

²⁴ Ibid., 17.

²⁵ Ibid., 18.

²⁶ Hood, *The psychology of religious fundamentalism*, 25.

²⁷ Ibid., 31.

²⁸ Ibid., 33.

²⁹ Ibid., 39.

³⁰ Audhild Skoglund, *Sekter* (Oslo: Humanist, 2011), 17.

Max Weber

Termen sekt ble brukt av Max Weber i verket *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd* (1904). Weber bemerket et skille mellom den allmenne kirke og kristne organisasjoner, begrepet sekt ble tatt i bruk som begrensning til disse organisasjonene. Skillet ble identifisert som en dikotomi mellom kirke og sekt.³¹ I sosiologien blir begreper som sekt og kirke kalt idealtyper. Ettersom det er stor variasjon innenfor hver religion blir idealtyper et forsøk på å lage kategorier som systematiserer og skaper en oversikt.

Sekt ————— Denominasjon ————— Kirke
--

Denne figuren viser sekt, denominasjon og kirke fra venstre til høyre. Denominasjon er sekter som har fått et mer byråkratisk styre enn sekt, men har ikke en like omstendelig administrasjon som kirken. Det var derfor naturlig å plassere denominasjon i midten av denne figuren. På høyre side har samfunnet større aksept for trosfellesskapet. På venstre side har samfunnet en mer kritisk holdning til trosfellesskapet. Innad i trosfellesskapet vil venstre side (sektiden) være mer konfliktfylt mot det nåværende samfunnet. På høyre side vil trosfellesskapet inngå et kompromiss med samfunnet de lever i.

Kirke er noe man blir født inn i ut fra området man tilhører geografisk, og den stiller få krav til medlemmene sine. Kirken er en forvalter av sannheten, men må inngå kompromisser med samfunnet den er en del av, og tolerere andre religioner. Weber betraktet kirken som et formelt organ som intellektualiserte religiøse læresetninger og begrenset emosjonalitet i sine

³¹ Eliade, *The encyclopedia of religion*, 155.

tjenester. Det guddommelige er skilt fra dagliglivet. Slik får kirken større aksept av omverden og er på den høyre siden av figuren overfor. Den norske kirke går under denne betegnelsen.³²

Denominasjon går ikke under betegnelsen kirke, men heller ikke under sektkategoriene. Begrepet ble dannet fordi dikotomien mellom kirke og sekt ikke var tilstrekkelig nok til å fange opp menighetsutviklingen som eksisterte. Dette var sekter som var blitt mer folkelige og utviklet et mer positivt syn på samfunnet rundt seg, og som hadde løsere krav til sine medlemmer. Frikirkesamfunn som baptister og metodister er eksempler på en denominasjon. Her finnes en struktur som er nasjonal, informative hjemmesider for alle interesserte og det føres regnskap.

Sekt består av frivillige medlemmer med et sterkt engasjement om å leve intakt med gruppen. Sekten stiller høye krav til sine tilhengere og er en minoritet i samfunnet.³³ Om sekten er lukket eller sterkt utadvendt baseres på deres ideologi. Ofte har de et mer konfliktfylt syn på samfunnet enn det en kirke har. Sekter har en annerledes struktur i sin menighet, med alt det innebærer av ledelse, tilbedelse og grad av engasjement. I praksis er lederroller i sekter åpne for alle som er akseptert og som har åndelige gaver, uavhengig av formell utdanning eller teologisk trening.³⁴ Om sekten minker i medlemsantall vil den muligens oppløses. Hvis medlemskapet øker blir den nødt til å utarbeide doktriner og et byråkrati for å opprettholde orden. Om medlemskapet ikke vokser eller vokser sakte vil det bli nødvendig å utvikle normer for å styre gruppens aktiviteter og atferd. Utviklingen av normer resulterer i en reduksjon i spontanitet, som ofte er en av de viktigste attributtene i sekten.³⁵ De fleste kjente kirkesamfunn som for eksempel eksisterer i USA oppsto som sekter som har brutt ut av kirkesamfunn eller kirker.

³² Phillip Jenkins, *The next Christendom: the coming of global Christianity* 3.Utg., (Oxford: Oxford University Press, 2011), 157.

³³ Skoglund, *Religiøse grupper og bruddprosesser*, 39-40.

³⁴ Jenkins, *The next Christendom*, 158

³⁵ Ibid., 159

Ernst Troeltsch

Ernst Troeltsch var en tysk protestantisk teolog og filosof. Troeltsch ønsket ”å forandre bibelvitenskap til en sosiologisk og religionshistorisk analyse av jødedom og tidlig kristendom for å fremheve religionens egenart og budskap”.³⁶ Kristendommens utvikling i overgangen til moderne tid var noe som opptok Troeltsch. Troeltsch var Max Weber sin samarbeidspartner og hjalp å videreutvikle den sosiologiske teoretiske dikotomien hans. I Troeltsch sin bok *Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen* (1912), fremlegges det en distinksjon mellom tre ulike kristne grupper: den kirkelige, sekten og den mystiske.

I kirke/sekt-typologien omtaler både Max Weber og Ernst Troeltsch sekter som nylig dannede religiøse grupper som er skapt for å protestere mot elementer av deres forfedres religion. Troeltsch utforsket om oppstarten av en sekt kunne trekkes lengre tilbake enn kirken. Han mente sekter kunne spores tilbake til evangeliene. Han hevdet de kunne bli identifisert som en idealistisk kjærlighetsinspirerende kommunikasjon, slik man kan finne i Bergprekene.³⁷ Troeltsch mente at sektmedlemmer uttrykker en slik kjærlighet til hverandre.

Ernst Troeltsch så på kirken som en orientering og dens hovedsak var organisering for å bevare den sosiale orden. Medlemsskapet var for å forene massen. Kirken var karakteristisk en integrert del av den sosiale orden. Sekten derimot var eksklusiv. Målet for sekten var personlig perfektjon, fellesskap blant medlemmene og et sted hvor det guddommelige ble mer direkte.³⁸

Troeltsch hevdet at moderne samfunn ville bli stadig mer preget av en tredje type religiøs tilknytning som han kalte *idealistisk mystikk* eller *åndelig religion* som er en radikal religiøs individualisme. Dette gir mindre fokus på forholdet mellom troende, tilknytning mellom dem er basert på en spontan religiøs opplevelse.³⁹ Det mystiske kan forstås som en erfaring som oppleves innvendig, og er omtalt innen ulike religiøse tradisjoner. Dette kan være en sterk opplevelse som er vanskelig å ordlegge. Antoon Geels sin definisjon av den mystiske erfaring lyder slik; ”*Mystisk erfarenhet är erfarenhet i en religiös eller profan kontext, som omedelbart eller vid senare tillfälle av den upplevande tolkas som et möte med en högre eller*

³⁶ Det store norske leksikon, 'Ernest Troeltsch', <http://snl.no/Ernst_Troeltsch>

³⁷ Jenkins, *The next Christendom*, 158

³⁸ McGuire, *Religion*, 150.

³⁹ Ibid., 151

en yttersta verklighet. Detta möte sker på omedelbar, enligt subjektet icke rationell väg och medför en djup känsla av enhet och ett intryck av att denna erfarenhet ligger på et annat plan än det vanliga, alldagliga. Denna erfarenhet medför vittgående konsekvenser i individens liv”.⁴⁰ Geels utdyper her et møte med noe høyere eller en ytterste virkelighet som gir mennesket en følelse av enhet. Han påpeker at dette er noe som går ut over en dagligdags begivenhet, noe som fører med seg endringer i individets liv. Geels hevder at konsekvensen av erfaring er vesentlig, fordi en person som opplever enhet med Gud ikke lenger er som før.⁴¹

Sekten er et lite, eksklusivt fellesskap av mennesker som søker åndelig perfeksjon. Til kontrast er kirken et større og etablert organ, der medlemmer vanligvis blir født inn i organisasjonen. Kirker tiltrekker seg medlemmer av høyere sosial status og utdanningsnivå enn det sekter gjør.⁴²

1.4 Nyere religionssosiologi.

Det er fortsatt et behov for å skille trossamfunn fra hverandre etter organisasjonsform for å få en større innsikt i religionene. Innenfor nyere religionssosiologi har det kommet flere inndelinger innen sekter.

Bryan Wilson

Bryan Wilson var en britisk sosiolog som skrev boken *Sects and the society* (1961) hvor han prøvde å kategorisere de ulike sektene ved å undersøke hvordan sekten oppfattet omverden og hvilke metoder som ble anvendt for å omvende andre til sekten. Slik kom Wilson frem til syv ulike idealtyper: introverte sekter, omvendelsesekter, reformerte sekter, utopiske sekter, revolusjonære sekter, mirakelfokuserte sekter og gnostisk manipulerende sekter.

⁴⁰ Antoon Geels, *Kristen mystikk: ur psykologisk synsvinkel* (Skellefteå: Norma, 2000), 26.

⁴¹ Ibid., 26.

⁴² Jenkins, *The next Christendom*, 158.

Introverte sekter er sekter som trekker seg tilbake fra verden for å fokusere på seg selv og sin opplevelse av det hellige. Opplevelsen som erfares kan være til inspirasjon for andre åndelige mennesker som deler samme oppfatning. Formålet er ikke å omvende andre, men heller å støtte hverandre og hjelpe andre til en dypere åndelig opplevelse. *Omvendelsessekter* har fokus på misjonering. Slike sekter oppfatter verden som korrupt fordi de anser mennesket som korrupt eller moralsk råttent. De mener mennesket må stå til ansvar for sine egne handlinger. For om mennesket kan forandres, vil også verden følge etter. Dette er en gruppe som oppfordrer til vekkellesmøter og offentlig forkynnelse. De *reformerte sekter* er sekter som også ønsker å endre samfunnet. Dette gjør de ved å involvere seg og gi en sosial samvittighet ved å vektlegge etiske spørsmål. *Utopiske sekter* kan sammenlignes med omvendelsessekter i det at slike sekter ønsker å være fri fra verdens korrupsjon. Til forskjell er utopiske sekter ikke sterkt misjonerende, de foreslår heller en alternativ måte å leve på. Dette gjennomføres ved å innvie et nytt bofellesskap som skal vekke interesse slik at flere vil delta. *Revolusjonære sekter* skiller seg fra de andre sektypene ved at fokuset ligger på profetier og predikasjoner. De har gjerne en apokalyptisk verdensoppfatning. Verden er i en evig kamp mellom det gode og det onde. Sekteristene brukes som Guds instrument i ventetiden. Disse gruppene er gjerne fiendtlig innstilt til sosiale reformer. *Mirakelfokuserte sekter* er sekter som oppfordrer mennesker til å komme sammen for å oppleve det overnaturlige, som mirakler eller beskjeder fra ånder. Disse har en interesse i skjulte virkeligheter som påvirker helse eller fremgang. Til slutt er de *gnostiske manipulerende sekter*. Slike sekter ønsker innsikt i bestemt kunnskap. Den eneste veien til å oppnå dette målet, er med den bestemte kunnskapen bevegelsen besitter.⁴³

Det er utformet syv ulike idealtyper innen sekter, noe som indikerer at det er et stort omfang av ulike sekter. Det er verdifullt å nevne disse for å kunne se nærmere på hvilke sekter som lettere skaffer seg makt og kontroll over sine sektmedlemmer, noe som er en del av hva denne oppgaven ønsker å undersøke. Ved å sammenligne disse ulike sektypene med sekter som utøver makt og kontroll over sine sektmedlemmer, kan det fremtre en idealtype dette fenomenet utspiller seg mest blant. Dette kan da betraktes som en sekt det burde opprettes mer oppmerksomhet og forskning rundt. Denne oppgaven vil bare gjøre empiri av en slik sekt, for så gjennom en analyse se hvor den kan plasseres blant idealtypene.

⁴³ Vernon K. Robbins, *The tapestry of early christian discourse: rhetoric, society and ideology* (London: Routledge, 1996), 147-150.

Nyreligiøse bevegelser

I dag er det sosiologiske sektbegrepet akseptert til å bruke om NRM, eller New Religious Movement («nyreligiøse bevegelser»). Dette fordi det omfatter en stor del uorganisert religiøsitet som blir diffus på grunn av et religiøst bilde som er i forandring i den vestlige verden. Det er etablerte bevegelser som skiller seg fra samfunnet og flere av bevegelsene kan settes inn i Bryan Wilsons ulike kategoriseringer av sekter. Innenfor dette feltet ligger UFO-religioner, New Age, Wicca, gudinnebevegelser, etc.

1.5 Oppsummering.

Det har vært et behov innen sosiologien å definere religiøse samfunn som skiller seg fra den allmennt aksepterte kirken. Derfor har det vært nødvendig med en definisjon av hva en sekt er, noe som Max Weber startet et studium av. Ernst Troeltsch videreførte studiet av sekt/kirke, men ble også opptatt av åndelige religioner eller mystikk som han mente ville bli viktigere i det moderne samfunnet. Det varierer hva sektene vektlegger, så det ble nødvendig med undergrupper av de ulike sekttyper som Bryan Wilson formet. Det har eksistert sekter som har vært skadelige for mennesker og som har påført store psykiske påkjenninger, som for eksempel opplevelsen av å være i et psykisk fangenskap. Det har også vært drapssekter som Jonestown hvor 918 medlemmer døde, Heaven's Gate hvor 40 medlemmer døde og Branch Davidian hvor 75 medlemmer døde for å nevne noen. Disse har ført til økt fokus på sekter i media. Dette skaper negative assosiasjoner som forbindes med det folkelige begrepet sekt, og fører til flere spørsmål enn svar omkring hvordan normale mennesker frivillig ønsker å gå inn i en sekt. Dette vil bli besvart i del to som omhandler begrepene hjernevask og manipulasjon.

Del 2

Hjernevask og manipulasjon

For å besvare hovedoppgavens spørsmål om hvordan makt og kontroll kan oppstå i en sekt, blir det nødvendig å forstå hvordan religiøs hjernevask og åndelig manipulasjon fungerer. Denne delen vil ta for seg hva dette er og hvordan det kan oppstå. Først vil delen klargjøre årsaken til at ulike mennesker søker tilhørighet i en sekt og hvilke mennesker som finner veien dit. Dette gjøres ved å se på forskning som allerede er utarbeidet som tar for seg alder, kjønn, klasse og utdanning av sekteristene. Videre vil denne delen ta for seg prosessen de potensielle medlemmene gjennomgår som knytter de til sekten. Her velger oppgaven å bruke tilknytningsprosessens syv trinn, utarbeidet av Arne Tord Sveinall. Dette fordi han har arbeidet som sjelesørger der han har hatt utallige samtaler med tidligere sektmedlemmer av forskjellige sekter til å basere prosessens fremgang på. Deretter følger et avsnitt rundt begrepet hjernevask, der begrepets historie først legges frem for så å knytte det opp til sektens tilknytningsprosess. Videre vil denne delen ta for seg hva manipulasjon er og hvordan det kan brukes i en åndelig sammenheng. Det er en nødvendighet å skille mellom hjernevask og manipulasjon ettersom hovedoppgaven oppfatter hjernevask som noe som foregår i gruppen, mens manipulasjon er noe som skjer mellom individene. Begge begreper er vesentlige for å nå frem til et svar på hvordan makt og kontroll kan bli utøvet. Avslutningsvis vil det komme en oppsummering som tar opp hovedmomentene denne delen har behandlet.

2.1 Veien inn.

Religion handler om identitet. Identitet er noe som eksisterer i individet og er en del av en persons selvoppfatning som oppleves svært avgjørende i livet. Ved en religiøs tro kan individet utvikle seg mot en indre helhet som gir mening og en hensikt med livet.⁴⁴ Ulike religioner appellerer til forskjellige mennesker. Noen er mer interessert i naturen og hvordan

⁴⁴ Loren L Dawson, *Comprehending cults: the sociology of new religious movements* (Oxford: Oxford University press, 2006), 100-102.

den og mennesket burde leve i harmoni, mens andre er fascinert av tanken på at det kan finnes annet intelligent liv «der ute». En oppsøker gjerne det man alt er litt tiltrukket av, og slik kommer mennesket letter i kontakt med likesinnede der interessen kan utveksles. En overbevisning fungerer best når den er forankret i en gruppe mennesker som holder seg til samme virkelighetsoppfatning.⁴⁵

Sekten har en sterk selvidentitet: de som blir tatt opp i sekten blir *en del av oss*. Dette *oss* er satt over alle andre fordi sekten er eier av den sanne lære, som en elite. Sekten krever komplett og bevisst troskap av sine medlemmer, som bør overskygge alt annet.⁴⁶

Mennesker blir ikke medlem av en sekt, de blir rekruttert.⁴⁷ Medier spekulerer ofte i psyken til sektmedlemmene. Arne Tord Sveinall hevder det ikke er psykisk ustabile mennesker som blir rekruttert, ettersom psykisk ustabile mennesker kan svekke sektens image og ikke er i stand til å utføre viktige oppgaver. Sveinall mener det er en sårbarhetsfaktor som gjør mennesket lettere disponert for rekruttering til religiøse bevegelser. Personer som savner fellesskap og tilhørighet kan være sårbare. Dette er en lengsel etter tilhørighet, autoritet, veiledning i livets vanskelige spørsmål eller radikalt religiøs liv. Det er et behov for å bli veiledet i viktige og vanskelige valg og et behov for å finne noe som gir en følelse av en større sammenheng. Slike behov kan dekkles ved tilhørighet i en sekt.⁴⁸ En annen relevant situasjon er mennesker som kan være søkende i svar på enten problemer i livet, eller som følge av en åndelig eller idealistisk lengsel.⁴⁹ Medlemmet er i stor grad trofast til sitt medlemskap såfremt om gruppen oppfyller ens krav.⁵⁰

Alderen på de rekrutterte sektmedlemmene varierer, men det er gjerne unge mennesker som har hatt et utydelig forhold til en autoritet i oppveksten som vil føle seg tiltrukket av en sterk autoritet senere i livet.⁵¹ Religiøs innflytelse kan påvirke unge mennesker som har et kognitivt og sosialt behov. Innenfor de sektene som stiller store krav og forpliktelser til sine medlemmer, som Hare Krishna-bevegelsen er det vist at det er flest unge som ønsker å

⁴⁵ Lillian Høstaker, hovedoppgave i sosialantropologi, *Help Ron to clear the planet?: Fra scientolog til avhopper. En studie av identitet, scientologer og avhoppere fra scientologi i Norge*. (Oslo: Universitetet i Oslo, 1994) 33-34.

⁴⁶ Bryan R. Wilson, *Religious sects: a sociological study* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1970), 26-27.

⁴⁷ Barrett, *The new believers*, 28.

⁴⁸ Grethe Nordhelle, *Manipulasjon: forståelse og håndtering* (Oslo: Gyldendal Akademiske, 2009), 124.

⁴⁹ Ibid., 127.

⁵⁰ Dawson, *Comprehending cults*, 83.

⁵¹ Sveinall, *Troende til litt av hvert*, 22.

konvertere, men flere hopper av mot slutten av 40-årsalderen.⁵² Voksne mennesker går ofte inn i et sektmiljø om de har hatt en krisepreget livssituasjon, er ensomme eller har et omsorgsbehov. Dette er ofte felles for alle voksne som opptas i en sekt. Felles for alle voksne og unge er at det er lettere å bli lokket av en sekt i den delen av livet hvor mening og identitet har et behov for å bli oppfylt.⁵³ En del unge har ikke først og fremst en religiøs lengsel, men en lengsel etter sosial tilhørighet. Lillian Høstaker har skrevet en hovedoppgave basert på både systematiske intervjuer av avhoppere og feltarbeid blant medlemmer i Scientologikirken i Norge. På bakgrunn av intervjuene konkluderer hun med det er mest unge mennesker mellom 20 og 30 år som rekrutteres til Scientologikirken i Norge. En del av informantene hennes beskriver at de var i en spesielt sårbar eller vanskelig livssituasjon da de ble rekruttert.⁵⁴ Dette korresponderer med teorien som omhandler alderen på de som lar seg bli rekruttert til en sekt.

Sosiologen Steve Bruce hevder at *kjønnene* tiltrekkes av ulike områder innenfor religion. Menn tiltrekkes av den esoteriske kunnskapen og parapsykologien, mens kvinner er mer tiltrukket av healing, kanalisering og spiritualitet.⁵⁵ Ut fra dette perspektivet kan det tenkes at menn er mer opptatt av det intellektuelle, mens kvinner ønsker å finne svarene i seg selv. I boken *Religion and the Individual: a Social-Psychological Perspective* hevder sosialpsykologer at kvinner har større sannsynlighet for å bli interessert og involvert i religion enn menn. Dette kan skyldes at flere kvinner rapporterer at de har opplevd en religiøs eller mystisk opplevelse. Kvinner har større tillit til organisert religion enn det menn har.⁵⁶ En forklaring på kvinnes engasjement i religion kan være at det er en viktig arena for sosialisering.

Arne Tord Sveinall skriver om en undersøkelse fra USA som viste at ungdom fra middels og høy *klassebakgrunn* lettere lar seg rekruttere enn ungdom fra arbeiderklasse miljøer. Dette kan ha sammenheng med at det er en iboende skepsis i arbeiderklassen mot å bli utnyttet. Tilsvarende årsaker gjør det vanskelig å rekruttere medlemmer fra den fargede befolkningen, der historien om slaveutnyttelse er vanskelig å glemme.⁵⁷ Kun åtte til ti prosent av

⁵² Dawson, *Comprehending cults*, 83.

⁵³ Sveinall, *Troende til litt av hvert*, 20.

⁵⁴ Høstaker, *Help Ron to clear the planet*, 38.

⁵⁵ Gilhus og Mikaelsson, *Kulturens refortrylling*, 180.

⁵⁶ Batson, Patricia Schoenrade og Larry W. Ventis, *Religion and the individual: a social-psychological perspective*, (New York: Oxford University Press, 1982), 33.

⁵⁷ Sveinall, *Troende til litt av hvert*, 19-20.

menighetene i USA består av blandet etnisitet.⁵⁸ Medlemmer av lavere klasser har en tendens til å bli med i mer fundamentalistiske religioner og sektgrupper, mens medlemmer av middelklassen har en tendens til å tilhøre mer formelle kirker.⁵⁹

Batson hevder at mennesker i fundamentalistiske religiøse grupper har en tendens til å ha et lavere *utdanningsnivå* enn mennesker i liberale religiøse grupper.⁶⁰ Sekter som har et høyere gjennomsnitt på lengre utdanning er gjerne sekter som krever mer intellektualitet av sine sektmedlemmer. Dette fordi disse sektene har behov for mennesker som er villige til å studere og sette seg inn i temaene, som for eksempel scientologikirken. I tillegg kan man ikke ha frykt for å møte ukjente konsepter og språk.⁶¹ Daniel Carson Johnson fant ut at de som tar en høyere utdanning med sin tro intakt, kan komme til å bli *mer* troende enn de som ikke tar høyere utdanning. Men det er en dikotomi mellom utdanning og religion: enten kan høyere utdanning styrke religiøsiteten, eller den kan være med på å benekte religion helt.⁶²

2.2 Tilknytningsprosessen.

Medlemskapet til en sekt skjer ofte mer spontant enn en konvertering til en religion. Det potensielle sektmedlemmet lar seg lede av sektens tiltrekkende faktorer. Prosessene for medlemskap er forskjellig fra medlem til medlem, men det er visse momenter som går igjen. Arne Tord Sveinall har kategorisert prosessen av tilknytning til en sekt gjennom syv trinn:

(1) *Den første kontakten* er et møte som gjerne skjer spontant. Her blir det etablert en interesse, både fra den potensielle rekrutten og medlemmene. Dette møte kan for eksempel skje på skolen eller på byen. Sekten People of God («Guds barn») brukte en teknikk som omtales som *flirty fishing* for å få kontakt med potensielle medlemmer. Flirty fishing gikk ut

⁵⁸ Batson, *Religion and the individual*, 20.

⁵⁹ Ibid., 38-39.

⁶⁰ Ibid., 40-41.

⁶¹ Dawson, *Comprehending cults*, 85.

⁶² Daniel Carson Johnson, "Formal education vs. religious belief: soliciting new evidence with multinomial logit modeling" (Journal for the Scientific Study of Religion, 1997), 231-246.

<<http://www.jstor.org/discover/10.2307/1387555?uid=3738744&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21102104621411><http://www.jstor.org/discover/10.2307/1387555?uid=3738744&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21102102686211>>

på å bruke erotisk tiltrekningskraft som et agn for å tiltrekke seg mennesker til omvendelse.⁶³ Når den første kontakten er etablert *vises det interesse ved ny frivillig kontakt* (2). Her kan rekrutteringskandidaten bli invitert på noe den har vist interesse for, som for eksempel en sportslig aktivitet.⁶⁴ Her blir personen lagt merke til og satt pris på.

Etter dette steget kommer det *vage invitasjoner til samling* (3). Det kan være fremstilt som et forslag om grilling på stranden med en gjeng som er opptatt av religions- og livssynsspørsmål og som vil dele tanker rundt dette. Svar utbes gjerne med en gang, slik at det ikke blir tid for ettertanke. Invitasjonen kan være til ulike sosiale tilsetninger som seminarer, middager eller studiegrupper for at personene skal få en følelse av tilknytning og samhold. Her blir sektens innsikt og forståelse av meningen med livet presentert. Identiteten til sekten vil gradvis bli avslørt i rekrutteringsprosessen, slik skal de potensielle medlemmene bli involvert og interessert.⁶⁵

Det skjer en miljøkontroll ved at nye rekrutter ikke får lov til å være helt alene, slik at negative kommentarer og spørsmål blir dempet. Dette gir en fornemmelse av harmoni og lykke, ettersom alt virker vidunderlig. Det potensielle medlemmet holdes helst i isolerte omgivelser slik at sekten kan kontrollere informasjonen som blir gitt den nyankomne.⁶⁶

Da den potensielle rekrutten takker ja til dette tilbudet, blir personen utsatt for noe Sveinall beskriver som *lovebombing* (4) under samlingen, hvor personen blir overveldet av positiv oppmerksomhet og kjærlighet.⁶⁷ *Lovebombing* er en form for angrep med overøsing av kjærlighet som komplimenter, klemmer og emosjonell støtte, som blir gjort for å støtte medlemmet. Sosialiseringssjessens mål er å erstatte individets tidligere verdier og praksis med bevegelsens.⁶⁸ Når den første fasen av positiv smiger er over, eller når smigeren ikke har tilstrekkelig effekt går det over i neste fase som er en oppfordring til en *brobrenningsrite* (5). Brobrenningsriten går ut på å kutte bånd med livet før sektens ideologi ble presentert. Hvor hardt og hvor mange bånd som skal kuttet variere fra sekt til sekt. Dette kan være vanskelig, men belønningen vil være stor ettersom det gir medlemskap til sekten. Her utnyttes et generelt psykologisk fenomen: dersom tilgangen til et gode er enkelt å oppnå, vil

⁶³ Nils Johan Lavik, *Frelst eller forført?: om hjernevask og psykologisk påvirkning i ny-religiøse sekter* (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1985), 26.

⁶⁴ Sveinall, *Troende til litt av hvert*, 27

⁶⁵ Ibid., 28

⁶⁶ Dawson, *Comprehending cults*, 100-102.

⁶⁷ Sveinall, *Troende til litt av hvert*, 28.

⁶⁸ Nordhelle, *Manipulasjon*, 132.

attraktiviteten reduseres. Det som koster, blir mer tiltrekkende.

Sektens oppfatning er at verden er delt i to, en todeling av en gal og en rett ideologi som individet må velge, der den rette er sektens side. Individets fortid og nåtid blir belyst hvor han/hun må redegjøre for hvilken side som skal velges. Slik kommer den eksistensielle skylden og skammen ethvert menneske bærer på frem. Koblingen av skyldfølelse med ønske om å handle rett gir sekten et overtak som kan brukes som en hersketeknikk. Forbindelsen til et annet menneskes skyldfølelse er en sikker manipulasjonsteknikk.⁶⁹ Tilståelse av skyld gir følelsen av å bli renset. Tilståelsen er også for å tilfredsstille sekten, ettersom dette viser at den rekrutterte har tillitt til gruppen.⁷⁰

Individet blir utsatt for restriksjoner av ulik art for å avsondres fra omverdenen. Her starter et langsomt arbeidet med å ubevisst endre individets identitet. Noen sekter gir det nye medlemmet en ny identitet som kan være merkbart fra omverdenen, som det å få et nytt navn, nye klær, ny hårfrisyre, begynne på en spesiell diett eller gi avkall på personlige vaner.⁷¹ Avskjermingen skal hjelpe ved å ikke avspore fra den religiøse prosessen. En avskjerming fra den materielle støyen kan være til nytte i en periode så lenge sektmedlemmene selv føler for det. Hensikten med skjermingen er at andre ikke skal få innsikt i bevegelsen, og medlemmet unngår motvekt i form av kritiske kommentarer til virksomheten utenfra. Det skapes en stor avstand til tilværelsen utenfor, slik at det oppleves et tydelig skille som gjør at det er vanskelig å bryte ut.⁷²

Isolasjonen virker som en prosess til forandring. Individet blir avskjermet fra omverden med den nye åndelige føden før individet vender tilbake med en nyutviklet ideologi. Dette kan sammenlignes med en sommerfugllarve som isolerer seg fra omverdenen i en periode for så å vende tilbake som noe nytt, i dette tilfellet er det en ny *tankeform* (6). Dette innebærer å heve dogmene i sektideologien med en aura av hellighet. I denne fasen vil kritikk av bevegelsen oppfattes som kritikk av Gud. Selvstendig tenkning og refleksjon anerkjennes ikke, kun meninger som er fastsatt av menigheten blir premiært. Bibelsitater brukes som det passer for å opphøye meninger til den absolutte sannhet og samtidig vise at offerets egen mening som individ ikke teller.⁷³ Det individuelle hos mennesket blir utvisket og savnes ikke i det nye

⁶⁹ Lavik, *Frelst eller forført*, 28-29.

⁷⁰ Ibid., 29-30.

⁷¹ Dawson, *Comprehending cults*, 100-102.

⁷² Nordhelle, *Manipulasjon*, 131.

⁷³ Ibid., 126.

fellesskapet, ettersom doktrinene er overordnet mennesket. Offeret har blitt et ledd i bevegelsen og har blitt opptatt som et *aktivt medlem* i sekten (7).⁷⁴ Her blir tanker, følelser og livsførsel underordnet sektens overordnende mål.

2.3 Hjernevask.

Hjernevaskingsmetoden ble blant annet tatt i bruk i Kina etter revolusjonen i 1949, da det kinesiske samfunnet ble totalitært.⁷⁵ Det er visse likheter mellom denne metoden og hvordan noen sekter behandler sine potensielle rekrutter. En vesentlig forskjell er at sekter ikke benytter seg av fysisk tvang. Ordet hjernevask ble første gang brukt av den amerikanske journalisten Edward Hunter i 1951.⁷⁶ Dette var et uttrykk som ble brukt for å forklare det kinesiske kommunistpartiets ideologiske omskoleringsteknikker. Hjernevask henspiller på bildet om å «vaske» hjernen ren før man fyller den med nye ideologier.

Hjernevask ble et populært begrep som ble flittig brukt for å karakterisere påvirkninger fra ideologier eller personer en mislikte og ville advare mot.⁷⁷ Fra Edward Hunter kan begrepet hjernevask bli oversatt til en teknikk som anerkjenner menneskets tanker og følelser som en viktig ressurs for å forandre samfunnet.⁷⁸

Hjernevasking foregår gjennom tre ulike stadier. Det første stadiet består av å *tine* ofrene. Dette skjer ved å gi et emosjonelt og sosialt sammenbrudd, slik mister de seg selv og et holdepunkt til realiteten. Den andre fasen omhandler å *innsette en ny identitet* hos individet, et nytt tankesett, følelser og oppførsel. Dette gjøres systematisk ved belønning og straff. I den tredje og siste fasen gjenstår det å *gjenfryse* identiteten som ble skapt i fase to. Disse endringene blir positivt forsterket ved å plassere personen i et nytt, stabilt og støttende sosialt miljø med ritualiserende aktiviteter.⁷⁹

Teknikkene som sekten bruker fra metoden til hjernevasking er å utøve miljøkontroll. Sekten

⁷⁴ Lavik, *Frelst eller forført*, 31.

⁷⁵ Ibid., 33.

⁷⁶ Ibid., 33.

⁷⁷ Ibid., 24.

⁷⁸ Ibid., 24.

⁷⁹ Dawson, *Comprehending cults*, 99-100.

og hjernevaskingsmetoden gir inntrykket av at sektlederen besitter en høyere og spesiell åpenbaring som er skjult for uinnviede. De deler kravet om tilståelse, som setter i gang den eksistensielle skyldfølelsen. Begge presenterer en ny ideologi for individet. De deler ønsket om å oppheve eksistensen hos individet som er den endelige bekreftelsen på at han/hun har hatt effekt av hjernevaskingsmetoden eller sluttet seg til sekten.⁸⁰ Oppgaven forstår hjernevask som en metode der en gruppe eller flere deltakere er inkludert i prosessen. Prosessen går ut på å styre tankene og følelsene til individet når den nye ideologien fremlegges. Hvordan tankene og følelsene blir styrt foregår på et manipulerende plan, som oppgaven vil se nærmere på i neste avsnitt.

2.4 Manipulasjon.

Psykologen og advokaten Grethe Nordhelle definerer manipulasjon slik: ”*Manipulasjon er en bevisst falsk/usaklig presentasjon, som på en skjult måte og med hensikt, får andre til å gjøre noe fordelaktig for manipulator, som de ikke er klar over at de ellers ikke ville gjøre*”.⁸¹ Masteroppgaven forstår manipulasjon ut fra denne definisjonen som en bevisst handling der intensjonen holdes skjult. Dette så den manipulerede vil utføre manipulatorens ønske ubevisst. Manipulasjonene forstås som en kommunikasjon mellom to eller flere parter. Slik oppfattes det at manipulasjon oppstår blant individer og ikke rundt individer som i hjernevask. En form for manipulasjon som kan overbevise individet må foregå i en hjernevaskingsprosess, derfor skjer manipulasjon parallelt med hjernevask.

Alle har evnene til å manipulere, og de fleste mennesker har i enkelte sammenhenger benyttet seg av manipulasjon for å oppnå noe fra andre. Dette kalles hverdagsmanipulasjon og er ikke skadelig.⁸² Manipulasjon blir skadelig når den brukes som en vane, der den manipulerende skaper situasjoner som kan manipuleres.

En del religiøse grupper baserer seg på manipulasjon som et bevisst virkemiddel både for rekruttering og opprettholdelse av medlemskapet. Da kan falske presentasjoner bli gitt med klar intensjon. Dette kan for eksempel være for å villedde sektmedlemmer med å si at det

⁸⁰ Lavik, *Frelst eller forført*, 34-35.

⁸¹ Nordhelle, *Manipulasjon*, 24.

⁸² Ibid., 25.

finnes kun én mulighet i livet for å få kontakt med Gud, og den er her.

Manipulasjon kan forekomme i åndelig sammenheng. En manipulativ sekt er en religiøs bevegelse som bevisst forsøker å slette jeg-identiteten for å erstatte den med en pseudoidentitet som er kontrollert av en ideolog eller en ideologi.⁸³ En manipulativ sekt er en religiøs bevegelse der troskriser fortrenses, fornektes eller straffes. Den manipulative sekten har stor avstand fra kirken.⁸⁴ Sekter som er manipulative forsøker å få sine medlemmer til å tenke på det sekten eller sektlederen ønsker. Læren formidles kontrollert og overbevisende til medlemmene.

Troskriser oppleves i de fleste religiøse bevegelser, men der troskriser aktivt fortrenses, forvrenges, fornektes eller bestraffes karakteriseres som manipulerende religiøse bevegelser. Karl-Erik Nylund har utviklet fire kriterier for en manipulativ sekt. (1) Aggresjon er en av disse karakteristikken. Her kan medlemmene bli straffet om kritikk eller tvil oppstår rundt budskapet eller innholdet til sekten. (2) Aversjon er et annet kriterium som betyr å holde avstand til utenforstående. (3) Alienasjon eller fremmedgjøring er en karakteristik som innebærer å ta avstand fra samfunnet. Den fjerde karakteristikken som avgjør om en sekt er manipulerende, innebærer et kriterium der sekten hevder (4) absolutt sannhet. Med dette menes at sekten har sannheten og at det ikke er plass for kritikk.⁸⁵ Om sekten oppfyller tre av disse kriteriene er det stor sannsynlighet for at det er en manipulativ sekt.

Sekter kan appellere til mennesker som er usikre på seg selv, føler seg ensomme og følsomme og har et behov for tilhørighet i et fellesskap. På det individuelle plan får sektmedlemmene en opplevelse av å være betydningsfull fordi de forsvaret sektens og lederens verdier og synspunkt. Uniformering gjennom klesdrakt, språkkoder og ulike effekter kan være et ledd i å forsterke en gruppeidentitet som skaper og opprettholder et skille mellom gruppene og den ytre verden. Personer utenfor bevegelsen blir en felles ytre fiende som forsterker opplevelsen av fellesskap innenfor menigheten.

Det som forsterker den religiøse opplevelsen er en sfære som skapes bevisst for å gi en spesiell atmosfære.⁸⁶ Lovsang, utbrudd av halleluja og håndsopprekning kan tjene en slik hensikt. Omgivelsen er skapt i et ønske om å ha et nært forhold til det åndelige. Noen ganger

⁸³ Nylund, *Att leka med elden*, 40.

⁸⁴ Ibid., 39.

⁸⁵ Ibid., 40.

⁸⁶ Nordhelle, *Manipulasjon*, 128.

kan symboler, som for eksempel korset, bli skapt for å danne en falsk virkelighet. Dette kan støtter opp under manipulasjonen og lokker mennesker ved å skape en stemningsoppfatning av noe som er religiøst, men som i virkeligheten ikke er det. Møter der den ekstatiske stemningen brukes kan være en slik manipuleringsfaktor. Sang og musikk kan være ekte gledesuttrykk, men kan også brukes for å lokke medlemmer. Det spilles på stenger for å skape entusiasme og emosjonelt engasjement. Dette kan virke som markedsføring, slik at det vekkes interesse til de religiøse kreftene som finnes i denne bevegelsen. Andre manipulerende systemer inviterer til stillhet og høytidelighet som representerer en kontemplativ atmosfære.⁸⁷

Åndelig manipulasjon kan også foregå i nære relasjoner. Dette kan forsterke båndene mellom mennesker, spesielt i en arena der hensikten er et (kjæreste)forhold. Guds mening kan bli trukket inn i relasjonen, dette kan for eksempel være utsagn som *vi er ment for hverandre, det er Guds vilje*.⁸⁸ Her blir manipulasjonene brukt for å opprettholde og forsterke kontroll over den utvalgte. Utsagn som bruker Gud som forsterker har en mye sterkere effekt, særlig om manipulatoren tjener Gud med betydningsfullt arbeid i menigheten. Andre i menigheten kan da støtte opp under manipulatoren utsagns. Manipulasjonen kan foregå ved å bruke bibelsitater som tas ut av sin sammenheng og brukes og fortolkes til fordel for manipulatoren. Hensikten med manipulasjon er å ha kontroll, gi skyldfølelse og en dårlig samvittighet slik at den manipulerede holder seg på plass. Dårlig samvittighet kan psyke ned individet slik at selvfølelsen undergraves over tid.⁸⁹

2.5 Oppsummering.

Identitet og religion er noe som er nært tilknyttet. Identiteten er integrert i selvoppfatningen, hvor religionen kan spille en viktig rolle. Mennesker med noe lik identitet søker andre likesinnede, som kan være innenfor det religiøse aspektet av livet. Dette fordi alle mennesker har et tilknytningsbehov. Når identiteter som ligner hverandre knyttes sammen i et fellesskap, er det lettere å kategorisere ved å betrakte kjønn, utdanning og klasse. Sekter har en sterk selvidentitet som kan tiltrekke seg mennesker som har et behov eller ønske om selv å ha en sterk selvidentitet. Hvordan mennesker tilknyttes sekten foregår ofte gjennom ulike trinn som

⁸⁷ Ibid., 129.

⁸⁸ Ibid., 137.

⁸⁹ Ibid., 141.

kan sammenlignes med hjernevaskingsmetoden der personen tines, får innsatt en ny identitet og gjenfryses. Denne metoden går ut på å overbevise den potensielle rekrutten om sin ideologi, noe som er integrert i hele sektgruppen. Overbevisningene skjer på det individuelle plan og omtales i denne masteroppgaveoppgaven som manipulasjon. Åndelig manipulasjon er noe som utøves for å kontrollere tilhengerne. En enkelt person kan utøve åndelig manipulasjon ved å utgi seg for å ha guddommelig kraft eller direkte kontakt med Gud. Slike personer finner man som oftest utenfor institusjonaliserte religioner. En manipulerende sekt har en leder som adlydes. Manipulatorene må spille på de riktige strengene for å opprettholde kontroll. De fleste manipulatorer har i åndelig sammenheng karismatiske trekk, som del tre vil ta for seg.

Del 3

Karisma

Masteroppgavens formål er å besvare problemstillingen om hvordan karismatiske religiøse ledere skaffer seg makt og kontroll. Det blir vesentlig å se nærmere på hva karismatiske ledere er for å kunne gi et utfyllende svar. Denne delen vil derfor ta for seg fenomenet karisma. Karisma er en unik personlig utstråling som enkelte mennesker besitter. Ledere har ofte en karismatisk egenskap som appellerer til andre. For å besvare hva karisma er, vil denne delen først ta for seg begrepets etymologi for deretter å se hva som karakteriserer en karismatisk personlighet. Neste avsnitt vil omhandle Max Weber sin forståelse av makt og lederskap ved å forklare hans tre idealtyper av lederskap. Oppgaven velger å bruke Max Weber sin definisjon ettersom den er mest anerkjent og mest brukt for å forklare herredømme. Deretter vil denne delen betrakte karismatiske religiøse bevegelser og deres særtrekk. Avslutningsvis vil det følge en oppsummering som tar opp hovedmomentene denne delen har tatt opp.

3.1 Etymologi og karakteristikker av karismatiske personligheter.

Karisma kommer av det greske ordet *kharisma*, som betyr gave eller hellig gunst. Dette er noe som betegner lederskap, personlig utstråling og sjarme. Karisma er sjeldne trekk i bestemte personligheter, og refererer spesielt til en kvalitet hos enkelte mennesker som lett trekker til seg oppmerksomhet og beundring på grunn av en slags magisk tiltrekning i personlighet eller opptreden. Karismatiske mennesker viser ofte eksepsjonelle kvaliteter slik som uvanlig stor beherskelse, ro, trygghet, selvsikkerhet, dominans, autoritet og fokus. Dette dreier seg om en aura eller utstråling som medfører oppmerksomhet, slik som *Kennedy-*

karismaen som virker sjarmerende. Mennesker med karismatiske egenskaper har som regel en god kommunikasjon eller taleferdighet som kan overskygge for andre mangler. Karismatiske ledere har en høy status blant de som omgir denne personen.

Eksempler på kjente karismatiske ledere er være: Steve Jobs, Napoleon, Jesus, Hitler, Buddha, Barack Obama, Martin Luther Jr., Oprah Winfrey etc. Dominante ledere for firmaer eier ofte en slik karismatisk egenskap. Dette er ledere som har egenskaper med en x-faktor; noe man ikke helt kan sette fingeren på, men som skaper en aura av noe som gjør personen godt likt og som tiltrekker tilhengere. Mennesker blir tiltrukket av og liker karismatiske folk, de ønsker å gjøre det den karismatiske vil de skal gjøre. Karisma får verden til å gå rundt ettersom mennesker er villig til å følge den karismatiske autoriteten. De som følger karismatiske ledere presterer bedre, fordi arbeidet som gjøres oppleves som mer meningsfullt grunnet tillit til lederen. Selvtilliten karismatiske ledere uttrykker gjør dem til forbilder for deres disipler.

En karismatisk person kan defineres av evnen til å vinne innflytelse og autoritet over andre. Et vesentlig særtrekk ved karismatiske personer er deres evne til å inspirere andre gjennom deres væremåte, kroppsspråk, retorikk og visjoner. Karismatiske ledere fremstiller seg selv som pålitelige, moralsk verdige, innovative, mektige og til å stole på. Ledere må ha egenskaper som appellerer til sine etterfølgere for å kunne bli en anerkjent figur innen bevegelsen. Det blir tilhengerens oppgave å gjenkjenne den karismatisk kvalifiserte lederen.⁹⁰ En karismatisk egenskap er en styrke og et talent som kan føre til suksess, men også nederlag: de fleste destruktive ledere er også karismatiske. Dette er en skyggeside forbundet med karismatiske ledere, ettersom mange narsissister har karismatiske trekk ved sin personlighet⁹¹.

⁹⁰ Kristin Giske, hovedfagsoppgave i religionshistorie, *Scientologi – en sekt forkledd som en ny religion?: En analyse av scientologibevegelsens struktur, innhold og funksjon* (Oslo: Universitetet i Oslo, 1999), 39.

⁹¹ Anne Irene Jensen, hovedfagsoppgave ved den medisinske fakultet, *Karismatisk ledelse og narsissisme: en litteraturstudie*, Oslo: Universitetet i Oslo, 2012.

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/34434/jensen_annexirene_xmaster.pdf?sequence=1>

3.2 Max Weber, legitimasjon av makt.

Hva får mennesket til å lytte, motta råd og underlegge seg en leder? Max Weber undersøkte dette spørsmålet ved å kategorisere ulike former som legitimerte makt. Makt definerte Weber som evnen til å få gjennomslag for sin vilje selv om man møter motstand. Makten blir utøvet av en ledelse som oppnår autoritet gjennom folkets lydighet. Weber kategoriserte makt i tre idealtyper: 1) legalt herredømme, 2) tradisjonelt herredømme og 3) karismatisk herredømme.

Legalt herredømme er makt og ledelse som blir legitimert gjennom lover. I dagens samfunn er dette sammenstilt til et moderne byråkrati hvor lover og regler definerer og bekrefter det legale herredømmets posisjon. Statsstøtte blir gitt til de trossamfunn som har et demokratisk styre, dette øker den administrative virksomheten som er med på å styrke den formelle posisjonen i menigheten. For den religiøse leder kan statstøtten virke både styrkende og svekkende på maktinnflytelsen. Finansiell støtte gir større handlingsrom, men ansvaret og makten fordeles på flere. Eksempler på legalt herredømme er prester og biskoper i Den norske kirke.⁹²

Tradisjonelt herredømme henter sin legitimasjon av makt fra tradisjonen. Det bygger på prinsippet om at slik skal det være fordi det alltid har blitt gjort slik. Det er kontinuiteten som legitimerer.⁹³ Et eksempel på tradisjonelt herredømme kan være den apostoliske suksesjon i Den katolske kirke. Her har lederen karismatiske egenskaper som er knyttet til posisjonen, ikke til individet.

Karismatisk herredømme beskriver en form for autoritet som er basert på hvordan andre mennesker oppfatter et ekstraordinært individ. Makten er legitimert i affektbestemt hengivelse til lederen som person på grunn av hans nådegaver. Makten uttrykkes gjennom karismaen lederen besitter. Dette er en unik lederform fordi den bryter med det dogmatiske. Et eksempel på dette er Jesus som sier: det står skrevet [...] men jeg sier dere.⁹⁴ Karismatiske ledere trår gjerne frem som ledere i en krisesituasjoner. De representerer ofte et brudd med tradisjoner og grunnlegger en ny retning. ”En konsekvens av å bryte med det dogmatiske er å

⁹² Cora Alexa Døving og Berit Thorbjørnsrud, *Religiøse ledere: makt og avmakt i norske trossamfunn*, (Oslo: Universitetsforlaget, 2012), 17.

⁹³ Ibid., 20.

⁹⁴ Ibid., 20.

overbevise om at en selv har det rette svaret, og nettopp ved å ta monopol på den nye sannheten vil en karismatisk leder øke konflikten mellom grupper i samfunnet”.⁹⁵ Det finnes ingen karisma uten gruppens anerkjennelse av fenomenet, som kun eksisterer i en sosial sammenheng. Om anerkjennelsen forsvinner mister lederen sin autoritet, det er et forhold mellom lederen og dens etterfølgere som er basert på tro og tillit.

Max Weber definerte karisma slik:

Karisma er en spesiell kvalitet hos en individuell personlighet gjennom hvilken han eller hun skilles ut fra vanlige mennesker og behandles som begavet med overnaturlige, overmenneskelige eller i det minste ekstraordinære krefter eller kvaliteter. Disse kan ikke oppnås av det vanlige menneske, men behandles som om de skulle være av guddommelig opprinnelse eller som eksemplarske, og på grunn av disse behandles individet som leder [sic].⁹⁶

Denne oppgaven forstår karisma ut fra Weber sin definisjon av karisma som en særegenhet som ligger i personligheten. Denne særegenheten skiller seg ut og derfor blir behandlet annerledes. Karismakvaliteten blir betraktet som noe positivt som andre mennesker ønsker å besitte. Mennesker som er karismatiske blir omgitt av mennesker som ser opp til denne gaven, noe som automatisk gir det karismatiske mennesket en høyere status.

Weber hevder at den karismatiske lederen bare er karismatisk om andre behandler en slik, noe som gjør at autoriteten til den karismatiske ligger hos tilhengerne. Weber betrakter karisma som et sosiologisk fenomen, mens det i dag er en mer psykologisk forskningsbase rundt fenomenet karisma. I dag er oppfatningen at karisma er noe man kan lære seg, at der er en slags egenskap man kan skru på ved innstilling. Det finnes flere selvhjelpsbøker rundt dette temaet for å bli en sterk og fremgangsrisk leder. På flere høyskoler i Norge har man for eksempel mulighet til å ta bachelor i teologi, menighetsledelse og ungdomsarbeid. Religiøse ledere og pastorer er som regel utrustet med denne utpregede og synlig karismatiske ferdigheten som tiltrekker tilhengeren, og flere bevegelser kan bli dannet rundt slike ledere.

⁹⁵ Ibid., 21.

⁹⁶ Sveinall, *Troende til litt av hvert*, 63.

3.3 Karismatiske bevegelser.

Karisma er omtalt i Bibelen som en nådegave, som for eksempel i 1.Kor 1:7, 1.Kor 7:7 og 1.Pet 4:10 for å nevne noen bibelsteder som omtaler nådegaven. Ordet karisma kommer som sagt av det greske ordet for gave, og denne gaven er noe kristne hevder er tilgjengelig i Ånden. Religiøse retninger som allerede vektlegger dette kalles gjerne karismatiske bevegelser, og er betegnelse på en strømning innenfor kristendommen som forsøker å gjenskape den opprinnelige meningen av troen på Jesus. Innenfor religiøse retninger blir det karismatiske assosiert med sterke følelser som en form for forførelse eller noe som kan sammenlignes med en overveldende, emosjonell rusfølelse, slik at de som deltar lar seg lettere bevege. Karismatiske bevegelser baseres ikke bare på lederen, men også på kraften tilgjengelig for alle, gitt av Den hellige ånd. Fokuset ligger hos Paulus i Det nye testamentet som skrev om åndsåd, misjonering og nådegaver som tungetale, profeti, helbredelse ved bønn. Det er disse nådegavene som betegner kristen karisma.

Karismatiske ledere i dagens samfunn forbindes ofte med karismatiske bevegelser som pinsebevegelsen. I slike bevegelser er sterke opplevelser en vesentlig side ved det religiøse livet, slik blir en leder som formidler slike sterke opplevelser viktig. Lederen har et kall fra Gud som blir fortolket av tilhengerne. Den spesielle opplevelsen har en sammenheng med noe guddommelig. Etter hvert blir lederen borte. Om en bevegelse har knyttet sin disiplin til en leders personlige autoritet mente Max Weber det kunne oppstå problemer.⁹⁷

Kjennetegn ved karismatiske møter

Pinsebevegelsen, som oppstod tidlig på 1900-tallet, er et eksempel på en slik kristen karismatisk bevegelse, der forestillingen om kraften gitt av Ånden er sentral for religiøst liv.⁹⁸ Karismaen kommer spesielt til uttrykk under søndagsmøtene som blir mer ekstatiske ved kraften av møtet med Den hellige ånd. Slike møter kjennetegnes av engasjerende lovsanger med håndsopprekning, utrop av "amen" og "halleluja" blant forsamlingen under prekenen, tungetale, håndspåleggelser og dramatiske prekener holdt av en karismatisk pastor.

⁹⁷ Døving, *Religiøse ledere*, 118.

⁹⁸ Kværner, *Religionsleksikon*, 196.

I religionssosiologien blir begrepet ”karismatisk bevegelse” anvendt generelt om enhver religiøs bevegelse med et anti-tradisjonelt omvendelsesorientert særtrekk. Slike bevegelser blir ledet av en person med spesielle lederegenskaper og eksepsjonelle religiøse ferdigheter, mens kirken blir drevet av utdannede prester.⁹⁹ Det antas at sekter oppstår rundt en karismatisk leder, noen som hevder guddommelighet eller sterk guddommelig inspirasjon. Gjennom historien har profeter alltid vært fiender av presteordenen nettopp på grunn av dette. Det institusjonelle utfordres av de som truer monopolet ved å hevde en tilgang til guddommelig kunnskap som prester eier. Istedenfor å akseptere at det kan oppstå uenigheter med det ortodokse, har det ofte vært lettere å gi skylden til en leder som falsk profet.¹⁰⁰ Bryan Wilson mente at en karismatisk leder oppstod ved en ny oppfatning av det guddommelige, noe som kunne lede til en omstrukturering av en tidligere orden og fremveksten av en sekt.¹⁰¹ Det institusjonelle blir avvist om en karismatisk leder omtolker noe av den hellige skriften eller får en idé om at åpenbaring vil bli gitt til den virkelige trofaste. Wilson påpekte at personlig tillit er avgjørende for begrepet karisma.¹⁰² Weber bemerket at et karismatisk lederskap som prøver å opprettholde eller forsvare noe, ofte inspirerte til nye sosiale endringer. Det er når denne karismaen blir stabil i form av et tradisjonelt lederskap, at det også legitimerer en byråkratisk organisasjon.¹⁰³

3.4 Oppsummering.

Karisma er en gave av personlig utstråling, noe som skiller seg fra vanlige mennesker, som gir en autoritet til lederskap. Denne utstrålingen appellerer til tilhengerne. Karisma finnes kun ved gruppens anerkjennelse av fenomenet, og eksisterer kun i sosiale sammenhenger. Karismatiske bevegelser er religiøse retninger som vektlegger Guds nådegave som kommer til uttrykk under forsamlingen. En karismatisk egenskap er en styrke og et talent som kan føre til suksess, men også til nederlag. De fleste destruktive ledere er karismatiske, og dette er en skyggeside forbundet med karismatiske ledere ettersom mange narsissister har karismatiske trekk ved sin personlighet.

⁹⁹ Ibid., 196.

¹⁰⁰ Wilson, *Religious sects*, 28.

¹⁰¹ Ibid., 19.

¹⁰² Ibid., 20.

¹⁰³ McGuire, *Religion*, 177.

Kapittel 2

Empiri

Dette kapittelet vil omhandle Knutby-menigheten. Dette var en menighet få hadde hørt om før det ble begått et drap der. Da etterforskningen begynte ble det oppdaget hvor spesiell denne menigheten og deres lille samfunn var i forhold til andre religiøse trossamfunn. Slik vokste den allmenne interessen rundt menigheten og rettssaken. Denne delen vil gi en deskriptiv beretning om menigheten, personene og miljøet innad i menigheten. Den er basert på fire bøker og domsprotokollen fra Uppsala tingsrett. De fire bøkene er skrevet av fire forskjellige forfattere som belyser ulike aspekter.

Knutby-menigheten var en liten forsamling i Sverige, med omtrent 100 medlemmer. Menigheten ble kjent for verden i 2004 etter det skjedde et drap på en av forsamlingens medlemmer, Alexandra Fossmo. Drapet hadde blitt utført av en av menighetens medlemmene, Sara Svensson. Hun hadde i en periode bodd i huset sammen med Alexandra og Helge Fossmo. Helge var pastor i menigheten sammen flere, deriblant Åsa Waldau. Gjennom en tidsperiode hadde Helge hatt et forhold til Sara.

Del 1

Litteraturen om Knutby

1.1 Knutby-Koden.

Knutby-Koden er skrevet av Eva Lundgren og ble utgitt i 2008. Eva Lundgren er kjønnsforsker og professor i sosiologi, der hennes forskning har omhandlet vold mot kvinner. Lundgren har vært i 150 samtaletimer med Helge Fossmo i tillegg til brevutveksling og telefonsamtaler fra 2005 til 2008. Lundgren har brukt tid på å utarbeide boken om Knutby, men ettersom Helge Fossmo er hovedsamtalepartneren i hennes uttredelse farger dette også bokens perspektiv. Lundgren har gått grundig til verks i håp om å knekke koden til Knutby, det vil si hva som var årsaken for at et drap kunne skje i en menighet i Sverige. Hun har blant annet trukket inn en språkanalyse utført av Tanja Joelsson som er lingvist. Dette for å ha et grunnlag for å bedømme hvem som forfattet de anonyme tekstmeldingene som overbeviste Sara Svensson til å utføre sin handlinger. Lundgren har også stilt seg kritisk til noe av etterforskningsarbeidet som politiet har utrettet. Lundgren skriver på en måte som gir leseren følelsen av å være til stede under intervjuene med Helge Fossmo, hun beskriver rommet hun sitter i og hvordan Helge Fossmo reagerer på noen av spørsmålene hun stiller.

Lundgren setter av mye plass til Åsa Waldau. Gjennom boken får leseren inntrykk av at Åsa Waldau kanskje var mer involvert i det som skjedde mordnatten enn tidligere tenkt. Det er kanskje nettopp derfor Lundgren henter inn en som kan analysere språket i tekstmeldingene, som antyder at Åsa Waldau har forfattet de. Synet om at Åsa Waldau er en viktigere person enn antatt deler ikke Lundgren med noen av de andre forfatterne, derfor bidrar dette til et annet perspektiv til Knutby-saken.

Denne boken var naturlig å bruke for å beskrive Helge Fossmo. Den har også bidratt med en oversikt over hvordan det var å leve i Knutby basert på de 150 samtaletimene med pastor Fossmo, som gav et innblikk inn i Knutby-verdenen. Eva Lundgren sin opplysninger om Åsa

Waldau har kommet hovedsakelig fra Helge Fossmo og gjennom han får leseren innsyn i hendelser som ikke finnes dokumentert i de andre bøkene. Det er vesentlig for oppgaven å bruke dokumenterte pålitelige kilder for å gi et mest mulig korrekt bilde av Knutby, og derfor brukes ikke hendelsene som Helge nevner.

1.2 Inte bara Knutby: drømmen om det fullkomliga.

Inte bara Knutby: drømmen om det fullkomliga er skrevet av Göran Bergstrand og ble utgitt i 2007. Göran Bergstrand er utdannet prest og jobber innen psykoterapi. Han legger vekt på at hans bok er skrevet fra et personlig perspektiv for å studere hvordan medlemmer i en forsamling kunne bli mordere. Bergstrand bruker lignelser for å få leseren til å se historien fra ulike perspektiver. Bergstrands mål er ikke å anklage, men heller prøve å forstå det onde i menneskene.

Dette er en kortskrevet bok som omtaler de viktigste hendelsene og Bergstrand bruker ikke kilder som dommen eller rettspsykiatrisk utredning; det gjør boken noe mangelfull. For Bergstrand som er prest blir det naturlig å bruke lignelser for å fremstille Knutby lett forståelig og innlysende for leseren. Han trekker frem en annen og like bemerkelsesverdig drapssak med Anna Månsdotter fra 1917, for å vise hvordan den rettssaken gikk for seg. I tillegg bruker han et utdrag fra Selma Lagerlöf sin roman Jerusalem for å vise hvordan mennesker kan vise positivitet og entusiasme for noe de sammen prøver å skape. Denne boken gjenforteller hva som allerede er nevnt, men Bergstrand vektlegger ettertanke rundt Knutby-saken noe de andre bøkene har vært mangelfulle på. Slik er dette en bok som betrakter Knutby fra en annen vinkling, noe som har vært givende i denne prosessen.

1.3 Barnepiken i Knutby: dramadokumentar.

Barnepiken i Knutby: dramadokumentar er skrevet av Thomas Sjöberg og ble utgitt i 2006. Thomas Sjöberg er journalist og har skrevet en dramatisk skildring av drapet ut fra Sara Svenssons perspektiv, basert på politiavhør, etterforskningen, rettspsykiatrisk utredning og domsprotokollen. Som nevnt er Sjöberg journalist, dette bærer boken også preg av. Dette er

en bok som er kronologisk skrevet, og tar for seg Knutby steg for steg fra Sara Svensson blir født og helt frem mot skuddnatten.

Forfatteren har tatt seg friheter til å dramatisere noen hendelser, men da mister også boken noe av sin troverdighet og skaper assosiasjoner til en krimroman. Sjöberg bruker intervjuer, men som han påpeker i sitt eget forord er boken ikke en intervjubok, men en reportasjebok. Boken var nyttig ettersom dette er en forfatter som bruker kilder som politirapporter og det som ble lagt frem under rettssak prosessen. I tillegg til kildene sine har han fått to intervjuer med Helge Fossmo, i tillegg til en prat med Sara Svenssons far som delte sitt perspektiv med leseren på hvordan han oppfattet datteren da hun var i Knutby. Hele Sjöbergs studie av Knutby er skrevet ut fra Sara Svenssons ståsted, der leseren får et forståelsesperspektiv til handlingen hun utførte.

1.4 Himmel och helvete: mord i Knutby

Den siste boken er *Himmel och helvete: mord i Knutby*, skrevet av Terese Christiansson, utgitt i 2005. Christiansson er journalist og har jobbet som kriminalreporter for Expressen til 2006. Hun var den første journalisten på plass i Knutby og har fulgt saken inngående. Denne boken bærer preg av et mer omfattende studium av Knutby enn Sjöberg sin bok. Dette kan ha å gjøre med de ulike kildene som er tatt i bruk, blant annet oppfatningene medlemmene av menigheten hadde, hva de andre innbyggerne i Knutby sitt inntrykk av menigheten var, og utgreinger av pinsebevegelsen som menigheten hørte under. Dette gir leseren et innblikk i hvordan det faktisk var å leve i Knutby Filadelfia. Forfatteren gir gode forklaringer og utgreiinger slik at en som aldri har vært involvert i en karismatisk pinsebevegelse har mulighet til å forstå menighetens tankegang. Dette kommer i tillegg til politiavhørene, etterforskningen, rettspsykiatrisk utredning og domsprotokollen.

Christiansson har som journalist jobbet tett på Knutby og hadde derfor flere kilder å støtte seg til. Hun har vært på besøk hos flere i menigheten og hun har vært på menighetsmøte i Knutby. Slik får leseren et bredere innblikk i hvordan det må ha vært å leve der. Bokens sammensetning er noe forvirrende, i det ene øyeblikket er det en episk historie som fortelles, og i det neste et utdrag fra et intervju. Dette kan muligens skyldes at Christiansson utga boken kort tid etter at skuddene i Knutby ble avfyrt. For leseren blir dette mange ulike fortellerstemmer å forholde seg til, noe som kan føre til forvirring noen plasser gjennom

historien. Knutby har i denne boken blitt fremstilt noe ulikt fra de andre bøkene og det er en god sikkerhet i henhold til kildene som er brukt basert på politiavhørene, etterforskningen, rettspsykiatrisk utredning og domsprotokollen. Ut fra dette har denne boken vært flittig brukt.

1.5 Domsprotokollen

Domsprotokollen ble gitt av Uppsala Tingrätt via e-post som en PDF-fil. Dommen og utredningen er på et omfang av 47 sider. Dokumentet er fra 30. juli 2004, da dommen ble avsluttet. Dette er den eneste kilden i masteroppgaven som er en primærkilde. Dette har vært et meget utfyllende dokument å bruke på grunnlag av en større tilgang på den psykologiske utredning og innspill fra kyndig fagpersonell som har hatt kommentarer til saken. Dette er kilden jeg behandler som absolutt mest sikker ettersom det har vært flere vitner som har vært avgjørende for dommen. Dommen omhandler det mest vesentlige rundt Knutby-saken. Domsprotokollen tar for seg en utredning av anklagene og tiltalepunktene samt en liten utgreiing om Filadelfia-menigheten i Knutby og de to tiltalte i saken: Helge Fossmo og Sara Svensson. Deretter hvordan domstolen bedømte de tiltalte. Dette dokumentet er det mest holdbare, ettersom det er et offentlig rettsdokument som gjengir rettsaken som førte til at Helge Fossmo ble dømt. Det som domsprotokollen omhandler blir understøttet i bøkene. Domsprotokollen har ikke vært like utfyllende rundt noen hendelser som ikke har vært avgjørende for dommen. Rundt disse hendelsene har bøkene vært til god nytte.

Del 2

Filadelfia-forsamlingen i Knutby frem til 1985

Knutby er et lite tettsted i Sverige som ligger seks mil nord for Stockholm og fire mil nordøst for nærmeste by som er Uppsala. Knutby har omtrent tusen innbyggere og over 50 prosent bor i sentrum.¹⁰⁴ Om det gjøres et netbasert søk på *Knutby* kommer det opp 672 000 resultater, som er relativt mye for en liten bygd. Dette har nok en naturlig sammenheng med Filadelfia-forsamlingen i Knutby og den publisiteten denne menigheten fikk i etterkant av drapet som fant sted i 2004. Mediene som fulgte saken kunne by på en sak som var fascinerende og med et intrikat drama som pirret publikum: en sekt med en dogmatisk pastor, hans kone og hans to elskerinner. Dette i tillegg til uklare omstendigheter rundt pastorens første kones død. Hendelsen i Knutby fikk også internasjonal oppmerksomhet: *Knutby – programmed to kill, Knutby – Mistress betrays pastor, Ein Mord mit theologischen Konsequenzen*.¹⁰⁵

Filadelfia-forsamlingen i Knutby ble stiftet 9.oktober 1921, med 15 medlemmer. Menigheten var en del av pinsebevegelsen og var derfor organiserte deretter.¹⁰⁶ Menigheten ble strukturert hierarkisk der pastorenes familier stort sett drev forsamlingen. Dette var en relativt liten forsamling hvor de fleste som tilhørte menigheten var naboer til hverandre. Medlemmer har kommet og gått, og på et tidspunkt i 1934 bestod menigheten av 106 medlemmer.¹⁰⁷ Samme år skjedde det også en splittelse i menigheten, og de fleste medlemmene flyttet over til menigheten i Edsbro, som ligger cirka 15 kilometer unna. I Knutby-menigheten var det da bare fem medlemmer igjen.¹⁰⁸ I 1985 bestod menigheten av 27 medlemmer, hvorav de fleste var eldre.

¹⁰⁴ Eva Lundgren, *Knutby-koden* (Oslo: Gyldendal, 2008), 54

¹⁰⁵ Thomas Sjöberg, *Barnflickan i Knutby* (Trondheim: N.W. Damm & Søn AS, 2006), 5

¹⁰⁶ Lundgren, *Knutby-koden*, 56

¹⁰⁷ Knutby-net, 'om oss', <<http://www.knutby.net/om-oss/>>

¹⁰⁸ Knutby-net, 'om oss', <<http://www.knutby.net/om-oss/>>

Del 3

Filadelfia-forsamlingen i Knutby 1985-2004

Denne delen vil se nærmere på de sentrale aktørene som virket i Knutby-menigheten fra 1985 til 2004. Her er det fire personer som utmerker seg: Kim Wincent, Åsa Waldau, Helge Fossmo og Sara Svensson. I det følgende vil disse fire omtales i egne avsnitt, hvor den enkeltes oppvelst, utdanning og rolle i menigheten behandles. Årstallene i parentes viser til når vedkommende kom til Knutby-menigheten.

3.1 Kim Wincent (1985).

Kim Wincent vokste opp sammen med sine besteforeldre. På videregående festet han en del, utviklet et alkoholproblem og ble etter hvert blandingsmisbruker. Han ba Jesus om å redde seg fra håpløsheten. Etter denne bønnen opplevde Wincent noe han ikke kunne sette ord på, en opplevelse som forandret live hans.¹⁰⁹ Som 21-åring ble han frelst og dro på et behandlingshjem, og slik ble livet hans bedre. I en pinsemenighet møtte han sin kommende hustru, og ble etter en stund etablert med både barn og jobb. Han jobbet som sykepleier, men kjente et kall for å bli pastor. Slik fulgte han undervisningen på bibelskoler i regi av pinsekirken og Livets Ord. Kim Wincent fikk sin første pastorstilling i Knutby-forsamlingen i 1985 og med han begynte det noe nytt.¹¹⁰

Kim Wincents fokus i Knutby-menigheten ble rettet mot utvidelse og forandring. Han begynte med barne- og ungdomsarbeid blant de som ikke var knyttet til menigheten. Dette gjorde han ved å delta i lokalt arbeid, slik som ungdomskafé, idrettsforeninger og ved å jobbe deltid som brannmann. Wincent jobbet hardt for å øke forsamlingen og slik vokste den sakte. Det harde arbeidet lønnet seg og i 1991 hadde menigheten 40 medlemmer, og flere yngre familier kom flyttende. Rundt begynnelsen av 1990-tallet fikk profetier en ny status i menigheten, noe Wincent fokuserte på. Profetier er formidling av et guddommelig budskap

¹⁰⁹ Göran Berstrand, *Inte bara Knutby: Drömmen om det fullkomliga* (Stockhol: Natur og Kultur, 2007), 23

¹¹⁰ Lundgren, *Knutby-koden*, 56

som har blitt mottatt i form av en direkte personlig åpenbaring. Budskapet er noe som gjerne omfatter hele samfunnet og får en hellig status.¹¹¹

3.2 Åsa Waldau (1993).

Åsa ble født i 1965 og vokste ikke opp i en kristen familie. Hun ble frelst som 16-åring på en sommerbibelskole utenfor Kulma. Hun så opp til sin morfar som hadde vært med på å grunnlegge den svenske pinsekirken og var en sentral figur i Stockholm Filadelfia. Han var en mann med stor autoritet. Åsa var stolt av morfaren sin, og kjente tidlig et kall og ønske om også selv å bli en viktig person i den svenske frikirken.¹¹² Slik som morfaren forkynte med visse mørke anslag, begynte også Åsa med dette i sine prekener i Knutby. Hun kunne bergta tilhørerne med et gripende vitnesbyrd om sin vanskelige oppvekst, om familien som flyttet mye på seg og at hun havnet i fosterhjem. Moren tok sterk avstand til pinsebevegelsen, og derfor måtte Åsa døpe seg i skjul.¹¹³ I oktober 1985 tok hun en teologisk utdanning på en skole under Filadelfia-forsamlingen i Stockholm. I 1992 kom Åsa Waldau til Knutby for første gang. Det var Patrik Waldau som tok med seg sin pastor og kommende hustru, den ti år eldre Åsa, hjem til faren Per-Arne Waldau som var en av eldstebrødrene i menigheten. Eldstebrødre kan sammenlignes med diakoner. Kim Wincent fikk også møte Åsa og ville ta vare på gavene hennes.¹¹⁴ Åsa fikk ansettelse som pastor ved Knutby-menigheten i 1993.

Åsa var strålende og entusiastisk, og med sin kraftfulle tilstedeværelse ble hun godt mottatt i Knutby til tross for at hun nesten hadde fått sparken som barnepastor i en pinsemenighet i Uppsala.¹¹⁵ Åsa sin plass i Knutby ble tolket av Waldau og Wincent, i tillegg til flere i menigheten, som et tegn fra Gud. Åsa var svaret på profetien.¹¹⁶ Dette gjorde at Åsa fikk frie tøyler i arbeidet som pastor og hun fikk velge oppgaver selv.¹¹⁷ Åsa ble ansett som svært vakker med langt, mørkt hår og et stort smil. Hun hadde en glamorøs tilstedeværelse som lett gjorde henne til midtpunktet. Hun hadde en fremtoning som var forførerisk. Hun fikk den hun pratet med til å føle seg unik, spesiell og elsket. Hennes væremåte gjorde henne

¹¹¹ Kværner, *Religionsleksikon*, 254.

¹¹² Bergstrand, *Inte bara Knutby*, 26.

¹¹³ Lundgren, *Knutby-koden*, 59.

¹¹⁴ Bergstrand, *Inte bara Knutby*, 26.

¹¹⁵ Lundgren, *Knutby-koden*, 57.

¹¹⁶ Ibid., 58.

¹¹⁷ Bergstrand, *Innta bara Knutby*, 27.

ettertraktet, ikke bare i Knutby, men også i andre forsamlinger. Åsa reiste rundt i Sverige og underviste på bibelskoler under Livets Ord med ambisjoner om å rekruttere elever som hun likte og mente var rett type å invitere til Knutby og til treningsskolen der.¹¹⁸ Åsa var på mange måter utkåret for Knutby-menigheten.

3.3 Helge Fossmo (1997).

Helge Fossmo ble født i 1971. Helge var den yngste i en søskenflokk på fem med to brødre og to søstre, og begge foreldrene hans var fra Norge. I barndommen hang han mest med sin eldste søster og hennes venninner, som lærte han hvordan man skulle konversere med jenter.¹¹⁹ Han fikk også mye oppmerksomhet av sin mor. Faren som før hadde vært sjømann fikk en jobb på jernverket i Björnborg, slik flyttet familien til Sverige. Han var oppvokst i en ikke-kristen familie, men som ung var han med i speideren som var drevet av Missionsforbundet. Slik kom han i kontakt med et kristent liv og ble som 12-åring frelst.¹²⁰ Hans tre år eldre søster led av depresjoner og hadde prøvd å ta sitt eget liv. Hun hadde også vært på en psykiatrisk klinikk for å få hjelp.¹²¹ Faren drakk en del og var temperamentsfull. På grunn av dette var mye frykt forbundet til Helges far. Utroskapen som faren hadde begått gjorde at han måtte flyttet tilbake til Norge etterfulgt av en skilsmisse. Han var uærlig på mange områder og var en kjenning av politiet i forbindelse med noen narkotikasaker, og i 2000 døde han i en bilulykke.¹²² Farens vekslende humør mellom å være snill og hyggelig i det ene øyeblikket og streng, sint og hjerteløs i det neste, gjorde at han fikk full kontroll over familiemedlemmene.¹²³ Dette turbulente forholdet Helge Fossmo hadde til faren gjorde at hans bånd til Gud ble dypere.¹²⁴

Helge var intellektuelt begavet på skolen. Han var klassens klovn og fremsto på en måte som engasjerte andre, slik blir han omtalt som en karismatisk person.¹²⁵ Han var en kvinnebedårer og en flørt.¹²⁶ På videregående møtte Helge sin fremtidige hustru, Heléne. Hun tilhørte en

¹¹⁸ Lundgren, *Knutby-koden*, 60.

¹¹⁹ Ibid., 42.

¹²⁰ Ibid., 42.

¹²¹ Ibid., 43.

¹²² Ibid., 46.

¹²³ Ibid., 44.

¹²⁴ Terese Christiansson, *Himmel och helvete: mord i Knutby* (Stockholm: Bokförlaget DN, 2004), 57.

¹²⁵ Ibid., 57.

¹²⁶ Lundgren, *Knutby-koden*, 40.

pinsevennfamilie. Ikke lenge etter ble Helge selv en pinsevenn for å leve opp til den ideelle drømmemannen Heléne ønsket, som var en striglet pinsevenn-type.¹²⁷ De giftet seg 12. mars 1994 og fikk tre barn sammen. I 1992 begynte Helge å studere i Karlstad for å bli lærer, men sluttet relativt raskt. Han var mer interessert i å tjene Gud. Sammen med andre grunnla han en forening i Kristinehamn hvor han inntok rollen som forsamlingens Ulf Ekman, som var grunnleggeren av menigheten Livets Ord. Ulf Ekman brukte en ny karismatisk stil fra Amerika, og dette var lederegenskaper Helge var fascinert av. Han arbeidet som ungdomspastor og var godt likt på grunn av sitt engasjement.¹²⁸ På denne tiden, nærmere bestemt 1993, traff Helge Åsa Waldau for første gang. Åsa interesserte Helge ved at hun var menighetsfokusert og hadde et kjærlighetsfokus ulikt andre. Åsa inviterte Helge til Knutby fordi hun så ham som en rett person for arbeidet hun hadde tenkt.

Heléne og Helge flyttet til Knutby i 1997 som de betraktet som en oase.¹²⁹ I begynnelsen hadde Helge evnen til å tenke kritisk noe som forsvant da lojaliteten til menigheten økte. Åsa innrømmet for Helge at hun aldri hadde lest hele Bibelen. Hennes styrke var personlig kontakt. Helge kunne Bibelen omtrent utenat.¹³⁰ Dette førte til et samarbeid mellom Åsa og Helge, de ble et radarpar fordi de utfylte hverandre. Helge ble Åsas høyre hånd og utvalgt som en slags yndling.¹³¹ Helge ble pastor og i 2002 ble han utnevnt som forstander i menigheten, noe som vil si at han var forsamlingens viktigste representant.¹³² Helge fikk en høy status. I forsamlingen var han en engasjert underviser og glødende predikant. Han blir beskrevet som en varm og omsorgsfull person som hadde en sterk utstråling.¹³³ Helge og Åsa praktiserte et sterkt lederskap sammen i menigheten.¹³⁴

3.4 Sara Svensson (1999).

Sara Svensson ble født 6.april 1977, da var moren var 43 år gammel. Faren til Sara Svensson jobbet i veivesenet og moren jobbet som røntgenassistent. Sara Svensson var et

¹²⁷ Ibid., 40,

¹²⁸ Christiansson, *Himmel och helvete*, 58.

¹²⁹ Lundgren, *Knutby-koden*, 52.

¹³⁰ Ibid., 79.

¹³¹ Ibid., 91.

¹³² Domstolsprotokoll, 18.

¹³³ Ibid., 80.

¹³⁴ Domsprotokollen, 18.

kjærlighetsbarn som hadde vært ventet lenge. Noen måneder etter fødselen ble det påvist en alvorlig matallergi, Sara fikk eksem og anfall som bekymret legene. Moren sluttet i jobben for å kunne passe på sin datter på heltid og for å kunne være sammen med henne på sykehuset. Barndommen til Sara gikk med på å forebygge og forhindre allergier og astma. Morens kontinuerlige bekymring og omsorg ble en stor del av Saras liv.¹³⁵ Sara var et barn som av andre ble beskrevet som glad, tilfreds og musikalsk. På barneskolen fikk hun pusteproblemer en gang hun hadde høytlesning, denne hendelsen ga henne angst og redsel som gjorde det følelsesmessig og intellektuelt vanskelig å konsentrere seg i timene.

Da Sara var nær tolvårsdagen døde moren av magekreft. Dette ga henne en sorg, et savn og en følelse av å ha blitt forlatt som var vond å bære med seg.¹³⁶ Sara overtok morens rolle i hjemmet ved å lage mat og vaske, samtidig som leksene ble gjort. Hun hadde et behov for trygghet og veiledning og en lengsel etter kjærlighet og bekreftelse, men hun skjulte sin usikkerhet og utrygghet bak en sorgløs fasade. Familien tilhørte Alliansemissjonen* som ønsket å vise sin støtte, noe som ble høflig avvist av Sara. På ungdomskolen forelsket Sara seg i ungdomslederen i en menighet i Småland. Dette var et destruktivt forhold, hvor han trakasserte henne for hennes ømfintlighet og var avvisende.¹³⁷ Selv ble Sara beskrevet av skolevenninner som positiv, herlig og morsom, til tross for de negative omstendighetene i livet hennes.

Sara Svensson fullførte helse- og sosialfag på videregående i Värnamo i 1996. Etter dette begynte hun på bibelskole. Hun delte rom med en venninne som beskrev at Sara hadde lav selvtillit, og at hun målte sin verdi i evnen til å passe på andre og komme nær Gud.¹³⁸ Åsa Waldau hadde vært på preketurne og var innom Sara sin skole. Åsa var en leder og et forbilde Sara så opp til. Åsa hadde sett Sara sin renhet og hellighet og hennes nærhet til Gud, noe som styrket Sara, slik fikk hun et løfte om praksisplass i Knutby. Sara kom til Knutby i januar 1999.

* Alliansemissjonen kommer fra den tyske organisasjonen Allianz-mission, som driver aktiv i misjonering og humanitært arbeid i hele verden.

¹³⁵ Sjöberg, *Barnflickan i Knutby*, 52.

¹³⁶ Ibid., 53.

¹³⁷ Ibid., 54.

¹³⁸ Ibid., 57.

Menigheten oppfattet at Sara hadde et nært forhold til Gud og var et utrolig varmt menneske. Hun var *renere* enn andre i den forstand at hun var nærmere Gud enn andre. Hun var lydhør overfor Gud og folk kunne spørre henne om Guds vilje i ulike saker. Hennes rolle ble å være Åsa sin hjelper, noe som var en stor ære. Slik fikk hun en særmerket stilling i menigheten. Hun utstrålte livsglede og oppmuntret andre rundt seg fordi hun brydde seg om mennesker.¹³⁹ Sara kom til menigheten i samme tid som Helge fikk påvist diabetes. De mente diabetes kom som et angrep fra djevelen fordi Helge beskyttet Åsa og fungerte som en mur for henne. Det at sykdommen og Sara kom rundt samme tid ble betraktet som et tegn på at de sammen skulle beskytte Åsa gjennom forbønn.¹⁴⁰ Slik utgjorde Helge og Sara en allianse etter Guds vilje der de sammen ba for Åsa slik at djevelens angrep skulle svekkes.

¹³⁹ Lundgren, *Knuthby-koden*, 151.

¹⁴⁰ *Ibid.*, 151.

Del 4

Sentrale trekk ved det religiøse livet i Knutby

Denne delen vil omhandle det religiøse livet i Knutby-menigheten. Dette innebærer å se nærmere på menighetens verdensoppfatning og betydningen av profetier for forsamlingen, samt Knutby-menighetens treningsskole. Formaliteter som pastorenes lønninger vil også bli behandlet. Denne delen vil også greie ut om Åsa Waldaus sentrale rolle i menigheten, i tillegg til å se nærmere på hennes kjønnsperspektiv. Men først vil det gis en introduksjon av to ulike bevegelser som Knutby-menigheten har innflytelse fra.

4.1 De to innflytelsesrike bevegelsene for Knutby-menigheten.

Knutby-menigheten hadde innflytelse fra to forskjellige religiøse bevegelser: pinsebevegelsen og Livets Ord. Menigheten var organisert som en pinsebevegelse, men det var mye innflytelse fra Livets Ord gjennom pastorene. Det blir derfor nødvendig med en kort introduksjon av begge disse bevegelser.

Pinsebevegelsen fokuserer på Den hellige ånd som ble gitt til apostlene den femtiende dag etter Jesu oppstandelse. Den første kristne menigheten er pinsebevegelsens forbilde, fordi de hevder at kirken hadde mistet sitt fokus i forhold til hvordan den opprinnelig var ment å være.¹⁴¹ Dette var en bevegelse som vokste frem som en kristen vekkellesbevegelse i USA på begynnelsen av 1900-tallet. De studerte Skriften for å se hva som ble sagt om dåp, inngangen til tro. Det som blir omtalt som voksendåp eller troens dåp er noe som blir praktisert i pinsebevegelsen. Da bekjenner man selv troen på Jesus Kristus frelse, ikke som i barnedåp hvor foreldrene bestemmer. Pinsebevegelsen betrakter Bibelens ord som Guds hellige og ufeilbarlige ord. De erkjenner også at mennesket ikke kan forstå alt fordi Guds hensikt er større enn menneskets innsikt, men ved Den hellige ånd kan de få en større og tydeligere

¹⁴¹ Alister E. McGrath, *Christian theology: an introduction* 5.utg. (London: Wiley-blackwell, 2011), 81

forståelse av Ordet.¹⁴²

Nådegaver er noe som har stor betydning i pinsebevegelsen. Nådegaver betyr en gave mottatt av nåde, og tungetale er en av disse nådegavene. Å tale i tunger eller på gresk *glossolali* er et bønnespråk for dem som vil be i ånden, og forekommer ofte i religiøs ekstase.¹⁴³ Den religiøse ekstasen oppfordrer til uhemmet uttrykk av følelser. Pinsebevegelsen er dyktig i å produsere et rom for følelsesmessig varme gjennom sin møtevirksomhet. Pinsebevegelsen transformerer tro til reell handling, noe som gir en umiddelbar demonstrasjon av Den hellige ånds kraft.¹⁴⁴ Knutby-menigheten ble omtalt som en Filadelfia-menighet frem til 2004, som går under betegnelsen pinsebevegelse.

Livets Ord ble grunnlagt i Sverige i 1983 av Ulf Ekman. Menigheten drives og ledes av Ekmans familie, slektninger og venner. Menigheten har et omfang på omtrent 2000 medlemmer og de bestyrer en bibelskole i Uppsala.¹⁴⁵ Livets Ord deler de samme oppfatningene som pinsebevegelsen, deriblant Bibelens ufeilbarlighet, voksendåp og nådegaver. Det som vektlegges spesielt i Livets Ord er helbredelse og autoriteten Ordet har over onde åndsmakter.¹⁴⁶ Ekman sin visjon og det som er Livets Ords ideologi er: ”*utrusta Guds folk med hans trosord. Visa dem vilka andliga vapen de har. Lär dem använda dem och sänd dem i segerrik strid för Herren*”.¹⁴⁷ Gud bor i himmelen og i mennesket. Det vil si at mennesket ”*har tilgang til all Guds kraft, all hans visdom, styrke og kjærlighet, og Gud vil hjelpe deg slik at dette blir realisert i og gjennom deg*”.¹⁴⁸ Det at mennesket har fått djevelens natur kom i forbindelse med syndefallet. Ved å kjenne Guds Ord godt, kan sjelen skille mellom tanker som kommer fra Gud og de som kommer fra Satan. Striden står i sinnet og er en viktig strid å vinne, hevder Livets Ord.¹⁴⁹ Dette visualiserer en usynlig kamp som konsekvent pågår og må bekjempes gjennom å leve med/i Den hellige ånd.

¹⁴² Ibid., 81.

¹⁴³ Ibid., 81.

¹⁴⁴ Wilson, *Religious sects*, 70.

¹⁴⁵ Pål Svenden, Masteravhandling i Teologi, *Ulf Ekman og menneskets guddommelige autoritet: en kritisk analyse av Ulf Ekmans lære om forholdet mellom den troende og Gud, med vekt på den troendes autoritet*, (Oslo: Det teologiske Menighetsfakultet, 2008), 13.

¹⁴⁶ Ibid., 13.

¹⁴⁷ Ibid., 16.

¹⁴⁸ Ibid., 26.

¹⁴⁹ Ibid., 32-34.

4.2 Pastorenes inntekt.

Filadelfia-forsamlingen i Knutby hadde cirka 100 medlemmer i 2004. Åsa Waldau hadde anskaffet mange nye medlemmer og forynget menighetens gjennomsnittsalder. Det var seks pastorer i menigheten. Pastorene ble belønnet av menigheten gjennom en tiende.¹⁵⁰ Dette er en lov fra femte Mosebok 14:22 som lyder: ”pass på å gi tiende av avlingen din, alt det som vokser på åkeren, år for år”.¹⁵¹ Avlingen er avkastningen eller inntekten. Dette er en guddommelig og gammel lov som handler om å bli velsignet når man bygger opp Herrens rike. Når loven blir adlydt blir man velsignet av enten guddommelige eller timelige gaver.¹⁵² En av eldstebrødrene i menigheten skal ha sagt ”om du skal betale brutto eller netto, avhenger av om du vil ha brutto eller netto velsignelse”.¹⁵³ Et medlem hadde ikke råd til å betale en tiendedel til menigheten for en periode og ble da fortalt at dette var å stjele fra Gud.

4.3 Treningsskolen.

I 1997 ble det dannet en treningsskole i Knutby som ble gjennomført tre ganger i året. Her deltok egne medlemmer så vel som mennesker fra ulike deler av landet som ble betraktet som potensielle medlemmer. I årsrapporten for 1998 skrev Kim Wincent: ”Vi tror på tiltalen om at en ild skal spre seg fra Knutby, en ild som er kommet til oss på mange ulike måter. Og vi ser tydelig hvordan treningsskolen er en del av oppfyllelsen av dette”.¹⁵⁴ Dette omhandler profetien om Knutby som Guds ild skal spres fra og Åsa Waldau som den utvalgte til å lære opp de unge. ”Treningsskolen fikk høy status siden den kunne tolkes som en del av oppfyllelsen av budskapet om at Knutby-menigheten var utvalgt”.¹⁵⁵ Helge Fossmo og Åsa Waldau ble beskrevet av elevene som glødende undervisere og predikanter som hadde en varm og omsorgsfull utstråling.¹⁵⁶ Elevene ble inndelt i forskjellige team og i en periode var

¹⁵⁰ Domsprotokollen, 18.

¹⁵¹ Bibelen.no, 5Mos14:22,

<<http://www.bibel.no/Nettbibelen/Bibeltekstene?query=tSvxRhJI9Wr8xkfTy7PG4OAGFF2Ofy/w79vKQDiwk+i6+bytQmgGDyFDJ/vB6PUZCeGC76YsYAM=>>

¹⁵² Mormon.org, ’etterlev tiendeloven’ <<http://mormon.org/mormonorg/nor/grunnleggende-trosoppfatninger/budene/etterlev-tiendeloven>>

¹⁵³ Sjöberg, *Barnepiken i Knutby*, 67.

¹⁵⁴ Lundgren, *Knutby-koden*, 81.

¹⁵⁵ Ibid., 81.

¹⁵⁶ Ibid., 80.

disse teamene inndelt etter de gavene Gud hadde utstyrt medlemmene med. Teamene ble ledet av den indre kretsen som rapporterte til Åsa Waldau.¹⁵⁷ Omtrent ingen i menigheten satt ensomme, sosial omgang ble høyt prioritert. De var sammen på fritiden for å hjelpe hverandre med arbeidsoppgaver, men også for å spise måltider sammen.¹⁵⁸ I tillegg var det ”forsikringer om at *jeg elsker deg*, dyp øyekontakt og kjærlig berøring” blant medlemmene.¹⁵⁹

4.4 Et teokratisk styre.

Menighetens oppfatning av Åsa Waldau var at hun hadde sterkest innflytelse, men dette gjaldt også Helge Fossmo ettersom han var en meget bibelkyndig person. Helge var ansett for å ha et nært forhold til Gud som inkluderte at han opplevde merkelige og overnaturlige hendelser.¹⁶⁰ Eldstebrødrene i menigheten ble også regnet som innflytelsesrike.

I menigheten var målet å leve hverdagslivet i enhet med troen, som innebar mange nære personlige relasjoner. Samholdet i menighetsledelsen ble styrket av slektsbånd mellom familiene. Om forsamlingen møtte på problemer eller hendelser, skulle man det gjennom en felles enighet komme frem til hva som ble oppfattet som Guds vilje og rett. I slike avgjørelser hadde Helge Fossmo og Åsa Waldau stor innflytelse.¹⁶¹

I 1998 ble det vedtatt en ny vedtekt i menigheten som innebar at menigheten skulle styres teokratisk, noe som vil si at Guds regler skulle gjelde i menighets- og hverdagslivet.¹⁶² Det var opp til lederne å avgjøre hva som var Guds regler, ikke ved å studere Bibelen, men ved å lytte til den indre stemmen og opplevelsen.

Kjerneinnholdet var at lederne hadde ansvaret med å forvalte, beskytte, lede og undervise medlemmene og gjøre det som Gud sa. Gud valgte lederne som representerte og bestemte etter Guds vilje.

¹⁵⁷ Ibid., 81.

¹⁵⁸ Ibid., 62.

¹⁵⁹ Ibid., 62.

¹⁶⁰ Domsprotokollen, 18.

¹⁶¹ Domsprotokollen, 18-19.

¹⁶² Lundgren, *Knutby-koden*, 81.

4.5 Om Åsa Waldau i Knutby-menigheten.

Lydighet overfor Gud og mannen var to sider av samme sak. Et skriftlig manifest Åsa Waldau skrev i 2002, *Hva er mannlig og hva er kvinnelig* gjør rede for om dette.¹⁶³ Seksuell utfoldelse ble betraktet som en kilde til den kraften som gjorde mennesket frie og rene. Alle menighetsmedlemmene var ikke innforstått med denne utviklingen, men fokuserte heller på en glad og entusiastisk Åsa som hadde troen på menigheten deres.¹⁶⁴ En del av trosoppfatningen i Knutby var at den himmelske kjærlighet kunne kobles sammen med renhet og seksualitet.¹⁶⁵

I Knutby-menigheten var det forskjell på å være utvalgt og utkåret. I Knutby ble det påstått at Gud gjorde forskjell på mennesker. Alle var like mye verdt, men Gud elsket noen høyere enn andre. Åsa var spesielt høyt elsket, fordi hun var utkåret.¹⁶⁶ Åsa var overbevist om at Knutby var utvalgt av Gud til noe helt spesielt, og derfor åpenbarte og avslørte Gud sine hemmeligheter for menigheten. Hun fikk visjoner om en ekspanderende misjonsstrategi som ville gjøre Knutby-menigheten større i omfang. Veksten på menigheten var et tegn på at dommedagen var på vei, slik vokste det frem en ide om Knutby som en apokalyptisk menighet.¹⁶⁷ Dette førte med seg en eskatologisk tankegang i menigheten, forestillingen om nærheten av undergangen var noe forsamlingen var innforstått med.¹⁶⁸ I 1998 ble et vedtak innført i menigheten som innebar at Knutby-menigheten var samlet rundt en felles forståelse om innebar at menigheten var utvalgt av Gud, og at Åsa Waldau var dens utkårede. Som utkåret utvalgte Åsa en indre sirkel av kvinner i menigheten som hjalp henne med praktisk betjening som manikyr, hårstell, kroppspleie, rengjøring i hjemmet, handlinger av dagligvarer og barnepass.

I den kristne teologiske idétradisjon er Kristi brud et bilde på kirken og menigheten. Åsa ba Helge granske Bibelen for å se om dette kunne ha blitt feiltolket og om det heller kunne bety at Jesus skulle få en menneskelig hustru. Helge så etter alt som kunne festes til dette og fant i Johannes åpenbaring 19:7 verset som kunne tolkes dit hen: ”Lammets bryllup er kommet, og

¹⁶³ Sjöberg, *Barnepiken i Knutby*, 65.

¹⁶⁴ Ibid., 65.

¹⁶⁵ Lundgren, *Knutby-koden*, 154.

¹⁶⁶ Ibid., 83.

¹⁶⁷ Ibid., 63.

¹⁶⁸ Ibid., 63.

hans brud har gjort sig rede”.¹⁶⁹ Åsa opprettet en kjærlighetspakt med Jesus 29. mars 1999. Pakten ble formalisert ved at hun tok navnet Tirsasom er hentet fra Salomos høysang 6:4 ”Min elskede, du er fager som Tirsas”.¹⁷⁰ Hun var nå Jesu brud. En forening mellom mennesket og Gud omtales som brudemystikk. Guds ord kunne ikke bli hørt av hvem som helst, pastorene var formidlerne og den som hørte Gud klarest var Åsa.

4.6 Profetier.

Profetiene som ble åpenbart forandret på ideologien i Knutby-menigheten. De profetiene som ble mottatt fra Gud ble vanligvis delt med eldsterådet eller menigheten for å bekrefte om det virkelig kom fra Gud.¹⁷¹ Livets Ord praktiserer en forbindelseslinje mellom Gud og lederskapet som er mer direkte, som mellom apostlene og Jesus, derfor var det ikke nødvendig å verifisere holdbarheten av profetien med eldsterådet eller menigheten. Dette systemet ble tatt i bruk også i Knutby, og slik fikk profetier nå en ny status i Knutby.¹⁷² Profetien som stod sterkest i Knutby-Filadelfia var at *«menigheten skulle motta en tjenerinne som skulle spre en ild som skulle utgå fra Knutby og bre seg over hele Sverige»*.¹⁷³

¹⁶⁹ Ibid, 86.

¹⁷⁰ Ibid, 84.

¹⁷¹ Ibid., 57.

¹⁷² Ibid., 57.

¹⁷³ Bergstrand, *Inte bare Knutby*, 23-24.

Del 5

Sentrale trekk ved relasjonene mellom hovedpersonene i Knutby

Denne delen vil gi en oversikt over relasjonene mellom de sentrale medlemmene i Knutby-menigheten. Her vil Helge Fossmo sine relasjoner til samtlige kvinner bli omhandlet. Forholdet mellom Sara Svensson og Helge Fossmo er noe denne delen konsentrerer seg om. Deskripsjon av disse relasjonene vil være til nytte for å forstå sammenhengen til hvordan makt og kontroll kan oppstå i mindre religiøse grupper.

5.1 Helge og Heléne.

Fra ungdomsårene slet Heléne med dype depresjoner, noe Helge kunne forstå ettersom han hadde en søster i samme situasjon.¹⁷⁴ Da de kom til Knutby begynte Heléne å jobbe dagtid i en barnehage for barna til andre medlemmer av menigheten.¹⁷⁵ Ekteskapet mellom Helge og Heléne var anstrengt fordi hun var skuffet og ulykkelig over at han brukte mye tid sammen med Åsa Waldau. Åsa og Helge brukte mye tid sammen, gjerne bak låste dører. Åsa kalte Helge for sin kjærlighetsslave. Han skulle kanalisere Jesus kjærlighet til Åsa etter hun hadde hatt sin seremoni, hvor hun etterpå ble omtalt som Kristi brud i menigheten.¹⁷⁶ Helge hadde før han giftet seg med Heléne vært sammen med en annen kvinne og hadde da formidlet at han ikke var til å stole på og at han ikke var bra nok for Heléne.¹⁷⁷ På grunn av denne forhistorien stolte ikke Heléne på Helge, med de kunne ikke skilles på grunn av hans stilling i menigheten.

I slutten av september 1999 var Helge Fossmo veldig syk og ble lagt inn på sykehuset på grunn av intense hodesmerter som han fikk Dexofen for. Gjennom hele oktober var Helge

¹⁷⁴ Ibid., 41, 46.

¹⁷⁵ Domsprotokollen, 19.

¹⁷⁶ Sjöberg, *Barnepiken i Knutby*, 89.

¹⁷⁷ Ibid., 49

syk i Knutby, og på samme tidspunkt var Sara Svensson syk i sin leilighet i Rimbo. De var begge syke i 40 dager før det gikk over. Ut fra en bibelsk tolkning er dette en tid som er symbolsk og representerer en tid av kamp og prøvelse. Det at Sara Svensson og Helge Fossmo ble syke og friske på samme tid, ble tolket som et tegn på en åndelig kamp som kom til uttrykk i legemet. I denne perioden ble uttrykk som ”strid mot djevelen” og ”demoner som frister” brukt. Både Sara og Helge fikk etter dette en høyere status i menigheten.

Kort tid før Heléne døde fortalte Helge Fossmo at han hadde drømt om Helénes død. Han forklarte at drømmen kom fra Gud for å forbrede han på hva som skulle skje.¹⁷⁸ 20. oktober 1999 ble Heléne Fossmo funnet død i badekaret i deres hjem. Obduksjonsrapporten viste at hun hadde slått hodet. En teori er at dødsfallet kan skyldes dosen av dextorpoxfin som ble funnet i Heléne sin kropp. Dextorpoxfin er et middel som kan virke på bevissthetsgraden og som kan ha ført til en fallulykke. Dette kom trolig fra Helge sitt reseptbelagte smertestillende middel Dexofen, som ble brukt mot hans hodepine.¹⁷⁹ Åsa og Helge samarbeidet om å fjerne funnet av dextorpoxifen fra obduksjonsrapporten da foreldrene til Heléne ville se den. De gjorde dette så foreldrene ikke skulle tro Heléne var suicidal og ville ta sitt eget liv.¹⁸⁰ Flere vitner bemerket at Helge ikke syntes å sørge over sin kone. Helge forklarte dette med at Åsa hadde sagt til han at han ikke behøvde å gråte eller være ulykkelig fordi det var Guds vilje at Heléne ble *tatt hjem*.¹⁸¹

5.2 Helge og Alexandra.

Alexandra, søsteren til Åsa flyttet inn til Helge og en gang i løpet av våren 2000 ble de offisielt et par.¹⁸² Det var blitt formidlet en beskjed fra Gud om at Alexandra skulle bli Helge sin nye kone, noe Åsa var enig i. Helge fikk ikke lang tid på å sørge over sin avdøde kone før det ble bestemt at han burde ta den yngre Alexandra til sin hustru. De giftet seg i november 2000. Etter å ha vært gift i under et halvt år ble hverdagen raskt trist. Alexandra var som regel innesluttet og litt vanskelig, ifølge Helge.¹⁸³

¹⁷⁸ Domsprotokollen, 19.

¹⁷⁹ Lundgren, *Knutby-koden*, 114

¹⁸⁰ Ibid., 112

¹⁸¹ Domsprotokollen, 21.

¹⁸² Domsprotokollen, 23.

¹⁸³ Lundgren, *Knutby-koden*, 148.

5.3 Helge og Sara.

Sara Svensson begynte sin praksis for Knutby i januar 1999. Sara flyttet til Rimbo som ligger cirka 30 kilometer unna Knutby sammen med tre venninner for å drive med menighetsarbeid. Ut plassert var også tre menn, en av disse var Jonatan Waldenvik. Han ble veldig betatt av Sara. I begynnelsen var ikke Sara interessert. Sara fortalte Åsa Waldau om Jonatan. Våren 1999 sa hun til Jonatan at hun hadde fått et tegn av Gud på at de passet sammen, og i august samme år forlovet de seg. Jonatan hadde en følelse av at hennes kjærighet til han ikke var ekte. Jonatan hadde vært medlem av et team i menigheten som Helge Fossmo hadde ledet. Helge ga Jonatan mye skryt for at han var en dyktig elev. Helge ville gjerne hjelpe Jonatan med forholdet til Sara.¹⁸⁴ Helge hadde lange samtaler med Sara som gjorde at Jonatan følte seg utenfor. Sara følte et press fra menigheten om å gifte seg med Jonatan, og i august 2000 stod hun foran alteret. Sara og Jonatan ble viet av Helge Fossmo.

Helge var trollbundet av Sara og Sara følte en tiltrekning til Helges karisma, sterke åndelighet og tydelige budskap. Helge og Sara gikk ofte på soverommet for å kunne prate privat, og her snakket de om en himmelsk kjærighet. I Uppsala tingrett forklarte Sara Svensson at om hun skulle vise kjærighet til Helge Fossmo på en intim måte ble ikke dette regnet som utroskap – det var en høyere kjærighet.¹⁸⁵ I april 2001 innledet Helge Fossmo og Sara Svensson et kjærighetsforhold, som Helge mente var for Guds skyld. Det var en lydighetshandling overfor Gud, hevdet Sara. Deres himmelske kjærighet fikk Sara til å åpne seg for Helge. Hun lot ham se henne uten masker, som den jenta som lengtet etter sin mamma, lengtet etter å være barn og bli brydd om.¹⁸⁶ I rettspsykiatrisk undersøkelse sier hun ”I mitt indre er jeg fortsatt et barn, en elleveårig Sara som vil bli ledet. Jeg behøver noen som leder meg og tar hånd om meg”.¹⁸⁷ Slik kan det forstås som at Sara følte hun kunne betro seg til Helge og ta av seg sine masker for å være sitt sanne selv. Sara åpnet seg og han ble den første som fikk se hennes indre rom. Det de gjorde, mente de ikke var ikke utroskap, men det var en himmelsk kjærighet. Gud er større enn sitt Ord, så i noen tilfeller kunne Guds vilje stride imot Skriften. I juni 2001 ble Helge akutt syk og måtte innlegges på sykehus. Da han kom hjem ble det ikke bedre. Helsen ble forbundet med en åndelig kamp som pågikk.¹⁸⁸ Menigheten betraktet

¹⁸⁴ Sjöberg, *Barnflickan i Knutby*, 61.

¹⁸⁵ Ibid., 61.

¹⁸⁶ Christiansson, *Himmel och helvete*, 40.

¹⁸⁷ Ibid., 41.

¹⁸⁸ Domsprotokollen, 25.

mennesket som en slagmark for den kosmiske striden mellom Gud og Satan. Det som skjer mellom mennesker og i menneskets indre avspeiler den kosmiske krigen mellom Satan og Gud.¹⁸⁹ Sara skulle være sammen med Helge som en støtte og et skjold i kampen.¹⁹⁰

Sara Svensson flyttet inn på soverommet og Alexandra måtte flytte til gjesterommet. Sara skulle beskytte Helge mot nattlige kamper mot djevelen. Helge var knyttet til Sara og han følte seg svak hver gang Sara forlot rommet. Det var synlig at Helge kjempet i en åndelig verden, noe som gjorde at han noen ganger mistet bevisstheten. Hver seier over demonene ble feiret med et samleie.¹⁹¹ Alexandra forstod situasjonen slik at man må gi avkall på ønsker i visse situasjoner i livet, spesielt i viktige situasjoner som en åndelig strid.¹⁹² Dette ble betraktet som et av de høyeste ofrene, et uselvisk offer, noe som Helge lekset opp for Alexandra. Sara var sammen med Helge nesten hele døgnet i omtrent seks måneder. Forsamlingen godkjente forklaringen om at Sara var nødvendig i Helges åndelige kamp. Det seksuelle forholdet deres ble holdt hemmelig, noe som gjorde at Sara måtte jobbe hardt for å føle seg hellig og ren av skam.¹⁹³ Siden Sara bodde i Fossmo-huset var forholdet mellom Sara og Alexandra spent.

I løpet av våren 2001 spurte Helge Sara om hun ville være i stand til å drepe et annet menneske om Gud ba henne om å gjøre det.¹⁹⁴ Hun syntes det var et merkelig spørsmål, men ble påminnet om historien om Abraham som skulle ofre sin sønn Isak fordi Gud ville teste hans lydighet. Sara sa at hun kunne gjøre dette om det var Guds vilje.

5.4 Mailen.

I slutten av 2001 fikk Helge Fossmo en e-post fra en ukjent person ved navn Lennart Aronsson. Ifølge denne e-posten hadde Gud sagt til Lennart at Helge hadde mistet en kone og ville miste en til, men at det var en kvinne i et annet ekteskap som ventet på ham. Denne mailen ble vist til flere medlemmer av menigheten.¹⁹⁵ Helge forklarte at Sara var den tredje

¹⁸⁹ Lundgren, *Knutby-koden*, 64.

¹⁹⁰ Domsprotokollen, 25.

¹⁹¹ Sjöberg, *Barnepiken i Knutby*, 130.

¹⁹² Ibid., 130.

¹⁹³ Domsprotokollen, 26.

¹⁹⁴ Ibid, 26.

¹⁹⁵ Ibid, 25.

kvinnen, derfor måtte Alexandra og Jonatan hjelpe dem ved å gi en skilsmisse. Ellers kunne Jonatan bli tatt hjem til Gud.

Sara ble overbevist om at det var Guds vilje at hun skulle bli Helges hustru. E-posten og hennes relasjon til Helge virket inn på ekteskapet hun hadde med Jonatan og ledet til at hun i mars 2002 skillte seg fra ham.¹⁹⁶ Helge og Sara fortalte Åsa at de trodde det var Guds vilje at de skulle gifte seg. Åsa var ikke med på å planlegge bryllupet, planene om ekteskap ble derfor dempet.

5.5 Sara blir isolert fra menigheten.

Synet menigheten hadde på Sara forandret seg fra januar 2002, da det ble avslørt at hun hadde et ønske om å gifte seg med Helge. Hun ble betraktet som en fristerinnen sendt av Djevelen i Helges åndelige kamp.¹⁹⁷ Det ble en forandring på den åndelige kampen, det var ikke lenger en uhåndgripelig åndelig motstand som skulle beseires, men en konkret fiende.¹⁹⁸ Sara som hadde vært den rene og som stod nær Gud hadde plutselig blitt en arbeider for Satan. Hun mistet sin stilling som teamleder og hjelper. Åsa, som hadde et nært forhold til Helge, mente han hadde blitt et offer for Saras fristelser. Til tross for dette fortsatte Helge å være sammen med Sara. Sara bodde fortsatt i Fossmo-huset, men ble mer og mer isolert ettersom medlemmene av menigheten tok avstand fra henne. Hun begynte å bli psykisk dårlig etter hvert som det gikk opp for henne at Gud ikke ville gi henne nåde. I løpet av våren 2002 gikk Sara fra å være utadvendt og glad, til å bli innadvendt og deprimert.

Ifølge Sara Svensson spurte Helge henne igjen høsten 2003 om hun kunne drepe et menneske. Hun svarte da at hun ikke kunne gjøre det med mindre hun visste det var Guds vilje, ettersom hun ville være lydig mot Gud.¹⁹⁹ Ifølge Helge hadde Sara gjennom høsten 2003 begynt å stille vanskelige spørsmål om betydningen av ulike skriftsteder som omhandlet å drepe andre mennesker. På grunn av disse diskusjonene hadde Helge spurt om hun var i

¹⁹⁶ Ibid., 27.

¹⁹⁷ Domsprotokollen, 27.

¹⁹⁸ Sjöberg, *Barnepiken I Knutby*, 147.

¹⁹⁹ Domsprotokollen, 26.

stand til å drepe et annet menneske.²⁰⁰ Ut fra svaret hun ga tenkte han at det var Alexandra som ville være i faresonen.

5.6 Helge og Anette.

I september/oktober 2003 innledet Helge Fossmo et forhold med en annen kvinne, Anette Linde som var gift med Daniel Linde. Anette var søsteren til Patrik Waldau, Åsa Waldaus ektemann. Anette hadde ikke en formell autoritet i forsamlingen, men var godt likt av Åsa.²⁰¹ Forholdet til Daniel og Anette hadde ikke vært bra og Helge ble tilkalt for å holde konfidensielle pastorsamtaler om ekteskapsproblemene deres. Da forholdet ble innledet mellom Helge og Anette snakket de om en felles fremtid, og at Helge eventuelt måtte forlate sin pastorstilling.²⁰² Sara visste om forholdet. Dette ga Sara en følelse av å bli forkastet, selv om hun ikke så på Helges handlinger som feil. Helge var Guds stemme og det han sa var Guds vilje.²⁰³ Gjennom våren 2002 merket Sara en distanse fra Helge, han var ikke like kjærlighetsfull. Helge og Herren hadde fått komme inn til Saras ”indre rom”, nå var de begge i ferd med å forlate henne. Forholdet deres var blitt mer turbulent, i et øyeblikk kunne han kalle henne stygge navn som ”bitch”, for i det neste å si at han elsket og savnet henne. Sara forstod denne behandlingen som at Helge hjalp henne med å få nåde hos Gud ved å trykke ned hennes stolthet. I rettspsykiatrisk utredning beskriver hun seg først som hans kjærlighet, siden hans elsker og til slutt som en nedbrutt slave.²⁰⁴ Helge hadde også sagt til Sara at hun var så uren at hun ville smitte andre. Alt dette gjorde at Sara ble mer isolert, følelsen av å være en synder ble forsterket og hun ble sakte brutt ned.

²⁰⁰ Ibid., 26.

²⁰¹ Lundgren, *Knutby-koden*, 196.

²⁰² Domsprotokollen, 27.

²⁰³ Ibid., 85

²⁰⁴ Ibid., 74

Del 6

Den dramatiske hendelsen i 2004

Denne delen vil ta for seg det som ledet til at Knutby-menigheten ble kjent for omverdenen og vil behandle hendelsesforløpet frem mot drapsnatten. I denne forbindelse vil kommunikasjonene mellom Helge Fossmo og Sara Svensson vies oppmerksomhet. De anonyme tekstmeldingene og hvordan de ble tolket får en naturlig stor plass i denne delen. Først vil denne delen ta for seg hendelsesforløpet til det som ledet opp mot det som er omtalt som *hammernatten*. Deretter vil det bli gitt en beskrivelse av gangen til drapsnatten 10.januar 2004. Avslutningsvis vil tiltalen og dommen bli lagt frem, samt hva som har skjedd med Knutby-menigheten i årene etter tragedien. Denne delen er nødvendig for å betrakte hvordan samspillet og påvirkningene mellom Helge og Sara virket. Tiltalen og dommen gir en indikasjon på hvordan et samfunnet bedømmer manipulasjon av mennesker.

6.1 Hammernatten.

4.-7. november 2003 ble det sendt syv anonyme tekstmeldinger til Sara Svensson. Det er senere bevist at disse meldingene var sendt fra Helge Fossmo sin mobiltelefon.

4. november 2003 ble følgende tekst mottatt: ”Det du vet att det måsta göra måste du göra. Se till att få det gjort innan 25/11 annars är det för sent för dig” [sic].²⁰⁵

I tiden Sara mottok disse tekstmeldingen levde hun under et enormt press, og hun fryktet at Gud kunne forlate henne om hun ikke drepte Alexandra. På grunn av e-posten i 2001 syntes hun ikke det var merkelig med anonyme tekstmeldinger. Sara ble paralisert av tanken på at Gud kunne forlate henne om hun ikke utførte det meldingen ba om.²⁰⁶ Helge fikk se

²⁰⁵ Domsprotokollen, 27.

²⁰⁶ Ibid, 27.

meldingen, men benektet at det var han som hadde sendt den. Helge forklarte Sara at Gud ønsket å bruke hennes lydighet, hun måtte gjøre dette fordi hun hadde syndet så mye og Gud ville gi henne en vei tilbake gjennom en lydighetshandling. Det var den eneste veien tilbake.²⁰⁷

Sara fikk en ny tekstmelding hvor det stod: ”Var inte förtvilad och tveka inte. För Guds skull, för hennes skull, för hans skull och för din skull måste dette ske. Att komma hem är nåd”[sic].²⁰⁸

Sara uttrykte at hun ville snakke med noen om dette fordi hun trodde det var Guds vilje at andre skulle høre det. Helge forklarte at ingen andre enn han ville forstå. Helge ga Sara inntrykk av at han var over alle andre i menigheten.²⁰⁹ Sara snakket ikke med andre og stolte på Helge. Helge pekte på at han og Alexandra skulle dra til Hong Kong fra 8.-21. november (2003) og at handlingen burde skje før det.

5. november fikk Sara en ny tekstmelding: ”Predikaren 3:3. Alt har sin tid så och detta. Ta tiden när den blir dig given. Agera säkert och bestämt. Bär din Bürda själv. Du kan”[sic].²¹⁰ I Forkynneren 3:3 står det: *en tid for å drepe, en tid for å lege*.²¹¹ Dette ga ikke lenger rom for tvil. Helge foreslo at et slag mot tinningen ville gjøre jobben. Sara hadde ikke lyst til å utføre handlingen, men måtte for å få Guds nåde. 7. november 2003 gikk Sara på soverommet til Alexandra og slår henne med en hammer i tinningen. Alexandra våknet og tok fra henne hammeren. Alexandra ble ikke alvorlig skadet og reiste til Hong Kong neste dag uten å anmelde overgrepet.²¹² Etter hammernatten måtte Sara dra fra Knutby, hun fikk ikke delta i Guds fellesskap lengre.

Kontakten mellom Helge og Sara fortsatte etter hammernatten. Frem til 10. januar 2004 ringte Helge Sara 41 ganger og sendte 251 tekstmeldinger. Sara ringte Helge 50 ganger og sendte 1176 tekstmeldinger.²¹³ Saras lydighetshandling måtte utføres.

²⁰⁷ Ibid., 28.

²⁰⁸ Ibid., 28.

²⁰⁹ Ibid., 28.

²¹⁰ Ibid., 28.

²¹¹ Bibelen.no, Forkynnerne 3:3,

<<http://www.bibel.no/Nettbibelen?query=QHbJxEThcxTeoEghHKosdhpmWP3v0TMnMefkw4voJjxzvwqKrPg>

>

²¹² Domsprotokollem, 30.

²¹³ Ibid., 31.

10.januar 2004 klokken 04:47 ringte Daniel Lind alarmsentralen og opplyste at han hadde blitt skutt. Herfra ble den isolerte sekten i Knutby kjent for Sverige og resten av verden.

6.2 10. januar 2004.

Daniel Lind ble skutt med to skudd der det ene hadde gått gjennom brystet og det andre gjennom munnen. Kulen stanset en millimeter fra halspulsåren. Kort tid etter at politi og brannvesen ankom til åstedet ble de gjort oppmerksom på at noe ikke stemmer i Fossmo-huset. Politiet reagerte og sendte en patrulje til huset for å betrakte situasjonen. Alexandra ble funnet drept av skudd i sin seng i sitt eget hjem den 10. januar 2004. Flere av medlemmene i Knutby gjorde politiet oppmerksom på at Sara Svensson hadde gått til angrep på Alexandra Fossmo med en hammer den 8. november. Sara Svensson ble hentet 10. januar klokken 12:45 hos sin far i Uppsala. Hun virket verken forbauset eller stresset og viste ingen reaksjon på at hun var mistenkt for innblanding i drapet på Alexandra Fossmo og drapsforsøket på Daniel Linde.²¹⁴ I politiavhøret erkjente den 26-årige kvinnen, Sara Svensson, seg skyldig i gjerningene. Hun fortalte at hun hadde jobbet alene, men politiet fant ingen motiver.²¹⁵ Sara nektet for at drapet på Alexandra var på grunnlag av sjalusi, og det forklarte heller ikke mordforsøket på Daniel. Selv påstod hun at det var en tvunget følelse.²¹⁶ Politiet mistenkte at det fantes en hjerne bak Saras handlinger som hadde tenkt ut og planlagt mordet. Medieinteressen og den allmenne interessen vokste raskt med flere spekulasjoner rundt motivet for drapet.

6.3 Pågripelsen av Helge Fossmo.

Politiet overvåket samtale og tekstmelding trafikken til Helge Fossmo, og den 28. januar ble han pågrepet av politiet. Det har kommet frem at mellom hammerangrepet og mordnatten pågikk det en intensiv tekstmeldingskontakt mellom Helge Fossmo og Sara Svensson. Dette førte til at Sara Svensson innrømte sannheten om at Helge og hun hadde hatt et forhold, noe som sjokkerte medlemmer som hadde vært i uvisshet om dette. Flere av medlemmene kom til

²¹⁴ Sjöberg, *Barnflickan i Knutby*, 39-40

²¹⁵ Christiansson, *Himmel och helvete*, 22.

²¹⁶ Ibid., 22.

politiet for å gi en mer utfyllende vitnebeskrivelse.²¹⁷ Slik fikk politiet rede på de mystiske omstendighetene rundt Helge Fossmos første hustru sin død.

6.4 Tiltalen og dommen.

18. mai 2004 startet rettssaken i Uppsala tingrett.

Sara Svensson:

12. mai 2004 ble Sara Svensson anklaget for: mordforsøk med hammer på Alexandra Fossmo den 8. november 2003, mord på Alexandra Fossmo den 10. januar 2004 og mordforsøk på Daniel Linde den 10. januar 2004.

Sara Svensson måtte sone på en rettspsykiatrisk region klinikk. Hun ble sluppet løs i desember 2011 ettersom hun da var beregnet psykisk frisk.²¹⁸

Helge Fossmo:

12. mai 2004 ble Helge Fossmo anklaget for mord på Heléne Fossmo 18. desember 1999, medvirkning til Sara Svenssons mordforsøk på Alexandra Fossmo 8. november 2003, medvirkning til Sara Svenssons mord på Alexandra Fossmo 10. januar 2004 og medvirkning til Sara Svenssons mordforsøk på Daniel Linde 10. januar 2004.²¹⁹

Helge Fossmo fikk livstid

6.5 Etter tragedien i Knutby.

I 2004 gikk Knutby Filadelfia ut av pinsebevegelsen.²²⁰ Etter disse hendelsene avsatte forsamlingen Helge Fossmo som pastor og foretreder våren 2004. Tragedien sveiset medlemmene tettere sammen og i dag mener Knutby-menigheten at de er bedre rustet. I

²¹⁷ Ibid., 24.

²¹⁸ Brithe Steen Hansen, "Knutby-saken: Sara Svensson løslates i dag, publisert 14.12.11, <<http://www.tv2.no/nyheter/utenriks/knutbysaken-sara-svensson-loeslases-i-dag-3660542.html>>

²¹⁹ Christiansson, *Himmel och helvete*, 25-26.

²²⁰ Knutby-net, 'om oss', <<http://www.knutby.net/om-oss/>>

februar 2011 var medlemstallet 89. Det er lagt planer om å bygge en ny, stor kirke på 450 kvm. Fremdeles driver Knutby-menigheten med lokalt arbeid, og på hjemmesidene deres kan man finne aktiviteter som er knyttet til menigheten. Dette er tilbud som spabehandlinger, barnekor, musikkcafé, bruktbutikk og et voksenkor som er åpent for alle.²²¹

²²¹ Knutby.net, 'om oss', <<http://www.knutby.net/om-oss/>>

Kapittel 3

Analysen

Dette kapittelet vil gjøre en analyse av empirien som omhandlet Knutby-menigheten, ved å bruke teorien som ble behandlet i første kapittel. Dette kapittelet vil ta for seg ulike temaer som kom frem i empirien. Thomas Hylland Eriksen, professor i sosialantropologi, gjør en metaforisk sammenligning mellom cellene i kroppen og sosialkulturelle fenomener som han kaller kulturell osmose.²²² Dette gjøres for å forklare sammenhengen mellom sosiale relasjoners avhengighet av kulturell betydning for å være forståelige for aktørene, og hvordan den kulturelle mening må være forankret i en sosial sammenheng for å ikke miste sin kontekst.²²³ Eriksen bruker cellen som metafor for å forklare dette. Oppgaven har valgt å bruke Eriksens metafor om cellen i analysen av Knutby-menigheten. Dette for å gi en bedre analyse av de sosiale relasjonene og menighetens ideologi. Cellen har en membran som adskiller cellen fra andre. Dette gjør at cellen har et indre miljø og en kjerne som bestemmer cellens nytte i kroppen, altså hvor den skal være. Cellens helhet kan sammenlignes med menighetens ideologi, altså hvor menigheten befinner seg i forhold til samfunnet den er i. Membranen brukes for å regulere hva som kommer inn eller ut til cellens indre. Membranen i cellen kan sammenlignes med tilknytningsprosessen de potensielle medlemmene opplever før de blir tatt opp i menigheten. Cellekjernen styrer cellens funksjoner og produksjoner. Dette kan sammenlignes med lederne i menigheten. Ut fra denne sammenligningen er det to måter å betrakte cellen på: det ytre plan som bestemmer hva cellen utgjør, altså hvordan Knutby-menigheten tenkte og tolket verden; og på dens indre plan som er det som foregår innad i cellen, altså hvordan menighetens ideologi virker på individene. Analysen betrakter menigheten på et ytre og et indre plan for å kunne besvare oppgavens forskningsspørsmål. Dette kapittelet vil først ta for seg Knutby-menighetens indre plan, som behandler hvordan hendelser kan oppfattes på det individuelle plan. Deretter vil oppgaven betrakte menigheten på et ytre plan, altså menighetens ideologi og hvor menigheten kan plasseres i samfunnet. Det vil være nødvendig å betrakte både den ytre og indre delen av Knutby-menigheten for helhetlig å forstå hvordan religiøse karismatiske ledere skaffer seg makt og kontroll over sine sektmedlemmer.

²²² Eriksen, *Samfunn*, 198.

²²³ *Ibid.*, 195.

Del 1

Det indre

Denne delen vil omhandle hvordan de forskjellige aspektene som er kommet frem i empirien kan virke på individet i den religiøse gruppen. Dette er viktig for å forstå prosessen til hvordan religiøse karismatiske ledere får makt og kontroll over sine sektmedlemmer. Måten ideologien blir overført på, skjer gjennom møter med mennesker. Det er i møtet mellom mennesker prosessen der det enkelte individet finner sted. Dette omtaler masteroppgaven som den indre prosessen, ettersom det omhandler individets opplevelse. Masteroppgaven forstår de indre prosessene i oppnåelsen av makt og kontroll som manipulasjon. Denne delen vil derfor omhandle ulike metoder som omhandler manipulasjon som kunne virke på medlemmene i menigheten. Det meste av det som skjer i løpet av en dag, blir av et menneske blir registret ubevisst. Derfor ble det naturlig å utforske hva som faktisk foregikk på dette ubevisste planet hos medlemmene i Knutby-menigheten. Dette er en del av prosessen for å forstå hvordan et individ kan bli med i en slik menighet og hvorfor mennesket har et behov for kontroll. Denne delen vil først ta for seg menneskets identitet og hvordan religion kan bidra til dannelsen av denne. Deretter vil begrepet mestring bli gjennomgått. Dette er kjente begreper innen religionspsykologi retning som ser nærmere på det psykoanalytiske aspektet ved religion. Påfølgende avsnitt vil også ta utgangspunkt fra et psykoanalytisk aspekt ved å se nærmere på behovet for å gjenskape traumer, eller behovet for kontroll. Deretter vil det bli gjort rede for et aspekt av tilknytningsprosessen som blir omtalt som «lovebombing». Litteraturen som omhandler lovebombing ble ikke tilstrekkelig, ettersom dette beskrev lovebombing som at medlemmer av en sekt viser kjærlighet og forståelse til rekrutten for at dette skal virke tilknyttende. En slik definisjon av begrepet vil likevel fenge for vidt: flere religiøse bevegelser som ønsker å gi mennesker en positiv opplevelse av religion ved å viser kjærlighet og forståelse til medmennesker, som for eksempel Frelsesarmeen. Det var en forskjell på Knutby-menigheten til andre religiøse bevegelser fordi deres mål var å rekruttere mennesker til menigheten. Fysisk kjærlighet ble forstått som et sentralt aspekt i Knutby-menigheten. Derfor var det et behov for å undersøke et annet aspekt ved lovebombing, nærmere bestemt et biologisk psykologisk aspekt. Her vil masteroppgaven betrakte hormonet

oksytocin og hvordan det kan virke på mennesker. Gjennom dette kan lovebombing bli forstått som en effektiv metode i tilknytningsprosessen. Deretter vil en komme en gjennomgang av lydighet og hvordan mennesker er i stand til å være lydhøre overfor handlinger som kan stride mot ens egen moral og norm. Deretter følger et avsnitt om skyldfølelse og hva dette kan gjøre med mennesket, etterfulgt av et avsnitt som omhandler det å bli utestengt fra en sosialgruppe og hvordan dette kan påvirker mennesker. Dette er vesentlig ut fra empirien som ble gjort der Sara Svensson ble utsatt for en isolasjon fra menigheten. Avslutningsvis vil det komme en oppsummering som tar for seg hovedmomenter som ble tatt opp i denne delen.

1.1 Identitet.

Spørsmålet ”Hvem er jeg?” er vanskelig å besvare med en setning. Spørsmålet handler om identitet som kan være et vanskelig begrep å skulle definere. En mulig oppfatning som er relevant for denne oppgaven er å se på identitet som menneskets selvoppfatning. Det er mange brikker som spiller inn i skapelsen av en identitet. Den personlige identiteten er skapt av sosiale relasjoner. Det religiøse liv kan dreie seg om sosiale relasjoner til andre mennesker med samme trosoppfatning. Mennesket må forholde seg til samfunnet som består av andre mennesker, og dette kollektivet er avgjørende for det menneskelige liv.²²⁴ Det religiøse fellesskapet kan gjøre at følelsen av ensomhet forsvinner. Knutby-menigheten var et fellesskap som fokuserte på individet. I dette trossamfunnet var de enkle ritene og et felles lettfattelig språk utgangspunkt for et miljø der man kunne dele sine vanskeligheter. De troende kunne oppleve at deres lidelser ikke var nytteløse, ettersom de kunne få en forklaring. Det var mange unge mennesker som var tilknyttet Knutby-menigheten. Dette kan være fordi mange unge mennesker kan oppleve rotløshet og fremmedgjøring i en kritisk fase i livet. I overgangen mellom barn og voksen har man gjerne mange spørsmål, men ikke alltid like mange svar tilgjengelig. Dette kan føre til en søken etter å finne svar, og å se seg selv i forhold til andre. Mindre grupper med en utpreget samhörighet vil derfor være en stek motivasjonsfaktor.²²⁵ Unge mennesker kan ha et sterkt behov for en autoritær figur i livet

²²⁴ Ibid., 35.

²²⁵ Jørgen Hviid, *Psykologi og religion: en analyse av religiøse opplevelser* (Oslo: Gyldendal norske forlag, 1972), 115.

som veileder de i livets vanskelige valg. Innenfor det religiøse aspektet kan en slik figur være representert gjennom en historisk religiøs figur som Buddha, Muhammad eller Jesus; en åndelig leder som Moder Teresa eller Gandhi; eller en aktør som er i individets liv, som en religiøs mentor eller en pastor.²²⁶

Religion bygger på tradisjoner som skaper konsepter av for eksempel språk, kunst og fortellinger. Disse konseptene videreføres til barna som så kan bygge sin identitet ut fra disse. Om mennesket har en iboende religiøs lengsel, er vanskelig å ta stilling til. Noe som er mer sikkert er tilstedeværelsen av et behov for å skape orden der det er kaos, eller å finne en mening ved hendelser eller aspekter av livet. Sosiologen Peter Berger hevdet at religion gir mennesket et meningssystem som identiteten kan forankres i.²²⁷ Mennesket har et behov for å systematisere og kategorisere verden som man er omgitt av, religion kan tilby et slikt meningssystem. Antropologen Clifford Geertz hevdet at religion er en identitetsskapende og integrerende ved at den forbinder etikk og livsførsel til verdensbildet og virkelighetsoppfatningen.²²⁸ Mennesket har et behov for identitet som gir følelse av individualitet. Individualitet er noe som gjør mennesket unikt og forskjellig fra andre. Religiøse bevegelser kan bidra med å bygge en identitet, ettersom det gir individet en moral til hvordan livet bør leves. Knutby-menigheten kunne tilby sine tilhengere en virkelighetsoppfatning som identiteten kunne være forankret i. Slik bygde menigheten opp selvbildet til Sara Svensson i hennes første fase av medlemskapet, ettersom hun ble fortalt at hun var en ren person siden hun stod nær Gud. Selvbildet til Sara, hennes individualitet, ble forankret til Knutby-menigheten. Dette gjorde at Sara kunne få følelsen av å være sterkt tilknyttet menigheten, ettersom en del av hennes identitet ble anerkjent der. En menighet kan få makt over medlemmer som føler en tilknytning der, fordi deres identitetsbehov blir besvart og deres individualitet ligger i menigheten. Menighetens anerkjennelse av det guddommelige unike i menneskets identitet eksisterer ikke utenfor menigheten. Sara Svensson ble omtalt som ren og nær Gud, dette var en av hennes styrker som hun fikk anerkjennelse for i menigheten. Hennes renhet og nære forhold til Gud ble en del av hennes identitet. I en annen sosial setting ville ikke disse kvalitetene bli bemerket på samme måte. Slik var en del av

²²⁶ Hood, *The psychology of religion*, 111.

²²⁷ Regjeringen.no, Kunnskapsdepartementet, identitet og dialog, "5.4 religiøs identitet"
<<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/1995/nou-1995-9/6/4.html?id=427462>>

²²⁸ Regjeringen.no, Kunnskapsdepartementet, identitet og dialog, "5.4 religiøs identitet"
<<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/1995/nou-1995-9/6/4.html?id=427462>>

identiteten til Sara Svensson forankret i Knutby-menigheten, noe som ga menigheten makt over henne.

1.2 Mestring.

Mestring eller coping er den metoden mennesket bruker i møte med utfordringer, problemer og stress. Dette er måten man tenker på som har en viktig rolle for hvordan slike utfordringer håndteres. En mestringsmetode er å bruke religion. Mennesker kan vende seg til Gud for støtte og trøst gjennom tragedier. Eksempelvis kan terrorangrepene i Norge 22. juli 2011 trekkes frem. Dette var en tragisk dag for hele Norge som rystet mange, og hvor en av følgene var en økning i antall kirkebesøk.²²⁹ Det å lene seg til troen i situasjoner som dette kan være et behov for å ha tillit til Guds styrke, støtte og veiledning i å hjelpe håndtere situasjonen.²³⁰ Mestring er en del av livet og betyr å finne en måte å håndtere vanskeligheter som mennesker møter. Dette kan gjøres ved å forandre omgivelsene eller gjøre forandringer ved seg selv eller forandre begge. Mennesker bruker mestring for å få eller søke etter en følelse av betydning, hevdet psykologen Kenneth Pargament.²³¹ Betydning er en kompleks sammensetning av verdi, tro, følelse og fremstillinger som er konseptuelle. Det å kunne takle en tragedie, tillegge det en mening, er kjernen i en suksessfull mestringsinnstilling. For mennesker flest utspiller religion en slik rolle. Den religiøse virkelighet kan være den eneste måten å forstå smerte og lidelse. Mennesket kan ikke forandre virkeligheten, men man kan forandre hvordan virkeligheten blir oppfattet. Mening er brukt for å forutsi og kontrollere miljøet, og den religiøse meningen kan hjelpe mennesker til å regulere sine følelser. Ved å ha informasjon kan det redusere stress.

Pyskoanalyse er en personlighetsteori som ble utviklet av Sigmund Freud. Dette er en teori som går ut på at det ubevisste i individet er med i prosessen for motivasjon og utvikling av identiteten. Om man betrakter historien til de sentrale aktørene i Knutby-menigheten, kan man se at alle fire har hatt en hard oppvekst: Kim Wincent hadde en fortid som rusmisbruker, Åsa Waldau hadde et anstrengt forhold til sin mor og bodde deler av livet i fosterhjem, Helge

²²⁹ Verdens gang, publisert 23.01.12 <<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/22-juli/artikkel.php?artid=10076367>>

²³⁰ Hood, *The psychology of religion*, 460.

²³¹ Ibid., 461.

Fossmo hadde en far med humørsvingninger, og Sara Svensson mistet moren sin tidlig. Alle fire hadde kjennskap til tro og religion. Helge Fossmo fikk denne gjennom speideren, Kim Wincent i hjelpen med å komme over sitt rusproblem, Åsa Waldau hadde en bestefar som var en sentral religiøs leder og Sara Svensson hadde en familie som var tilknyttet en menighet. En mulig teori kan være at disse fires religiøse tro og Knutby-menigheten var en ubevisst metode i å mestre de utfordringene og problemene de ble utsatt for som barn, men dette er kun spekulasjoner og er utenfor rekkevidden av denne oppgaven. Det kan likevel være aktuelt å bemerke, sett i lys av Freuds psykoanalyse, at et ønske om makt og kontroll i en sosialgruppe kan bli sett på som et uttrykk for å oppleve mestring eller kontroll av ens fortid.

1.3 Behovet for å gjenskape trauma.

Oppgaven ønsker å se nærmere på pastoren Helge Fossmo i Knutby-menigheten ved å drøfte om han hadde et behov for å gjenskape en traumatisk hendelse. Det kan oppstå et behov om å gjenskape en traumatisk hendelse som ble opplevd for å føle et behov for kontroll over situasjonene som blir gjenspekt²³². Det å gjenskape traumer er dessverre en vond del av virkeligheten, for eksempel kan det være barn som har vokst opp i et hjem som har vært utsatt for vold og overgrep som gjentar overgrepene i voksen alder. Om man opplever traume i voksen alder kan også behovet for å gjenskape dette eksistere.²³³ Helge gikk først inn i et forhold med Åsa Waldau da han kom til Knutby. Her skulle han i fysisk forstand kanalisere Jesu kjærlighet til Åsa rundt samme tid som hans første kone døde. Dette kan ha vært en situasjon som har vært en stor påkjenning for Helge, der han kan ha gjenspekt den samme situasjonen med Sara Svensson. Om man ser på forholdet til Helge og Åsa og forholdet til Helge og Sara, er det et par momenter som er like, slik som en guddommelig kjærlighet som uttrykkes fysisk og en død hustru. Psykologen Carl Jung sa at ”den friske mannen torturer ikke andre –det er den torturerte som forvandles til en torturist”.²³⁴ Med dette mente Jung å si at traumatiske hendelser kan feste seg til mennesket, og det er denne hendelsen som videreføres eller påføres til andre. Forholdet mellom Helge og Åsa har vært mindre omskrevet i bøkene empirien er basert på. Derfor er det vanskelig å gi en klar bedømming om

²³² Bessel A. Van der Kolk, *Psychiatric clinics of North America*, Volume 12, nummer 2, side 389-411, Juni 1989, 'The compulsion to repeat the trauma', <<http://www.cirp.org/library/psych/vanderkolk/>>

²³³ Ibid.

²³⁴ Sitat Carl Jung, <<http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/c/carljung165965.html>>

Åsas forhold til Helge kan ha vært en hendelse i Helges liv som har vært så traumatisk at han ubevisst har ønsket å gjenskape traumet. Likevel er dette en teori som burde påpekes ettersom det kan ha ligget et ubevisst behov i Helge Fossmo. Et behov for å oppnå kontroll over en situasjon han følte seg maktesløs i, ved å kontrollert gjenskape situasjonen med Sara Svensson. Både mestringsavsnittet og dette avsnittet har sett nærmere på *hvorfor* religiøse ledere utøver makt og kontroll over sine sektmedlemmer. Dette har likevel bidratt til å hente frem informasjon rundt makt og kontroll i sektmiljøer som kan bidra med større forståelse og innsikt rundt hendelsen i Knutby-menigheten. For å besvare oppgavens problemstilling, må *hvordan* makt og kontroll over sektmedlemmer forekommer betraktes nærmere. Neste avsnitt vil gjøre dette ved å se på det biologiske psykologiske aspektet av tilknytningsmetoden.

1.4 **Oksytocin hormonet.**

Religion kan bidra til velvære, ettersom religiøsitet er en tilstand hvor man kan være tilfredsstilt mentalt. Religiøsitet kan betegnes som en velvære fordi man kan ha funnet et meningsfylt liv. Velvær kan også tilknyttes følelsen av tilhørighet til en gruppe med de samme overbevisningene som en selv, og til noe utenfor som er større en seg selv. *Oksytocin* er et hormon som ofte er omtalt som velvære- eller tilknytningshormonet. Hormonet ble oppdaget i 1906 av den britiske fysiologen Sir Henry Dale som bemerket hvor vesentlig dette hormonet var ved fødsel og under amming.²³⁵ I senere forskning har man sett at dette hormonet spiller en svært stor rolle og finnes både hos menn og kvinner ettersom det virker på tilknytning til andre mennesker. Det er ikke et hormon som bare går gjennom blodstrømmingene, det har også en effekt på hjernen som en nevrotransmitter. Nevrotransmittere er en kjemisk forbindelse mellom nerveceller. Dopamin og serotonin er eksempler på nevrotransmittere. Det er blitt bevist gjennom forskning at oksytocin virker på hvordan sosiale tilknytninger forekommer og i en prosess der tillit etableres.²³⁶ En studie av oksytocin hormonet har vist at gjennom kjærlige berøringer utløses oksytocin i kroppen, og dette gir en god følelse som gjør at individet ubevisst føler en tilknytning til aktøren.²³⁷ Knutby-menigheten brukte lovebombing i tilknytningsprosessen. Lovebombing går ut på å

²³⁵ Kerstin Uvnäs Moberg, *The oxytocin factor: tapping the hormone of calm, love and healing* (London: Pinter and martin, 2011), 3.

²³⁶ Ibid., 4.

²³⁷ Ibid., 65.

overøse den mulige rekrutterte med omsorg og forståelse, samt klemmer og kjærlige berøringer. De nyankomne opplevde en kjærlighet som var tilknyttet menigheten, og som ble vist gjennom en broderlig og søsterlig kjærlighet i ånden av medlemmene. I religionsvitenskap har det vært forstått at lovebombing virker innbydende i den forstand at de rekrutterte får en positiv assosiasjon til sekten, fordi de blir møtt av mennesker som viser dem kjærlighet. Denne oppgaven foreslår at den fysiske berøringen utløser oksytocin i kroppen som virker på tilknytningen. Utløsing av oksytocin gjør at de nye medlemmene føler en tillit til sekten, og slik oppstår ønsket om en tilknytning. Kjærlige ord og berøringer var noe som ble praktisert ofte i Knutby-menigheten, noe som kunne være med på å forsterke følelsen av å være knyttet til menigheten og dens sosiale liv. Lederne i Knutby-menigheten etablerte en tillit til rekruttene ved å utøse en kjærlighet over de, slik kunne tillitsforholdet også utnyttes.

1.5 Lydighet.

Lydighet er et grunnleggende trekk i det sosiale liv fordi det innebærer å følge en ordre eller beskjed. Lydighet betraktes som en positiv handling, ulydighet på den andre siden straffes. En lydighetshandling er tilknyttet det etiske. Noen ganger bryter disse lydighetshandlingene med verdier og normer, som for eksempel beordringer om å drepe i krig. Psykologen Stanley Milgram mente at lydighet var en psykologisk mekanisme som binder sammen den individuelle handlingen med et politisk mål.²³⁸ Han utførte et forsøk angående lydighet overfor autoriteter. Forsøket bestod av tre personer: en forsøksleder som var autoritær, en lærer som var selve forsøkspersonen og en elev som var skuespiller. Autoriteten av forsøkslederen ble uttrykket gjennom hans antrekk og strenge fremtoning. Både eleven og forsøkslederen var en del av eksperimentet. Eleven, som ble holdt ute av syne men med lydforbindelse til forsøkslederen og læreren, skulle være tilknyttet et apparat som ga elektriske støt som ikke var synlig for forsøkslederen eller læreren. Forsøkspersonen skulle gi eleven elektrisk spenning når det ble gitt feil svar, og denne spenningen skulle øke etter hvert galt svar. I virkeligheten fikk ikke eleven elektriske sjokk, men dette ble holdt skjult for forsøkspersonen. Sjokkgeneratoren kunne opplyse om hvilken styrke som ble gitt der den

²³⁸ Odd Wormnæs, *Vitenskap: enhet og mangfold* (Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1996), 157.

øverste bryteren var merket «Fare, alvorlig støt». Milgram ville se om forsøkspersonen var villig til å fortsette å øke styrken på støtene ved at forsøkslederen kunne si faste fraser som kunne oppmuntre til å øke styrken.²³⁹ Resultatene av dette kontroversielle eksperimentet var overraskende. Langt over halvparten av forsøkspersonene var villig til å adlyde oppfordringen om å øke strømstyrken helt opp. Ut fra dette eksperimentet fant Milgram ut at mennesket ”er ekstremt villig til å gå nesten ubegrenset langt i å følge en autoritets ordre”.²⁴⁰

Ut fra dette forsøket kan man konkludere at vanlige mennesker er i stand til å begå grusomme handlinger om det blir beordret av et menneske som fremstår som autoritær. I en religiøs bevegelse kan Gud virke for den troende som den høyeste autoritet, og slik vil lydighet til Gud bli en naturlig del av den troendes liv. Hva som er Guds ordre, beskjeder og levemåte kan finnes i Bibelen, eller det kan bli formidlet av mennesker som hevder å kunne kanalisere og formidle Guds budskap. Sara Svensson opplevde at Gud ga henne en klar beskjed gjennom tekstmeldinger om å utføre en handling som stred imot hennes moralske prinsipper. Med utgangspunkt i Milgram-eksperimentet kan det tenkes at Guds autoritet hevet seg over Saras egne moralske prinsipper. Hun ønsket å vise lydighet overfor Gud, derfor var hun i stand til å begå denne handlingen. Gjennom etterforskningsarbeidet til politiet utredet, kom det frem at det var Helge Fossmo som hadde forfattet disse tekstmeldingene. På denne måten har Helge Fossmo manipulert Sara Svensson ved å gi en presentasjon som skjulte hans egentlige hensikt. Helge trengte en sterk autoritet som kunne befale hans vilje. Slik brukte Helge Guds autoritet for å manipulere Sara slik at han kunne kontrollere henne til å utføre hans ønsker, selv om det skulle gå i mot hennes moralske prinsipper.

1.6 Skyldfølelse.

Skyldfølelse er en følelse som oppstår når oppfattelsen av hva som er den moralske stand er overskredet. Denne følelsen er i nær relasjon til anger og ønsket om å gjøre det godt igjen. Det som avgjør den moralske stand er samvittigheten. Sigmund Freud omtalte dette som en kamp mellom id, ego og superego. Der superego fungerer som samfunnets normer og regler av hva som er akseptabelt, representerer id driftene, mens ego er forhandleren mellom

²³⁹ Ibid., 160-62.

²⁴⁰ Ibid., 173.

superego og id. Om ego lar id bli tilfredsstilt, kan samvittigheten komme frem og gi mennesket skyldfølelse. *Proessen* av Franz Kafka beretter om hovedpersonen K. som har en ekstremt utviklet skyldfølelse. Han venter på å bli henrettet, men han vet ikke hvorfor. Han blir passiv ettersom han kjenner en sterk skyldbevissthet og føler han uansett burde bli straffet.²⁴¹ I religion blir ofte denne skylden og skammen koblet til å gjøre feil eller synde mot Gud. Lederne kan påpeke synden, noe som vekker en følelse etterfulgt av skyldfølelse. Skyld er en følelse av å stå til ansvar eller regnskap for noe.

Den danske teologen Knud Ejler Løgstrup anmerket at det er menneskets gjensidige avhengighet av hverandre som gir et grunnleggende ansvar i forholdet til hverandre.²⁴² Mennesket lever av andres omsorg. Løgstrup sa ”Vi er hverandres verden og skjebne”.²⁴³ I en helt fundamental forstand er mennesker avhengige av hverandre og slik får man evnen til å kontrollere hverandres liv. Skyldfølelse kan oppstå når makten brukes over andres liv, og dette er på en måte som skader istedet for å gagne. Det er viktig å gjøre opp i forhold til Gud, å få tilgivelse slik at man kan stå ren og uklandret for Gud. Syndsbekjennelsen som sies i Den norske kirke føyer seg inn i denne tradisjonen. Bekjennelsen kan skape bildet av en Gud med en såret stolthet, en Gud som er skuffet over sine skapninger og må blidgjøres av menneskets anger og bekjennelse. Reell skyld omhandler erkjennelsen av ens egne eller andres handlinger og om å stå til ansvar for dette. Skyldopplevelsen eller skyldfølelsen er det indre varslingsystemet som forteller når noe galt er gjort, noe som har rammet andre, eller en situasjon der følelsen av å burde handle uteble.²⁴⁴ Skyldfølelse kan beskrives som en angstbetonet følelse i form av selvbekreidelser, anger og dårlig samvittighet knyttet til overjeget. Skyldfølelse antas å ligge bak selvpinning så vel som bak straffeprovoserende handlinger.²⁴⁵ Tidligere kom de viktige målestokkene for hva som var skyld fra kirken, mens moral og dannelsen kom fra domstolen og borgerskapet. Skyld skulle bæres og sones.²⁴⁶

For å oppnå makt og kontroll over troende er det å bruke deres skyldfølelse et effektivt middel. Helge Fossmo og Åsa Waldau skapte en skyldfølelse hos Sara Svensson ved å legge

²⁴¹ Monsen, *Det sårbare menneske*, 163.

²⁴² Trine Anstorp, Beate Indrebø Hovland og Elisabeth Torp, *Fra skam til verdighet: teologisk og psykologisk arbeid med vold og seksuelle overgrep* (Oslo: Universitetsforlaget, 2003), 48.

²⁴³ Ibid., 48.

²⁴⁴ Ibid., 121.

²⁴⁵ Ole Andkjær Olsen, *Psykodynamisk leksikon: den psykodynamiske psykologi frestillet i 548 encyklopædiske artikler og 313 korte biografier* (København: Gyldendal, 2002), 572.

²⁴⁶ Nia Karin Monsen, *Det sårbare menneske: en filosofi om skam, skyld og synd* (Bergen: Vigmostad & Bjørke, 2004), 168.

skyld på Sara for Helges utroskap. Denne skyldfølelsen var noe som gikk innover Sara, og hennes selvfølelse var ikke like høy som før. Det å ha ledet noen til utroskap var vanskelig for Sara å håndtere, ettersom hun i første omgang var informert om at dette var en kjærlighetshandling som var ren i Guds øyne, men som senere ikke ble akseptert. Da hun ble klandret måtte forholdet mellom Gud forandres slik at hun igjen kunne bli verdifull, både i menigheten og for Gud. Selv om hun angret, så det ikke ut til å forandre holdningen til Helge eller Åsa som var Guds formidlere, og hun kjente fortsatt på en skyldfølelse. For å gjenopprette forholdet måtte det et offer til. Skyldfølelsen som ble opprettet i Sara Svensson var noe som motiverte henne til å utføre handlingen av å begå et drap fordi belønningen ville være frihet fra skylden og skammen.

1.7 Utestenging fra sosialgruppen.

Det å oppleve utestenging fra sosialgruppen og å bli isolert fra en gruppe, kan være følelsesmessig utfordrende. Dette kan virke på selvfølelsen, altså en følelsesmessig opplevelse av ens identitet og sin verdi. Gudsforholdet styrkes av gjentatte opplevelser som gjerne er forbundet med sosiale grupper, som for eksempel utførelsen av en rite eller lovprisning²⁴⁷. Den sveitsiske psykologen Jean Piaget hevdet at mennesket i puberteten gjennomgår en følelsesmessig og sosial utvikling.²⁴⁸ Gjennom disse sterke følelsene som utvikles kan Gud bli en trøst i møte med vanskeligheter og realiseringen av at problemene overstiger egne krefter. Forholdet til andre mennesker forandres og man blir mer selvbevisst. Jean Piaget hevdet at tankegangen blir hypotetisk-deduktiv, noe som vil si at man blir i stand til å trekke konklusjoner på grunnlag av rene hypoteser. Når man blir tatt opp i en gruppe som man legger mye av sitt følelsesliv i, vil det skje en fremmedgjøring av selvet om man blir isolert fra denne gruppen. Selvet, en del av identiteten, har blitt en del denne gruppen. Sara Svensson opplevde denne sosiale ekskluderingen sterkt. Ingen fra Knutby-menigheten var særlig interesserte i å bevare henne som en del av gruppen. Den personene fra menigheten som hadde mest kontakt med Sara, fra menigheten var Helge Fossmo. Ettersom Sara var isolert fra resten av gruppen hadde hun nå bare Helge. Slik kunne Helge jobbe med å manipulere Sara uten forstyrrelser og innvendinger fra andre i menigheten. Da Sara fikk

²⁴⁷ Hviid, *Psykologi og religion*, 13.

²⁴⁸ Ibid., 39.

tekstmeldinger som ble tolket dit hen at hun skulle drepe Alexandra Fossmo, ville Sara spørre menigheten om råd og veiledning. Dette frarådet Helge henne, han forklarte at ingen andre ville forstå det. På denne måten satte han seg i en høy åndelig stilling der han hadde kapasitet til å tolke Guds budskap. Sara ønsket igjen å bli en del av menigheten og det sosiale livet, men dette kunne ikke skje med mindre hun ble fri fra skylden. Denne skylden kunne bli slettet om hun var lydig mot Guds vilje og utførte hans handling. Etter hammernatten ble Sara utvist fra menigheten. Igjen var det bare Helge Fossmo som hadde kontakt med henne i denne perioden, og overbeviste henne om at hun måtte utføre handlingen Gud hadde befalt om hun ønsket å få tilbake Guds nåde. Ettersom Sara Svensson ikke hadde noen andre å forholde seg til enn Helge, ble dette den eneste sannheten hun kunne forholde seg til.

1.8 Oppsummering

Denne delen har sett på den indre prosessen av hva som foregikk i menigheten av hvordan makt og kontroll kunne oppstå. Sektmedlemmenes identitet kan bli forankret i menigheten, noe som gjør at de føler en veldig sterk tilknytning ettersom denne individualiteten ikke eksisterer i noen andre sosiale grupper. Behovet for å mestre tidligere hendelser i livet kan være en av årsakene til at mennesker søker religion. Opplevelser som har gjort inntrykk på mennesket kan skape et behov for gjentakelse, for at man kan tilegne seg kontroll over en tidligere ukontrollerbar situasjon. Dette kan ha vært årsaken til at Helge Fossmo hadde et behov for å utsette Sara Svensson for de samme påkjenningene han selv gjennomgikk i sitt forhold med Åsa Waldau. I tilknytningsprosessen brukte Knutby-menigheten lovebombing for å etablere et tillitsforhold som tilknytter rekrutter til menigheten. Oksytocin er et hormon som virker i en slik sammenheng, og forklarer denne tilknytningen på det biologiske planet. Stanley Milgram fant ut at mennesker kan være i stand til å gå langt i å følge en autoritetsordre. Om pastorene i Knutby-menigheten beordret Guds vilje var dette en lydighet som måtte følges, selv om det kunne stride imot ens egne prinsipper. Når denne moralske standen ble overskredet, oppstod en skyldfølelse som kan virke på individets selvfølelse. For å gjenskape selvfølelsen må noe gjøres som en soning. Denne soningen kunne bli formidlet gjennom et offer. For Sara Svensson ble dette offeret forstått som livet til Helge Fossmos kone. Denne delen har betraktet individene i menigheten og hvordan menigheten kunne virke på individet. På hvilken måte menigheten som helhet kunne påvirke individene blir behandlet i neste del.

Del 2

Det ytre

Denne delen tar opp de ytre prosessene av Knutby-menigheten som var med på å tilrettelegge makt og kontroll for de religiøse lederne. Denne delen vil ta opp hva som gjør Knutby-menigheten til en sekt: deres ideologi, deres tolkning av Bibelen og deres teorier rundt profetier og læren om onde krefter. Ideologien til menigheten er for denne masteroppgaven forstått som noe som er inkorporert i menighetsgruppen, og går inn under fenomenet hjernevask. Først vil denne delen betrakte Knutby-menigheten som en sekt ved å trekke frem de ulike definisjonene som ble brukt i teorien. Oppgaven vil sette teorien som ble funnet om sekten opp mot Knutby-menigheten og videre vil oppgaven betrakte hvilken sekstypologi av Bryan Wilson man kan plassere Knutby-menigheten inn under. Deretter vil denne delen se på hvilken måte menigheten tolket Bibelen. Etter dette vil oppgaven ta for seg på hvilken måte de sentrale lederne i Knutby-menigheten kan omtales som karismatiske for deretter å betrakte profetienes status i menigheten og menighetens læren og tro på onde ånder/krefter. Avslutningsvis vil det være en oppsummering av hva denne delen har omhandlet.

2.1 Det som innebærer at Knutby-menigheten kan omtales som en sekt

Gjennom teorien som har blitt opparbeidet ble det nevnt at en sekt betegnes av et frivillig medlemskap.²⁴⁹ Knutby-menigheten består av voksne mennesker som hver har valgt å bli medlem av menigheten. Medlemskapet i Knutby-menigheten, slik som den ble kjent i 2004, var bygget på et frivillighet medlemskap. Ved å se på de sentrale skikkelsene i Knutby-forsamlingen fra den tiden, forstås det slik at de hadde en overbevisning eller følte et kall om å være med i prosessen for å utarbeide menigheten. Karl-Erik Nylund definerte en sekt som

²⁴⁹ Jenkins, *The next Christendom*, 157.

en religiøs retning som praktiserer en verdensoppfatning som den etablerte samfunnsstrukturen ikke deler.²⁵⁰ Knutby-menigheten hadde et verdenssyn som de fleste i samfunnet ville stille seg kritisk til. Per Kværne og Kari Vogt definerer en sekt som en gruppe som skiller seg på visse områder fra den allment aksepterte religion den har formet seg ut fra.²⁵¹ Den nåværende allment aksepterte strukturen forstås som kirken, noe som Knutby-menigheten skiller seg fra på mange områder ettersom den hadde en annen praksis. Her kan Max Weber sin dikotomi mellom kirke og sekt nevnes som holdt et skille mellom den allmenne religion og ulike religiøse grupper.²⁵² Knutby-menigheten hadde sitt utspring fra kristendommen, men vektla andre områder enn hva kirken gjør, som for eksempel profetier. Knutby-menigheten praktiserte ikke et lederskap av utdannede prester eller en begrenset emosjonalitet i prekenene. Kirken holder klare linjer mellom det hellige og profane, mens i Knutby-menigheten kunne dette flyte inn i hverandre ettersom det guddommelige var en del av dagliglivet. På denne måten ble det stilt høye krav til medlemmene i Knutby-menigheten, der omtrent enhver handling som ble utført måtte være av Guds vilje.

I Knutby-menigheten var det krav om et aktivt medlemskap med bønnegrupper, sosialisering, treningsskole og total underkastelse for sektens ideologi. Knutby hadde også en annen struktur i menigheten i henhold til ledelse, tilbedelse og engasjement enn kirken. I forsamlingen var det en aksept for religiøs spontanitet med engasjerende og emosjonelle møter, slik det generelt er i pinseforsamlinger. Ut fra historien til de sentrale aktørene i Knutby-menigheten, vises det at de utnevnte pastorene i Knutby-menigheten ikke hadde noen formell utdanning utover å ha gått på bibelskole.²⁵³ I en bibelskole samles mennesker som er interessert i å utvikle sitt eget trosliv gjennom tolkninger og diksjonen rundt bibeltekster. De fleste i menigheten hadde lavere utdanning. Knutby-menigheten hadde ikke behov for en omfattende utdanning for å kunne sette seg inn i forsamlingens ideologi. Derfor tiltrakk den heller ikke mennesker med høyere utdanning.

Fra teorien kom det frem at det er flest unge mennesker som ønsker å konvertere til et sektmiljø.²⁵⁴ Knutby-menigheten fikk en laveresnitt alder da Kim Wincent og Åsa Waldau

²⁵⁰ Nylund, *Att leka med elden*, 39.

²⁵¹ Kværne, *Religionsleksikon*, 328.

²⁵² Eliade, *The encyclopedia of religion*, 155.

²⁵³ Lundgren, *Knutby-koden*, s 56

²⁵⁴ Sveinall, *Troende til litt av hvert*, 22.

begynte med sin rekruttering av nye medlemmer. De trengte et større omfang for å oppfylle profetien om at ilden skulle starte fra Knutby og spre seg. Ved at Åsa inviterte mennesker fra ulike bibelskoler i Sverige til Knutby-menigheten fikk menigheten raskt en snittalder som var relativt lav. Her fant hun unge mennesker som allerede hadde en interesse for det kristne karismatiske livet.

I samfunnet for øvrig er det ikke lengre i like høy grad et klassesystem som før i tiden, men det er en fortsatt forskjell på ulike miljøer. Medlemmene av Knutby-forsamlingen kom fra det som omtales for middelklassen. Sveinall påpekte at mennesker fra denne klassen lar seg lettere rekruttere til sekter. Dette kan muligens ha med at arbeiderklassen har en iboende skepsis mot å bli utnyttet, mens overklassen har de fleste behov allerede dekket.²⁵⁵

Kjønnspektivet i Knutby-menigheten var delt. Det eksisterte en likhet mellom kjønnene i tilbedelse, men ikke i hjemmet. Dette kan forklares med at Jesus hadde hatt kvinnelige disipler, som Maria Magdalena, og menigheten ønsket å følge Jesus eksempel. Slik var det mulighet for kvinnelige pastorer i menigheten som hadde like stor innflytelse som de mannlige, eksempelvis kan Åsa Waldau trekkes frem. Utenom tilbedelsen ble det praktisert forskjellsbehandling mellom kjønnene hvor mannen var overhodet. Kvinnen var skapt som en hjelper for mannen. Her kan for eksempel det første ekteskapet Sara Svensson inngikk nevnes. Ekteskapet mellom Sara og Jonatan ble gjort uten kjærlighet fra hennes side, men for å benefisere mannens rolle i menigheten. Kvinnene ble vurdert som en hjelpende faktor i mannens åndelige vekst. Ekteskapene som ble inngått i Knutby-menigheten var ekteskap av en endogamisk art. Endogami betyr at ekteskap blir inngått innenfor den sosiale gruppen.²⁵⁶ En mulig forklaring kan være at medlemmene av menigheten foretrakk å inngå ekteskap med andre medlemmer i sekten fremfor ekteskap med noen utenfra for slippe å omgås med omverden. Dette kan være med på å forsterke en gruppementalitet hvor det blir «oss mot dem». I en slik prosess tar menigheten en viss avstand fra omverdenen, noe som kan ha sammenheng med deres oppfatning om at verden bare var en midlertidig venteplass før det guddommelige riket.

Knutby-menigheten var opptatt av tilknytningen og forholdet den troende hadde med det religiøse, og her var frelsen et vesentlig aspekt ved menigheten. Prekenene kunne omhandle

²⁵⁵ Sveinall, *Troende til litt av hvert*, 19-20.

²⁵⁶ Stålsett, *Spirits of globalization*, 119.

livet før en var frelst og hvor mye bedre det var blitt etter slik som Åsa Waldau sine gripende prekener kunne demonstrere. Frelsen er noe som blir gitt idet den troende bestemmer seg for å leve for/sammen med Jesus. Slik kunne ”den onde forbannelsen” som var en konsekvensen av det som skjedde i Edens hage, bli løftet, og den troende ble fylt med en kjærlighetskraft. Den ene pastoren i Knutby-menigheten, Kim Wincent, kunne berette om en slik hendelse som gjorde at hans liv som rusnyter forandret seg. Det er Gud som virker i mennesket gjennom denne oppfyllingen av kjærlighetskraften som gjør mennesket i stand til å handle ut fra Guds vilje. Denne kjærligheten gjør at man er i stand til å vise medlidenhet og barmhjertighet. Det å motta Den hellige ånd gir en kjærlighet som uttrykker en norm for hva som er rett og galt, noe som omdanner kjærligheten til en lov.²⁵⁷ Den hellige ånd virker som menneskets samvittighet, en veiviser på hva som er rett og galt etter Guds vilje. Lederen som er utvalgt av Gud er sterkt tilknyttet det Guddommelige og veileder derfor i den moralske orden.

Ernst Troeltsch kalte dette for idealistisk mystikk, noe som omhandler en forening mellom den troende og Gud. Pinsebevegelsens fokus på foreningen mellom den troende og Gud deler likhetstrekk med nyreligiøse bevegelser. Gud blir på en måte kanalisert av den troende ved at man mottar beskjeder eller taler i tunger, og slik skjer det en forening mellom Gud og mennesket som formidler et viktig budskap fra et annet virkelighetsplan. Pinsebevegelsen mener denne foreningen skjer gjennom Den hellige ånd. Troeltsch hevdet at det moderne samfunnet ville bli mer rettet mot det åndelige og den indre opplevelse, noe som ikke nødvendigvis behøvde å være forbundet til et fellesskap.

Ernst Troeltsch hevdet at sekten var noe som var mer eksklusivt enn kirken, ettersom sekten var et fellesskap der det guddommelige ble mer direkte og det var et ønske om personlig perfektion noe han kunne bli identifisert som en kjærlighetsinspirerende kommunikasjon. I Knutby-menigheten var det et sterkt fokus på å uttrykke kjærlighet, både en guddommelig kjærlighet og kjærlighet blant sektmedlemmer både fysisk og verbalt. Den guddommelige kjærlighet ble opplevd direkte, ikke bare som en intens indre opplevelse, men også som en del av dagliglivet. Det å vise Guds kjærlighet ble uttrykt ved å leve etter Guds vilje, som ble overholdt av lederne. Dette var med på å gjøre menigheten eksklusiv ettersom det krevde

²⁵⁷ Ibid., 119.

vilje og styrke å leve livet ut fra de religiøse overbevisningene, noe som gjorde at denne livsstilen var forbeholdt de som var dedikert til sin tro.

Innenfor Bryan Wilson sine *syv ulike idealtyper av sekt* ble det vanskelig å kategorisere Knutby-menigheten i en sekttype. Knutby-menigheten faller mellom to sekttyper: den revolusjonære sekt og omvendelsessekten. Den revolusjonære sekten har fokus på profetier og prediksjoner. Her er verden i en evig kamp mellom det gode og det onde, og de troende er Guds instrumenter i ventetiden. Disse har en fiendtlig innstilling til sosiale reformer, noe Knutby-menigheten ut fra empirien ikke synes å ha hatt. Knutby-menigheten var profetifokusert, men den var også interessert i å omvende mennesker til tro. Dette var noe menighetens profeti omhandlet. Dette betyr at de også kan omtales som en omvendelsessekt som har fokus på misjonering. Knutby-menigheten ønsket å gi innsikt til andre mennesker om deres profetier og budskap, slik at flere mennesker kunne bli en del av deres trosoppfatning. Profetier og prediksjoner kan være med på å legitimere makt og kontroll over sektmedlemmer ettersom profetiens viktighet blir tolket av lederne. Misjonering kan være med på å underbygge lederne og profetienes autoritet ved å vise til at nye mennesker lar seg overbevise.

2.2 Bibeltolkning

Knutby-menigheten kan omtales som en fundamentalistisk forsamling. Fundamentalisme er en forståelse av hvordan den hellige teksten skal bli lest og implementert. Slik blir det anvendt tolkninger av skriften som bygger på egne prinsipper. Dette kan vises gjennom hvordan Helge Fossmo og Sara Svensson tolket at det å begå et drap er gyldig om det er Guds vilje. Her brukte de historien om Abraham som skulle ofre sin sønn Isak for at de kunne legitimere viktigheten med at Guds vilje måtte bli overholdt. Det kan tolkes som at Helge og Sara forstod det slik at Guds vilje kunne gi en lisens til å drepe. Slik ble oppfatningen om at blodofring er en gjerning som fortsatt kunne kreves av Gud. Ofring kan bli tolket som en handling som utgjør en positiv forening ettersom handlingen som gjøres er ut av kjærlighet til Gud. Ut fra historien om Abraham kan man se en forskjell på et offer og et rituell drap. Ritualdrap er gjort med formål om å bruk den døde kroppen i ritualen som en kraftfull substans for å utøve magi. Offer er forstått som å overbringe, noe der det opprettes en kontakt mellom giver og mottaker. Hensikten med et offer kan være en soning som sletter det urene.

Det å gi et offer i soning var nødvendig for Sara Svensson etter at hun ble klandret av både Åsa og Helge for å ha fristet Helge til utroskap. Hun ble fortalt at det var bare en utvei for å gjeninnføre sin egenverdi det var å være lydhør overfor Guds vilje.

I Knutby-menigheten brukte de ikke en teologisk hermeneutikk, altså å tilegne en helhetlig forståelse og tolkningen av Bibelen. Det er viktig å ha kjenneskap til det historiske bakteppet før meningen av budskapet kan settes i en kontekst.²⁵⁸ Første mosebok 22 omhandler Abrahams sin ofring av sønnen Isak. Dette bygger på oppfatningen av at Abraham kanaliserte Gud slik at han forstod Guds vilje. Knutby-menigheten var opptatt av den direkte tale Gud hadde med et menneske. De leste bare at Gud var i kommunikasjon med Abraham, og Abraham var lydig mot Guds vilje, selv hvor vanskelig og ulogisk handlingen kunne være å utføre. Det å lytte til Guds ord og handle etter Ånden var noe som ble vektlagt i menigheten. Ved å lese Bibelen ordrett mister man mye av betydning av skriftens. I dette tilfellet er det unnlatt å forstå at pakten mellom Gud og Abraham ligger på Abrahams arving, Isak. Pakten mellom Gud og hans folk er bygget på innvielsen av den førstefødte sønnen. Slik symboliserte offeret noe veldig annerledes fra retten til å drepe.²⁵⁹ I Knutby-menigheten var Sara aldri Abraham, hun spilte rollen til Isak i Helges univers. Sara var en person Helge var villig til å ofre for sitt eget formål for Knutby-menigheten.²⁶⁰

Det å bruke bibelvers som ble tatt ut av kontekst for å underbygge en tanke eller idé, forekom flere ganger i Knutby-menigheten. Eksempelvis kan bibelverset Helge Fossmo fant som ga rom for tolkning om Åsa som Jesu brud trekkes frem. Brudemystikk er gjennomgående i Bibelen der dette er forstått som en forening mellom den troende og det guddommelige. Veien for den troende leder frem mot et møte med Gud. I *Den indre borgen* (1577) skrevet av Teresa av Avila sammenlignes dette møtet med et bryllup, og Teresas mystikk plasseres derfor i kategorien brudemystikk.²⁶¹ I det åndelige bryllupet forenes sjelen med Gud akkurat som en brud forenes med sin brudgom. Denne brudemetaforen er brukt som en beskrivelse for å kontekstualisere en opplevelse som kan være uhåndgripelig. Ettersom brudemystikk er et gjennomgående tema i Bibelen, blir det derfor merkelig at et bibelvers henviser til en bestemt kvinne som skal være den fysiske bruden til Kristus. Dette gjør mennesket mer likestilt med det guddommelige, som er med på å gjøre det hellige og profane mindre tydelig.

²⁵⁸ Hallvard N. Jørgensen, *Abraham og Isak*, 11.12.2012 <<http://www.minervanett.no/abraham-og-isak/>>

²⁵⁹ Stålsett, *Spirits of globalization*, 125.

²⁶⁰ Ibid., 125.

²⁶¹ Teresa av Avila, *Boken om mitt liv*. Oversatt til norsk av Olaug Berdal. (Oslo: Aschehoug, 2008), s 22

Det kan være en fare med tolke Bibelen uten det historiske bakteppet, slik at det kan brukes i en ønsket kontekst. En tekst står åpen for flere tolkninger. Skriftstedet der tolkningen blir gjort kan være med på å underbygge det som er Guds mening for den troendes liv. Tolkningen blir utført av mennesker som alle har ulik bakgrunn og forutsetning som tolkningen blir basert på. Om dette mennesket har en sterk autoritet legger frem en tolkning med en hensikt kan det få konsekvenser. Dette gjør at mennesker har tillit til tolkningen som er gjort av lederen og kan ut fra det betraktes som holdbar. Helge Fossmo og Sara Svensson en tolkning av tekstmeldingene hun fikk, noe som påvirket hennes handling. Hvordan Knutby-menigheten tolket Bibelen er en brikke i oppnåelsen av makt og kontroll.

2.3 Profetienes rolle i menigheten og den kosmiske kampen.

I Knutby-menigheten var det to profetier som hadde stor autoritet. Den ene var profetien om at Knutby var plassen der ilden skulle spres fra. Den andre omhandlet en kvinne som skulle være forløperen for denne spredningen. Profetier er et budskap gitt av Gud gjennom en personlig åpenbaring. Profetiene fikk autoritet i menigheten fordi man så dem gå i oppfyllelse. Da Åsa Waldau kom til Knutby-menigheten og representerte hun den kvinnen som skulle spre ilden. Treningsskolen var en del av oppfyllelsen av den andre profetien. Dette var starten på oppbygningen og utrustningen av mennesker fra hele Sverige som ble knyttet til Knutby. Gud har kjennskap til fremtiden, og profetienes oppfyllelse underbygget dette. Nostradamus er vel kanskje den mest omdiskuterte profeten i nyere tid der han skal ha forutsett både tvillingtårnenes fall 11.september, atombomben og prinsesse Dianas død.²⁶² De som kanalisere og formidler Guds plan får stor autoritet i menigheten. Profetier har vært en sentral del i religioner som islam og kristendom fordi de henviser til en åndelig innsikt som overføres via en direkte kommunikasjon med Gud. Slik har profetier og profeter autoritet i religiøse kontekster. Sammenlignet med nyreligiøse bevegelser er det et stort marked av mennesker som hevder de har en clairvoyant innsikt og kan lese menneskers fremtid eller komme i kontakt med avdøde sjeler. Clairvoyance kan forstås som å være i kontakt med et annet virkelighetsnivå der fremtidige hendelser kan bli forutsett. Beskjeder gitt fra ”den andre

²⁶² Strange science.com, ”Top 10 Nostradamus predictions”, <<http://science.discovery.com/strange-science/10-nostradamus-predictions.htm>>

siden” kan påvirke mennesker, om det så er for å dedikere sitt liv i en vekkelse som spres gjennom landet eller hvilken studieretning man skal velge.

Knutby-menigheten var fokusert på disse to profetiene, og det var dette som gjorde sekten unik. Profetiene kunne tolkes som at Gud hadde et budskap og en plan om Knutby-menigheten. Da profetiene ble oppfylt underbygget dette Guds innvirkning i menigheten. Dette ga en sterk autoritet til lederne, som kunne kanalisere Guds vilje til menigheten. Knutby-menigheten hadde derfor en autoritet som automatisk ga en sterk innflytelse på de som var forbundet til forsamlingen.

Knutby-menigheten hadde en forestilling om at det foregikk en kosmisk kamp mellom det gode og det onde. Forsamlingen inkorporerte læren om hvordan djevelen kunne virke blant mennesker. Forståelsen av demoner er basert på hva Bibelen forteller. I Lukas 4:35 står det for eksempel om hvordan Jesus maner en ond ånd ut av kroppen til en mann. Knutby-menigheten trodde at onde ånder eller demoner kunne sette seg i kroppen, slik som Helge opplevde da han var syk og måtte kjempe mot disse kreftene. Dette var krefter som kunne vises fysisk på kroppen ved store anfall eller ved at han kunne bli midlertidig blind. Det var et dualistisk verdenssyn Knutby-medlemmene levde etter. Dette var en verdensoppfatning som kunne gi en forklaring på hvorfor Helge fikk diabetes og at Helge hadde blitt fristet til utroskap. Det var en skyldbevissthet utenfor menneskets synlighetskrets. Det var ikke nødvendig å innrømme skyld, ettersom den kosmiske kampen kunne legitimere årsaken til enkelte hendelser. Slik gjenopprettet Helge Fossmo sin status i menigheten ved ikke å innrømme utroskap, men ved å anerkjenne at han var blitt forført av en ond ånd. Den kosmiske kampen utspilte seg i Knutby-menigheten mellom det gode som var menigheten og dens ledere og det onde som var krefter som besetter seg i kroppen og sinnet. Det at demoner var ute etter å ta Helge, betydde at han var en såpass viktig person i menigheten at han var verdt å svekke. Helge Fossmos utsettelse og overvinning av de onde krefter var med på å legitimere hans betydning i menigheten.

2.4 Lederskapet i Knutby-menigheten.

I Knutby-forsamlingen ble det utøvet et apostolisk lederskap, noe som betyr at lederne i forsamlingen var innsatt av Gud og lønnet av menigheten. Dette gjorde at lederne formidlet en direkte kommunikasjon mellom Gud og menigheten som gjorde at det oppstod en høyere maktkonsentrasjon. Det var en sentralisert maktstruktur i Knutby-menigheten som hadde et strekt internt hierarki.²⁶³ Sara Svensson ble i begynnelsen sett på som en veldig ren person som hadde kapasiteten til å høre Guds ord. Det å være ren i ånden ble forbundet med å være nær Gud. Selv om Sara kunne kanalisere Guds ord hadde hun ikke autoritet på samme måte som Helge Fossen og Åsa Waldau. Dette kan skyldes at hun ikke var blant Guds utvalgte til å ha lederskap. Både Åsa og Helge ble sett på som et kommunikasjonsledd mellom Gud og menigheten. Åsa hadde den klareste kommunikasjonen med Gud ettersom Gud hadde et helt unikt bånd til henne, noe som gjorde henne til den øverste autoritet i menigheten. Lederne hadde stor myndighet til å bedømme handlinger. Asbjørn Dyrendal skrev i artikkelen ”Religiøs organisering og maktmisbruk” at jo mer makt som er konsentrert og jo mindre uavhengig kontroll som finnes, jo mer øker faren for maktmisbruk.²⁶⁴ I Knutby hadde lederne en stor innflytelse på menigheten, det ble ikke stilt spørsmål ved deres handlinger ettersom de var spesielle for Gud. Medlemmene av menigheten, og da særlig Sara Svensson, hadde stor tillit til Helge Fossmo. Det var mulig å holde deres seksuelle forhold skjult fra forsamlingen over lengre tid på grunn av størrelsen, makten og den hierarkiske strukturen i menigheten. Det at Helge var gitt tillit og makt gjorde at han ikke behøvde å stå til regnskap for sine handlinger, noe som kunne øke fristelsen til å utøve maktmisbruk.²⁶⁵

Det har gjentatte ganger gjennom empirien blitt nevnt at både Helge Fossmo og Åsa Waldau var to karismatiske pastorer. Med Helges enorme bibelkunnskap og Åsas unike tilstedeværelse, utgjorde de sammen nærmest det perfekte lederskap. Det er bare gruppen som kan anerkjenne det karismatiske. Et bevis for Helge og Åsas karismatiske posisjon var menighetens hengivenhet til disse personene. Åsa fikk en ekstra god behandling av medlemmene ettersom hun var Jesu brud. De fleste karismatiske ledere representerer gjerne et brudd med tradisjonene for å danne grunnlag for en ny tro. Åsa Waldau og Helge Fossmos

²⁶³ Dyrendal, ”Religiøs organisering og maktmisbruk”, 12.08.04, <<http://www.forskning.no/artikler/2004/august/1092042590.89>>

²⁶⁴ Ibid.

²⁶⁵ Ibid.

tolkning av brudemystikken brøt med den allmenne forståelse av betydningen. Max Weber definerte karisma som en unik kvalitet iboende i personligheten som skiller mennesket fra det vanlige mennesket, og som derfor blir behandlet som et menneske med ekstraordinære krefter. Karismaen kan ikke oppnås av det vanlige mennesket ettersom det er en guddommelig gave og på dette grunnlaget behandles individet som en leder. Det er alltid en risiko for at en leder kan misbruke sin autoritet om de hengivne tilhengerne er villige til å utføre dens befalinger. Slik kan det oppstå et maktmisbruk.

I Knutby-menigheten ble det praktisert et teokratisk styre, som betyr at forsamlingen var styrt av Gud. Hierarkiet bestod av at pastorene overvåket om medlemmene av menigheten overholdt Guds vilje. Slik ble Guds vilje en del av hverdagen til medlemmene av Knutby-forsamlingen. Det var pastorenes oppgave å fortelle den enkelte om han eller hun handlet rett eller galt ut fra Guds vilje, ettersom de var Guds utvalgte til å kunne formidle denne beskjeden. Slik fikk pastorene i menigheten en stor innflytelse over sine medlemmer. Enkelte medlemmer kunne få streng beskjed om at lederne fikk inntrykk av at de ikke levde etter Gud. Eksempelvis kan hendelsen der et av medlemmene som ikke ga en tiende av sin lønn til menigheten trekkes frem.²⁶⁶ Lederne oppfattet det som å stjele fra Gud, noe sektmedlemmet fikk en streng beskjed om. Det ble stilt høye krav til medlemmene om hvordan de skulle leve sine daglige liv. Troen hadde en dominerende rolle i det dagliglivet. Slik kunne menigheten være med på innblandinger rundt den enkeltes liv og hvordan de levde sitt liv. Ved å bruke Guds vilje som autoritet for hvordan livet skulle leves ble sektmedlemmene kontrollert til å følge menighetens bestemmelser. Et hierokratisk styre ga stor makt til de religiøse lederne som skulle virke som overhoder for menigheten. Alle som kjente skriften og som levde med Ånden kunne skille mellom rett og galt av Guds ønske. Slik kan det forstås at det ikke bare var lederne som pliktet å si ifra om medlemmenes overholdelse av Guds ord, ansvaret for gruppens perfeksjon lå hos alle. Lederne var autoriteten som hadde det absolutte ordet i Guds styre ettersom de var et bindeledd mellom Gud og forsamlingen. Knutby-menigheten var innforstått med det teokratiske styret, noe som forteller at forsamlingen hadde et ønske om å bli veiledet og kontrollert i veien mot et perfekt trosliv.

²⁶⁶ Sjöberg, *Barnepiken i Knutby*, 67.

2.5 Oppsummering

Denne delen har sett nærmere på menighetens ytre form, altså hvordan menigheten ønsket å tolke Bibelen og hvordan dette unnlot å få med den helhetlige forståelsen av teksten. Denne delen har også sett på forsamlingens forhold til profetier, og hvordan dette gjorde Knutby-menigheten unik. Deres dualistiske verdenssyn var også vesentlig å ta med ettersom onde krefter kunne bli brukt som en forklaring på hendelser som skjedde. Denne delen har også sett på lederne som karismatiske og hvilken makt dette ga lederne i menigheten. Knutby-menigheten kan beskrives som en sekt ettersom det er en religiøs retning som praktiserer en annen verdensoppfatning enn det den etablerte samfunnsstrukturen deler. Og menigheten er en gruppe som skiller seg på visse områder fra den allmenne aksepterte kirke. Denne delen har sett på Knutby-sekten som en helhetlig menighet, et sted hvor ideologien var iboende og hvor de karismatiske lederne kunne regulere forsamlingens liv, lik en celle der cellekjernen styrer funksjonene som er med på å avgjøre cellens helhet. I hjernevaskingsprosessen er det ideologien eller gruppens helhetlige oppfatning som blir overført til de nyankomne. Måten ideologien blir overført på skjer gjennom møte med mennesker. Det er i møtet mellom mennesker prosessen finner sted der det enkelte individet påvirkes av den helhetlige oppfatningen.

Avslutning

Denne masteroppgaven har sett på hvilken måte karismatiske religiøse ledere skaffer seg makt og kontroll over sine sektmedlemmer. Gjennom oppgaven har det kommet frem at individualiteten har en del å si for menneskets selvfølelse. Individualiteten er noe som kan bli bygget opp i en menighet. Om individualiteten kommer til uttrykk i menigheten, forankrer dette mennesket til menigheten ettersom individualiteten og selvfølelsen ikke får anerkjennelse utenfor forsamlingen. Det er lettere for en individualitet å bli bemerket i en mindre gruppe. Sekter er mindre grupper som vektlegger andre områder enn kirken. Dette gir sekten en annen verdensoppfatning. Slik kan man føle en tilknytning til en sekt som ser og anerkjenner mennesket, og derfor tiltrekkes oftere mennesker med et identitetsbehov til sekter. Et slikt identitetsbehov kan oppstå når mennesket opplever en rotløshet, altså en manglende tilhørighet. Ettersom sekten har en annen verdensoppfatning enn resten av samfunnet vil derfor aksept utenfor sekten være krevende. Slik blir medlemmenes identitet knyttet til sekten, og det oppstår en mentalitet av «oss mot dem».

En måte sekten kan tiltrekke seg nye rekrutter på, er ved å utføre en metode som kalles «lovebombing». Dette omhandler at den potensielle rekrutten blir overøst med kjærlighet og forståelse. I Knutby-menigheten utgikk denne lovebombingen gjerne på å vise kjærlighet gjennom fysisk berøring som klemmer, kyss og stryk. Slik ble det nødvendig for oppgaven å betrakte hvordan fysisk berøring faktisk virker på mennesket gjennom et biologisk psykologisk aspekt, og velværehormonet oksytocin ble behandlet. Dette er et hormon som blir utløst ved berøring og som virker på menneskets tillit og som senker terskelen for å danne tilknytning. Slik har denne masteroppgaven foreslått at sekter som bruker lovebombing med fysisk berøring av mennesker raskere opparbeider en tillit til de nye medlemmene, slik at mennesket føler en form for tilknytning til gruppen. Gjennom lovebombingmetoden kan menigheten rekruttere mennesker som har et behov for å oppleve at de blir ivaretatt av andre mennesker, altså mennesker som før har følt en manglende tilhørighet. Slik blir det nye medlemmet anerkjent og ivaretatt av menigheten. Menigheten gir mennesket en individualitet som forankrer det til menigheten.

En sekt kan tilby å dekke behovet for å føle tilhørighet til et felleskap og en verdensoppfatning. Sekter har ofte en hovedvekt på det emosjonelle, både i møtevirksomheter og ved personlige religiøse opplevelser. Sekten har fokus på voksendåp så vel som åndelig dåp som kan omtales som frelsen. Dette omhandler foreningen mellom Gud

og mennesket, en opplevelse som er vanskelig å beskrive. Dette er noe som virker i den troendes sjelsliv og som er med på å etablere en sterkere tro.

Menighetens ideologi blir presentert for rekrutten i denne tilknytningsprosessen. Slik kommer menighetens budskap og verdensoppfatning frem. Knutby-menigheten, som mange sekter, hadde en fundamentalistisk tilnærming til Bibelen. Bibelen ble oppfattet som ufeilbarlig på alle områder, men skrifttolkningen ble gjort ut fra egne prinsipper. Dette gjorde at den helhetlige meningen ble utelatt. Bibelen ble mer eller mindre tolket ut fra eget forbruk, som for eksempel ved bruken av et bibelvers for å underbygge at Åsa Waldau var Jesu brud, eller ved historien til Abraham der det ble tolket at Abraham på en måte fikk lisens av Gud til å drepe. Slike tolkninger kan gi konsekvenser. Guds ord tolkes og tillegges en annen kontekst uten at den helhetlige forståelsen er tatt i betraktning. Tolkninger av Guds ord skjedde innenfor profetiers budskap. Knutby-menigheten var en forsamling som var samlet rundt profetier, et budskap fra Gud om menighetens og ledernes viktighet i den siste tiden. Dette ga menigheten en særegen stilling. Den var utvalgt av Gud, noe som ga menigheten autoritet, og budskapet av profetien ble formidlet av lederne. Slik fikk lederne i menigheten en autoritativ stilling innad i menigheten. Dette fordi lederne var utvalgt av Gud til å motta budskapet som skulle formidles til menigheten. Lederne ble beskrevet som karismatiske noe som ga dem en lederposisjon i menigheten, men deres stilling som formidler av Guds ord og budskap ga dem et herredømme over menigheten. Menigheten ønsket å følge Guds ord for å leve rett og være lydig overfor Gud. Å leve etter Guds budskap kunne være utfordrende, men de som var dedikerte i sin tro kunne klare dette.

Lydighet er noe som er et sterkt ønske hos mennesker. Etter Stanley Milgram sitt eksperiment, fant han ut at mennesket er ekstremt villig til å gå nesten ubegrenselig langt for en autoritets ordre. Slik forklarte Milgram hvordan mennesker kan utføre handlinger som kan stride imot ens egne normer. For troende blir Gud den høyeste autoritet. Lederne i Knutby-menigheten, som kanaliserte og formidlet Guds budskap, ble derfor en autoriteter menigheten fulgte. Sara Svensson betraktet Helge Fossmo som en høy autoritet i menigheten, og var lydhør til hans formidling av det hun trodde var Guds ord. Om mennesket ikke er lydhørt overfor Guds vilje, kan dette gi skyldfølelse. Skyldfølelse virker på selvfølelsen til mennesket, og et behov for å gjøre det godt igjen oppstår. Skyldfølelse kan gjøre en handlingslammet, som K. i *Prosesen* av Kafka, eller det kan virke som en sterk drivkraft for en person som vil gjøre alt i sin makt for å gjenopprette sin selvfølelse.

Etter hvert ble linjene mellom det hellige og profane utvisket da det ble innført et teokratisk styre i Knutby-menigheten. Dette betydde at menigheten tildelte Gud den høyeste myndighet for hvordan livet skulle leves, og lederne fikk innflytelse til å bedømme om medlemmene levde etter Guds ord. Dette var en måte lederne i Knutby-menigheten å få kontroll på medlemmene i hverdagen. Ettersom lederne levde nært til Gud ble det ikke stilt spørsmål rundt deres handlinger. For å forklare ulike hendelser som kunne skje eller oppstå i menigheten kunne det bli forstått som et uttrykk for en kosmisk kamp. Dette gjorde at lederne ikke ble holdt ansvarlige for sine handlinger, og de var frie fra skyld. Dette forklarte Asbjørn Dyrendal at kunne føre til et maktmisbruk blant lederne.

En årsak til at maktmisbruk oppstår kan være at misbrukeren har et ubevisst behov for å gjenskape en tidligere traumatisk hendelse i eget liv, dette for å føle kontroll over hendelsen som fant sted. Et behovet for mestring kan oppstå i møte med utfordrende opplevelser som kan ha virket på menneskets livet ubevisst. Religiøse bevegelser kan besvare et slikt mestrings behov.

Om et av medlemmene i menigheten opplever en utestengning fra det sosiale miljøet, kan dette virke inn på selvfølelsen. Dette var noe Sara Svensson fikk oppleve. Menneskets selvfølelse blir sterkere ved å ta del i en sosial gruppe, ettersom dette gir anerkjennelse. Om mennesket derimot blir tilsidesatt, blir man mer sårbar. Sara Svensson var i denne tiden sårbar og hadde ingen andre å rådføre seg med enn Helge Fossmo. Sara betraktet Helge som en autoritativ person, og derfor fikk han veldig sterk innflytelse over henne. Sara ønsket å gjenopprette sin selvfølelse, som hadde vært sterk da menigheten hadde anerkjente hennes renhet og nære forhold til Gud. I et slikt tilfelle ble Sara lettere å utnytte og manipulere.

Asbjørns Dyrdals hypotese ”jo mer makt uten uavhengig kontroll, desto større sjanse for misbruk”²⁶⁷ er et ledd for å forstå hvordan karismatiske religiøse ledere skaffer seg makt og kontroll over sine sektmedlemmer. Det er en prosess der flere elementer må ligge til rette for at kontroll og maktmisbruk kan skje. Det må være en tro og en tillitt mellom leder og tilhenger, der de hengivne har troen på at lederen ønsker det beste for dem. Dette kan

²⁶⁷ Dyrendal, ”Religiøs organisering og maktmisbruk”,
<<http://www.forskning.no/artikler/2004/august/1092042590.89>>

sammenlignes med en celle, der cellekjernen bestemmer cellens funksjoner og produksjoner for at cellen skal kunne fungere best mulig. Hjernevask er en metode for å oppnå makt og kontroll i en religiøs bevegelse. Dette er en kontroll av tanken som skjer ved en systematisk psykisk påvirkning. Menighetens ideologi, dens helhet, blir da et ledd i hvordan en psykisk påvirkning, manipulasjon, kan oppstå mellom en leder og et medlem. Når en leder uttrykker at noe er Guds vilje ønsker medlemmet å være lydhør mot befalingen, men for at denne lydighetshandlingen skal skje, må flere punkter være innfridd. Medlemmet må føle en tilknytning til menigheten og dens ledere. Man må ha en skyldbevissthet som gjør at man ønsker å være lydhør eller gjøre det godt igjen. Medlemmet må være inneforstått med menigheten tankegang og dens verdensoppfatning. Det er med andre ord flere momenter som må ligge til rette for at en karismatisk religiøs leder kan skaffe seg makt og kontroll over sine sektmedlemmer. Det handler om å føle en identitet til menigheten, om kommunikasjonene mellom menneskene i menigheten og om tro. Tro har en sterk virkning på mennesket. Det er denne troen av tillit som står i fare for å bli misbrukt i forholdet mellom en autoritativ leder og dens tilhenger. Jeg tror ikke det hadde skjedd noe drap i Knutby om ikke Helge Fossmo og Sara Svensson hadde tilhørt forsamlingen. Og jeg tror heller ikke at Helge Fossmo og Sara Svensson ville utført noe drap om de ikke hadde kommet til Knutby. På hvilken måte karismatiske religiøse ledere skaffer seg makt og kontroll over sine sektmedlemmer er en kompleks oppbygging av ulike brikker som er satt i rett kontekst.

Litteraturliste

Primærlitteratur.

Domsprotokollen, ”Knutby-saken”, Uppsala Tingsrätt, skrevet 30.07.04.

Sekundærlitteratur.

Anstorp, Trine, Beate Indrebø Hovland og Elisabeth Torp. *Fra skam til verdighet: teologisk og psykologisk arbeid med vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Universitetsforlaget, 2003.

Batson, C. Daniel, Patricia Schoenrade og W. Larry Ventis. *Religion and the individual: a social-psychological perspective*. New York: Oxford University Press, 1993.

Barrett, David V. *The new believers: a survey of sects, cults and alternative religions*. London: Cassell & Co, 2001.

Berstrand, Göran. *Inte bara Knutby: drömmen om det fullkomliga*. Stockholm: Natur og Kultur, 2007.

Cristiansson, Terese. *Himmel och helvete: mord i Knutby*. Stockholm: Bokförlaget DN, 2004.

Dawson, Lorne L. *Comprehending cults: the sociology of new religious movements* 2.utg. Don Mills, Ont.: Oxford University press, 2006.

Dyrendal, Asbjørn. Forskning.no. ”Religiøs organisering og maktmisbruk”. 12.08.04.
<<http://www.forskning.no/artikler/2004/august/1092042590.89>>

Døving, Cora Alexa og Berit Thorbjørnsrud. *Religiøse ledere: makt og avmakt i norske trossamfunn*. Oslo: Universitetsforlaget, 2012.

- Eliade, Mircea. *The encyclopedia of religion* Bind/vol. 13. New York: Macmillan, 1987.
- Eriksen, Thomas Hylland. *Samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget, 2006.
- Geels, Antoon og Owe Wikstrøm. *Den religiösa människan: en introduksjon till religionspsykologien* 5.utg. Stockholm: Natur och Kulturs, 2006.
- Geels, Antoon. *Kristen mystikk ur psykologisk synsvinkel*. Skellefteå: Norma, 2000.
- Gilhus, Ingvild Sælid og Lisbeth Mikaelsson. *Kulturens refortrylling: Nyreligiøsitet i moderne samfunn*, 5. Utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2005.
- Giske, Kristin. Hovedfagsoppgave i religionshistorie. *Scientologi –en sekt forkledd som en ny religion?: en analyse av scientologibevegelsens struktur, innhold og funksjon*. Oslo: Universitetet i Oslo, 1999.
- Hansen, Brithe Steen. Tv2.no. ”Knutby-saken: Sara Svensson løslates i dag”. Publisert 14.12.11. <<http://www.tv2.no/nyheter/utenriks/knutbysaken-sara-svensson-loeslates-i-dag-3660542.html>>
- Hem, Erlend. Tidsskrift for den norske legeforening, 10.12.2001
<<http://tidsskriftet.no/article/465515>>
- Hood, Ralph W., Peter C. Hill og W. Paul Williamson. *The psychology of religious fundamentalism*. New York: Guilford Press, 2005.
- Hviid, Jørgen. *Psykologi og religion: en analyse av religiøse opplevelser*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1971.
- Høstaker, Lillian. Hovedoppgave i sosialantropologi, *Help Ron to clear the planet?: fra scientolog til avhopper. En studie av identitet, scientologer og avhoppere fra scientologi i Norge*. Oslo: Universitetet i Oslo, 1994.
- Jenkins, Phillip. *The next Christendom: the coming of global Christianity* 3.utg. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Jensen, Anne Irene. Hovedfagsoppgave ved den medisinske fakultet. *Karismatisk ledelse og narsissisme: en litteraturstudie*. Oslo: Universitetet i Oslo, 2012.

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/34434/jensen_annexirene_xmaster.pdf?sequence=1>

Johnson, Daniel Carson. "Formal education vs. religious belief: soliciting new evidence with multinomial logit modeling". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1997. 231-246.

<<http://www.jstor.org/discover/10.2307/1387555?uid=3738744&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21102104621411><http://www.jstor.org/discover/10.2307/1387555?uid=3738744&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21102102686211>>

Jørgensen, Hallvard N. Minervanett.no. "Abraham og Isak". 11.12.2012.

<<http://www.minervanett.no/abraham-og-isak/>>

Kraft, Siv Ellen og Richard J. Natvig. *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax, 2006.

Kværner, Per og Kari Vogt. *Religionsleksikon: religion og religiøse bevegelser i vår tid*. Oslo: Cappelens akademiske, 2002.

Lavik, Nils Johan. *Frelst eller forført?: om hjernevask og psykologisk påvirkning i ny-religiøse sekter*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1985.

Lundgren, Eva. *Knutby-koden*. Oslo: Gyldendal, 2008.

McGrath, Alister E. *Christian theology: an introduction* 5.utg. London: Wiley-blackwell, 2011.

McGuire, Meredith B. *Religion: the social context* 5.Utg. Belont, Calif.: Wadsworth Thomson Learning, 2002.

Moberg, Kerstin Uvnäs. *The oxytocin factor: tapping the hormone of calm, love and healing*. London: Pinter and martin, 2011.

Monsen, Nina Karin. *Det sårbare menneske: en filosofi om skam, skyld og synd*. Bergen: Vigmostad Bjørke, 2004.

Nordhelle, Grethe. *Manipulasjon: forståelse og håndtering*. Oslo: Gyldendal Akademiske, 2009.

Nylund, Karl- Erik. *Att leka med elden: sekternas värld*. Stockholm: Sellin og partner, 2004.

Olsen, Ole Andkjær. *Psykodynamisk leksikon: den psykodynamiske psykologi frestillet i 548 encyklopædiske artikler og 313 korte biografier*. København: Gyldendal, 2002.

Sjöberg, Thomas. *Barnflickan i Knutby*. Trondheim: N.W. Damm & Søn AS, 2006.

Skoglund, Audhild. *Sekter*. Oslo: Humanist, 2011.

Skoglund, Audhild, Arne Tord Sveinall, Majken Paulsen og Inger-Lise Lien. *Religiøse grupper og bruddprosesser: kunnskapsstatus, erfaring og hjelpebehov*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, 2008.

Stålsett, Sturla J. *Spirits of globalization: the growth of Pentecostalism and experiential spirituality in a global age*, London: SCM Press, 2006.

Sveinall, Arne Tord. *Troende til litt av hvert: om religiøs sekterisme og sjelesorg*. Oslo: Verbum, 2000.

Svenden, Pål. Masteravhandling i Teologi. *Ulf Ekman og menneskets guddommelige autoritet: en kritisk analyse av Ulf Ekmans lære om forholdet mellom den troende og Gud, med vekt på den troendes autoritet*. Oslo: Det teologiske Menighetsfakultet, 2008.

Teresa av Avila. *Boken om mitt liv*. Oversatt til norsk av Olaug Berdal. Oslo: Aschehoug, 2008.

Thagaard, Tove og Ole Lindegård Henriksen. *Systemtikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode* 3.utg. Bergen: Fagbokforlaget, 2009.

Van der Kolk, Bessel A. "The compulsion to repeat the trauma". *Psychiatric clinics of North America*, Volume 12, nummer 2. side 389-411. Juni 1989
<<http://www.cirp.org/library/psych/vanderkolk/>>

Robbins, Vernon K. *The tapestry of early christian discourse: rhetoric, society and ideology*. London: Routledge, 1996.

Wilson, Bryan R. *Religious sects: a sociological study*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1970.

Wormnæs, Odd. *Vitenskap: enhet og mangfold*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1996.

Nettsider.

Bibelen.no, Forkynnerne 3:3,

<<http://www.bibel.no/Nettbibelen?query=QHbJxEThcxTeoEghHKosdhpmWP3v0TMnMefkw4voJjxzvwqKrPg>>

Bibelen.no, 5Mos, 14:22

<<http://www.bibel.no/Nettbibelen/Bibeltekstene?query=tSvxRhJI9Wr8xkfTy7PG4OAGFF2Ofy/w79vKQDiwk+i6+bytQmgGDyfDJ/vB6PUZCeGC76YsYAM=>>>

Det store norske leksikon, 'Ernest Troeltsch', <http://snl.no/Ernst_Troeltsch>

Knutby.net, "om oss", <<http://www.knutby.net/om-oss/>>

Latin-engelsk online ordbok for latinske uttrykk

<<http://www.eudict.com/?lang=lateng&word=salus%20extra%20ecclesiam%20non%20est>>
Sitat Josef Stalin, <http://www.brainyquote.com/quotes/authors/j/joseph_stalin.html>

Mormon.org, "etterlev tiendeloven"

<<http://mormon.org/mormonorg/nor/grunnleggende-trosoppfatninger/budene/etterlev-tiendeloven>>

Regjeringen.no, Kunnskapsdepartementet, identitet og dialog, "5.4 religiøs identitet"

<<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/1995/nou-1995-9/6/4.html?id=427462>>

Senteret for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, Publisert 06.05.11,

<<http://www.hlsenteret.no/kunnskapsbasen/livssyn/fundamentalisme/fundamentalisme.html>>

Sitat Carl Jung, <<http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/c/carljung165965.html>>

Sitat av Josef Stalin, <http://www.brainyquote.com/quotes/authors/j/joseph_stalin.html>

Strange science.com, "Top 10 Nostradamus predictions",
<<http://science.discovery.com/strange-science/10-nostradamus-predictions.htm>>

TV2 nyheter. "Knutby-saken. Sara Svensson løslates i dag". 14.12.2011.
<<http://www.tv2.no/nyheter/utenriks/knutbysaken-sara-svensson-loeslates-i-dag-3660542.html>>